

kovara hunerî, çandî û lêkolînî ya kurdên anatoliya navîn

bîrnebûn

BIHAR/2008

37

*Newroza we pîroz,
paskalya we xweş û geş be!*

bîrnebûn

Tidskriften utkommer 4 nummer per år.
Sê mehan carê derdikeve/Ûç ayda bir çîkar.

Utges av Apec-Förlag AB

Hejmar 37, bihar 2008

Ansvarig utgivare

Ali Çiftçi

Redaksiyon

A. Çiftçi, Dr. Mikailî, H. Erdoğan, M. Bayrak, I. Türkmen
M. Duran, Muzaffer Özgür, Nuh Ateş, Sefoyê Asê, Vahit Duran

Adress

Navnîşana li Swêdê

Box: 8121, SE 163 08, Spånga/Sverige

Telefaks: 0046-(0)8-761 24 90

E-post

info@birnebun.com

Internet

www.birnebun.com

Têkili/lişki

Danimarka: Irfan Baysal, 0045-27 11 58 83

Avusturya: Cüneyt Dagdalan, 0043-69 91 11 55 294

Belavkirin/Dağıtım

Ewropa: Muzaffer Özgür/Birnebûn

Postfach 900348, 51113 Köln/Almanya

Tfn: 0049-(0)172 298 24 51

Türkiye/Ankara:

Dipnot Kitebevi, Selanik Caddesi No: 82/32

KIZILAY / ANKARA

Tfn: 0312-419 29 32

Anatolia Muzik Center

Cumhuriyet Mah. Turan Cad. No: 29 A

Polatlı-Ankara

Tfn.: 0090-312-622 94 36

İstanbul: Selahattin Bulut/Medya Kitapevi

İstiklal Caddesi, Elhamra Pasaj No: 258/6, Beyoğlu

Biha/Fiyatı

Europa: 5 Euro • Türkiye: 2,5 YTL

Abone

Swêd: 400 SEK • Almanya 40 Euro

Welatên din ên Ewropayê: 50 Euro

İsveç hesap numarası

(Birnebûn) postgiro: 468 65 12-7

Ji bo aboneyên li derveyî Swêdê / İsveç dîşındaki aboneler için

APEC, "Birnebûn" PlusGiro-Stockholm/Sweden

BIC: NDEASESS

IBAN: SE85 9500 0099 6026 4686 5127

Çap / Baskı

Apec-Tryck AB

ISSN 1402-7488

Silêman (Alexander Knutas)

*Her nivîskar berpîrsê nivîsa xwe ye.
Ma fê redaksiyonê beye ku nivîsên ji Birnebûnê re
tên, serrast û kurt bike. Ger nivîs çap nebin jî, li
xwedîyan nayên vegeandin.*

*Waqfa Kurdên Anatoliya Navîn li Swêdê û
Komela Ziman li Almaniyayê piştgirên kovarê ne.*

Wêneya berga pêşî: „Newroz“, İllustrator: Bekir-Dan
Wêneya berga paşî: Gozela Şewo ji Qirpoliyê, 1950, Ji arşîva Dr. Mikailî

- 2 Newroza we pîroz be! – **Ali Ciftci**
- 4 “Mebûsên Kurd” – **Nebî Kesen**
- 6 Gelo kesekî ku malbata Silêman nas bike heye? – **Rohat Alakom**
- 8 “Ez di sala 1911an de li Kurdistanê... hatime dinê” – **Alexander Knutas**
- 13 Şaxê yekan di derheqê fermanrewayên Egîlê yên bi leqeba "Buldukan" tên naskirin de ye – **Jordan**
- 14 Şînên me li xeribîyê – **Altun Başaran**
- 16 Meyîte Stêrkan – **Cüneyt Dagdalan**
- 18 Tîrsa Tato – **Ecevit**
- 23 Fotera Huber – **Yusuf Yeşilöz**
- 26 NUH, Ji bo Nuh û gelê wî yê kurd – **Rafik Schami**, wergera **Nuh Ateş**
- 32 Heyfên Beqan II – **Uskî Cîmîk**
- 35 Hevpeyvînek bi Xizan Şîlan re – **Amed Tigrîs**
- 37 Werin ji min bipirsîn – **Xizan Şîlan**
- 39 Sitran – **Meme Xelîkan**
- 40 Xelika – **Seyfi Doğan**
- 41 Henek – **Mem Xelîkan**
- 42 Bağımsız Kosova'nın Düşündürdükleri!... – **İsmail Beşikçi**
- 49 İki Kitab “Tarih İçinde Haymana ve “Tarih İçinde Polatlı” – **Dr. Mikailî**
- 63 „Ve Kürtler, Aleviler, Çingeneler...” – **Mehmet Bayrak**
- 67 Ehmedê Xanî konusunda H. Mem İle Söyleşi
- 71 Di kurdî de formên neyînî – **Amed Tigrîs**

Newroza we pîroz be!

Ji destpêka sersalê vir de, li ser axa Kurdistanê bûyerên pir balkêş rûdan. Li ser rewşa kurdan û Kurdistanê di navbera dewletên dagirker de gelek hevdîtîtin çêbûn. Herçiqas ji raya giştî re rastiya van hevdîtînan nehatin aşkerekirin jî, di van rûdanan de, ji êrîşên mîlîtarîst ên Tirkîyê, Suriyê û Îranê jî hat xuyakirin ku hemû dek û dolabên wan ev e ku herketên kurd û daxwezên kurdan ên netewî, bên şikandin.

Lê, liberxwedan û hişyariya gelê kurd ew hemû dek û dolabên dewletên dagirker, hêzên nîjadperestên tirkan pûç kirin.

Di şayîyên Newroza îsal de, kurdan hevgirtin û piştgiriyeke xurt li her deverê Kurdistanê û herwiha li diasporayê jî nerazîbûna xwe li hember dewletên dagirker nîşan da.

Lêbelê dewletên dagirker, li hember vê serhildan û xwenîşandana kurdan bêtahamulîya xwe, bi êrîşan da xuyakirin: li başûrê biçûk, li bajarê Qamişloyê sê kes û li bakûrê welêt jî di êrîşên polisên dewleta tirkan de du geşîkê ketin û bi sedan însanên sîvîl jî, birîndar bûn! Îranê jî li devera Qendîlê û Qeledizê bi rojan bomberan kir, di hemên wextê de!

Di Newroza îsal de, careka din hat xuyakirin ku divê hemû siyasîmedar û kurdperwer, ne li dij hev, lê li gel hev ji bo yekîtiya kurdan kar bikin. Yekîtiya netewî îro ji do bêtir pêwîst e! Divê hemû alî, di vê meselê de serwest bibin ku îro xelkê kurd ji siyasîmedar û rêberên xwe tiştên ku dipê ev in: hevkarî, yekîti û piştgirî.

Dewleta Tirkîyê hewqes har bûye ku êdî berê xwe daye însanên sîvîl û xezan jî. Tenê ji ber ku kurd in û mafên xwe yê netewî bi rêyeke demokratîk diparêzin, têne girtin.

Xwendevanên birêz, di vê hejmarê de Nebî Kesen bi sernivîsa "*Mebûsên kurd*" siyaseta AKP-ê ya li ser kurdan şirove dike. Bêdengîya van "*Mebûsên kurd*" li hember bûyerên ku li Kurdistanê rûdîdin, rexne dike.

Rohat Alakom bi sernivîsa "*Gelo kesekî ku malbata Silêman nas bike heye?*" pîrsekê dike, rewşekê vedike ku trajedîya serûvena zarokê kurd di dema şerê yekem de çawa diherike û li kuderê disekine. Zarok bêkes dimîne û piştî serpêhatiyeka balkêş bi rêya malbateka Swêdî, di sala 1929an de tê li girava Gotlandê bi cih dibe. Rohat Alakom

hevpeyvîneka ku berê mirina Silêman (Alexander Knutas) rojnamevanekî Swêdê pê re kiribû, ji bo kovara me wergerandîye kurmancî. Hevpeyvîn di warê jiyana penaberîyê de gelekî balkêş e.

Altun Başaran wêneyekî bi navê "Şînên me li xerîbîyê" bi zar û zimanekî wusa xweş vedihûne ku bêguman di hest û ruhîyeta her penaberekî de xwe-diyê êş û xweşîyeke taybetî ye.

Yusuf Yeşiloz, Cuneyt Dagdalan, Ecewîd Yıldırım û Uskî Cîmîkî... heryek bi kurteçîrokek xwe weke şerabên ji kaseyên cuda cuda, lezeta vegotinên xwe yên edebî pêşkêşî xwendevanên Bîrnebûnê dikin.

Bi hevpeyvîna Amed Tîgrîs em bêtir şair û hozanê delal Xizan Şîlan nas dikin.

Dîsa em di vê hejmarê de rastî helbestên Seyfî Dogan, Mem Xelikan tîn.

Nivîsakerê Bîrnebûnê Jordan, li beşeke *Şerefnameya Şerefxanê Bedlîsî* kolaye û di dawiyê de bala me dikêşe ser gundê "Buldux"ê û dibêje: Ma ev "Buldux" a Anatolîya navîn ne ji leqeba wê eşîra *Fermanrewaya Egîla* wê demê be?

Û hêjayî gotinê ye ku em bibêjin, Nuh Ateş jî bi wergerandina kurteçîrokeke nivîskarê Sûrîyeyî, Rafîk Schamî rûpelên vê hejmarê dixemilîne. Di kurteçîroka xwe de nivîskar Rafîk Schamî, qedera zarokekî kurd vedihûne ku weke

hemû zarokên kurdan bi çi dijwarîyan dixwînin û mezin dibin.

Ku em vegerin ser nivîsên bi tirkî û bibêjin di vê hejmara me de çi heye:

Birêz Îsmail Beşikçi bi sernivîsa "*Bağımsız Kosova'nın Düşündürdükleri*" bi zimanê tirkî li ser serxwebûna Kosovayê û rewşa Kurdistanê radiweste û durûtîya dewletên Ewropayê, polîtîka ku li Tirkîyê li hember kurdan tê meşandin, rexne dike. Herwiha berpirsiyariya kurdan jî bi zimanekî xweş tîne rojevê.

Dr. Mîkailî, li du kitêban hûr bûye û bi zanyariya xwe destnîşan dike ku wan li ser eşîrên kurdên Anatolîyê çi çewtî kirine û çi enformasyonên çewt raxistine. Bi vê rexnenivîsa Dr. Mîkailî em bêtir ji rastîyên kurdên Anatolîya Navîn haydar dibin.

Û herweha nivîsakarê me yî hêja Mehmet Bayrak di vê hejmara me de dîsa bala xwendevanê xwe dikêşe ser mijareke balkêş û bi gotinên şair Enver Gökçe navekî li nivîsa xwe dike: "*Ve Kürtler, Aleviler, Çingeneler...*"

Ez dizanim min hinekî dirêj kir, lê ez kurt bibirim. Di vê hejmarê de ji hûn, ev hemû nivîskarên birêz û nivîsên wan... Lê bi destûra we dixwazim tişteki din bibêjim: heta hejmareke din Newroza we pîroz û paskalya we xweş û geş be!

Alî Çiftçi

“Mebûsên kurd”

Nebi Kesen

Mebûsên parlamentoyê yan ji partiyekê yan jî endamên serbixwe dibin. Ew, berê hîlbijartinan li gora hewldanên xwe yên siyasî, îdeolojîk û civakî eşkere dikin ku ew ji bo çî dixwazin bibin mebûs û berdevkîya çî û kê dikin. Helbijêr jî, gora nasnameya siyasî yên nazmetên parlamentoyê reya xwe didin wan û bi vê awayê demokrasîya berdevkî (temsîlî) pêk tê. Ji bona vê, nasnameya siyasî ya mebûsan û terciha helbijêran bi hevra girêdayî ne.

Li Tirkîyê, dawîya hîlbijartinên 22ê Tirmehê niqaş û kampanyayek li ser nasnameya mebûsên, ku li bajarên Kurdistanê hatine hîlbijartin, ji aliyê R. T. Erdogan û AKP-ê dest pê kir. Va babet ji aliyê nivîskarên medya, ku berê hîlbijartinan dijminatîyek mezin dijî Hikûmeta AKP-ê dom dikirin, jî kete rojevê. Dîtina AKP-ê û yên din ewe ku berdevkên kurdan “êdi” ne mebûsên DTPê ne. Gora wan, mebûsên AKP-ê yên kurd ji virha divê wek berdevkên kurdan bîn qebûl kirin. Di dema çû da Erdogan pir caran va îddia kiribû û îro jî berdewam dikê.

Pêwîst e ku hemû hêzên tevgera kurd sedem û armancên stratejîya AKP-ê baş teqîp û fam bikin. Di tarîxa kurdan da hinek caran “stratejîyek” wisa hat pêkanîn û îro jî bi destê AKP-ê ket rojevê. Belê,

Erdogan û partiya wê bi “nasnameya kurd” ya hinek mebûsan çî dixwaz in yan jî kîjan pîlanan didomînin? Divê, bersîva vê ji aliyê çend aspekthan bê dayîn.

Dewleta tirk, bi şiklê resmî, hîn jî ne kurdan wek gelekê serbixwe, ne jî berdevkên wan wek muhatab qebûl nake. AKP hebûna kurdan wek „hemwelatên Tirkîyê yên sinifa yekemîn“ têne ziman, lê ji aliyê mafên netewî û temsîlkirin siyaseta dewletê berdewam dike. Ji bona vê Erdogan û medya tirk, dawîya hîlbijartinê dest bi argûmana nû kirin. Ew dibêjin ku, kurd li Tirkîyê xwedî mafên hemû hemwelatî ne û DTP ne berdevkê kurda ye. Gora dîtina wan, kurdan terciha xwe ji aliyê AKP-ê kirin û „mebûsen xwe“ bi navê AKPê şandin meclîsa Tirkîyê. Bi vî awayî, him kurd wek netew yan jî gel û wek hêz tîn înkarkirin, him jî tesîrek li ser raya giştî ya navnetewî tê pêkanîn. Li derveyê welat propagandaya dijî PKK, DTP û hêzên kurd yên din bi navê „mebûsên kurd yên AKP“ dikeve merhaleyek nû.

Wek tê zanîn, partiya legal ya kurd herî mezin DTP-ê ye. Berî û dema hîlbijartinan 22ê Tirmehê, ji aliyê hêzên dewletê û ordiyê pir astengî li hember DTP hatin derxistin. Dîsa jî gelek kurdan li bajarên Kurdistan û Tirkîyê raya xwe dan DTP-ê. Nakokiyên nav kemalîstan, ku serê wan er-

kanê artêşa Tirkîyê dişand, û AKP û kûrbu-
na şerê çekdarî bûn sebeb ku, li pir bajarên
Kurdistan gelê kurd raya xwe da AKP-ê. Va
tercîha kurdan bi hêviya çareserkirina pirs-
girêka kurd ra girêdayî bû. Lê AKP xwedî
li gotinên xwe derneket û bi tezkereya me-
clîsê rîya şerekê li Başûra Kurdisanê vekir.
Daxwaz û guhdariyên kurdan jî AKP-ê vala
derketin. Sala 2009an da hilbijartinên herê-
man hene. Erdogan û partîya wê dixwazin
ku carek din raya kurdan bigrin û DTP-ê
pûç bikin. Ji bona vê jî, argûmana „mebûsên
kurd yên AKP-ê berdevkên kurda ne“ xiz-
meta amadebûna hilbijartinên pêş dike.

Îro ne tenê li Kurdistan, li hemû
Tirkîyê û dinê niqaşa pirsgirêka kurd di-
be. Hikûmeta AKP-ê û hêzên dewletên
yên din, vê pêvajoyî baş tizanin û di nav vê
niqaşê da ne. Operasyonên li Kurdistana
Başûr carek din da berçav ku, kurd êdî dest
ji doza xwe bernadin û siyaseta Tirkîyê ya
asîmilasyon, înkâr û kedxwarî qebl nakin.
Partîyên wek CHP-ê û MHP-ê, ku nasna-
meya kurd naxwazin bibînin yan jî qet qe-
bul nakin, ji vir ha nikarin raya kurdan
bigrin. Tenê AKP-ê cûdatîyên xwe bi navê
„biratîya olî“ yan jî „omata musliman“ ji
nav kurdan da eşkere kir û alîkarîya hilbi-
jêrin kurd dest xist. Mebûsên AKP-ê, ku
eslê wan kurde û li bajarên Kurdistan hatin
hilbijartin, tenê di xizmeta armanca AKP-ê
û siyaseta dewletê ya înkarkirinê da ne.

Xeter û sûcên „mebûsên AKP-ê yên
kurd“ gelek pir in. Wexta gelek hêzên de-
mokrat û lîberal yên tirk alîkarî daxwazên
kurdan dikin, va mebûsên jî Kurdistanê

hin jî bêdengin. Qet yek kes ji wan mebû-
san dijî operasyonên li Başûrê Kurdistanê
rexneyên xwe nekir. Ji bo çareserkirina
pirsgirêka kurd, heta îro tû pêşniyar û pro-
je ji aliyê „mebûsên kurd yên AKP-ê“ ne-
hatin bihîstin. Pirsek ewe ku, van mebûsan
ji bo çî raya gelê xwe xwestin û ketin parla-
mentoyê? Ew kîjan problemên hilbijêrên
xwe, ku ji sed sed kurd in, dixwazin bînin
rojewa meclîsa Tirkîyê? Şexsiyet, rêxistin û
dewletên Ewropa roj bi roj daxwaza dayîna
mafên kurdan jî Tirkîyê dikin, va „mebûsên
kurd“ ma ji kîjan netewî ne? „Mebûsên
kurd yên AKP-ê“ lal in û yan jî li heyvê di-
jîn? Dilê van mebûsên, ne tenê bi kuştina
eskeran, bi kuştina gerîlayan û gundîyên li
Bakûr û Başûrê jî naşewite?

Wezîfeya pêşî yên van mebûsên AKP-ê
divê ew be ku, menfatên gelê xwe biparê-
zin û zorê bidin hikûmet û partîya AKP-ê.
Erdogan sala 2006an çûbû Amedê û so-
za çareserkirina pirsgirêka kurd da. Lê îro,
Erdogan bûye berdevkê şerê dijî kurdan û
divê va „rastîya AKP-ê“ ji aliyê mebûsên
kurd yên vê partîyê bê şermezarkirin. Eger
mebûsên wî karî nikarin bikin, divê nebêjin
ku, ew kurd in û bi navê kurdan çûne me-
clîsê. Ev gotin ne durustî ye û divê wek de-
rew bê famkirin. Helwesta niha ya „me-
bûsên kurd yên AKP-ê“ di lîteratura dinê
da wek îxanetî ya welat û gelê xwe tê tarîf
kirin. Di tarîxa kurdan da nimûneyên vê
helwestê gelek hene û divê ew mebûs tarîxa
me carek din bixwînin û encaman ji bo xwe
derxin.

Gelo kesekî ku malbata Silêman nas bike heye?

Rohat Alakom
ralakom@yahoo.com

Silêman (Alexander Knutas)
Ev sûret di sala 1929an de, dema Silêman koçberî Swêdê kiriye hatiye kişandin

Dema min berî çend salan pêwendiyên kurd û swêdiyan lêdikoland, ez rastî serpêhatiya Silêman hatim. Navê wî di çavkaniyên swêdî de wek Alexander Knutas derbas dibe. Çawa em ê li jêr jî bibînin serpêhatiya wî gelek dûr û dirêj û ewqas jî rengîn û balkêş e. Angorî îfadeya Silêman ku li jêr e, ew di sala 1918an de bi derketina şer, di salên rev û bezê de tev malbata

xwe ji gundê xwe reviyane û careke din ve negeriyane cî-meskenê xwe. Silêman di vê revê de dê û bavê xwe û birayekî xwe winda dike. Silêman û birayê wî Sala êdî sêwî dimînin. Paşê hêdî hêdî tên bajarê Tiflisê, li wir parsektiyê dikin. Almanek li Silêman xweyî derdikeve û wî dibe gundekî alman bi navê Klosterdorf Ukraniya ye, li Rusyayê hebû. Angorî îfadeya Silêman

birayê wî salan bi tena serê xwe li Tiffîsê dimîne, çî hatiye serî wî ew jî nizane. Paşê çawa dibe Silêman diçe gundekî swêdiyan li Rûsyayê bi navê Gammalsvenskby, li wir di sala 1922an de malbateke swêdî vî zarokê kurd ji xwe re dike ewled. Dema ev malbata swêdî di sala 1929an de vedi-gere Swêdê, Silêman jî bi xwe re tînin. Silêman heta sala 1981an li Swêdê dimîne û li wir wefat dike. Angorî îfadeya Silêman ew di sala 1911an de ji dayîk bûye. Dema hatiye Swêdê, polêsê rûs di pasaport û vîzeyaya wî de wek cihê rojbûyînê tenê bi rûsî “Kurdîstan” (Курдистан) nivîsiye.

Berî ku Silêman wefat bike du rojneme-vanên swêdî bi wî re hevpeyvînekê çêdikin û sûretên wî diweşînin. Li jêr em hemû gotinên Silêman belav dikin. Em dibêjin hevpeyvîn, li jêr hûn ê jî bibînin Silêman tenê bersîvek daye, lê belê bersîveke dirêj, tam, rêkûpêk û bi keder, bi êş û bi jan. Wî di carekê de hemû serpêhatiya xwe gotiye û hundurê xwe velo kiriye. Wî di destpêka vê hevpeyvînê de ji rojnemevanan re: “*Eger ez hemû tiştî di derbarê jîyana xwe de bêjim wê bibe romaneke mezin*” gotiye.¹ Silêman li Swêdê di selexaneyekê (qesabxane) de kar kiriye û paşê teqawit bûye, salên xwe yên dawîn di xaniyekî bi yek ode de derbas kiriye û tu wext jî nezewiciye.

Dem a ku mirov salên reva (1918) malbata Silêman û hatina wî ya bajarê Tiffîsê bi reva kurdên êzîdî li derdorê Qersê dide ber

hev, mirov bi bawerîyêke mezin texmîn dike ku malbata Silêman yan jî Silêman bi xwe yek ji wan kurdên êzîdî ye ku di sala 1918an de ji Qersê derketine hatine Rûsyayê. Di van salan de dema ku leşkerên osmanî dikevîne bajarê Qersê, tenê kurdên êzîdî ji ber zilm û zordestiyê ji cihê xwe leqiyane û ketine rêyan. Çawa tê zanîn di van salan de li devera Qersê li derdorê Dîgorê çend gundên kurdên êzîdî hebûn. Serpêhatiya Silêman û serpêhatiya kurdên êzîdî ji gelek aliyên ve dişibîne hev, formatên van serpêhatiyan yekreng in. Di navbera herdu serpêhatiyan de gelek xalên dem, cih û tehrê koçkirinê yê hevbeş hene.

Dem a Silêman di sala 1918an de hatiye Tiffîsê zarokekî piçûk 7-8 salî bûye. Navê gundê xwe, navên birayên xwe jî tam nizane, ihtîmaleke gelek mezin e ev nav jî bîr kiriye yan jî bi tehrekî din bi bîr tîne. Di sala ku ev hevpeyvîn wek pirtûk hatiye weşandin ango di sala 1981an de, di eynî salê de jî Silêman li Swêdê wefat kiriye, li pey xwe ji me re jîyaneke ser qaxizê, ev hevpeyvîna li jêr hiştiye. Gelo Silêman ji kurdên êzîdî û ji devera Qersê ye? Em vê gavê sedî sed tişteki nikarin bêjin, piştî ku xwendevanan serpêhatiya wî ya li jêr û bi devê wî xwendin, em ê mêze bikin ka ew çî difikirin? Her çiqas gelek sal derbas bûne jî bersîva vê pirsê dikare zelal bibe û em ê Silêman jî nêzîk ve nas bikin. Eger em bawerîya xwe bi gotinên Silêman yê li jêr bînin û heta cîhekî divê em bînin jî, wê çaxê kesên ku navê wî û navê birayê wî

¹ Anders Rundvall & Bertäl Hagert, *Svenskarna från Ukraina*, 1981.

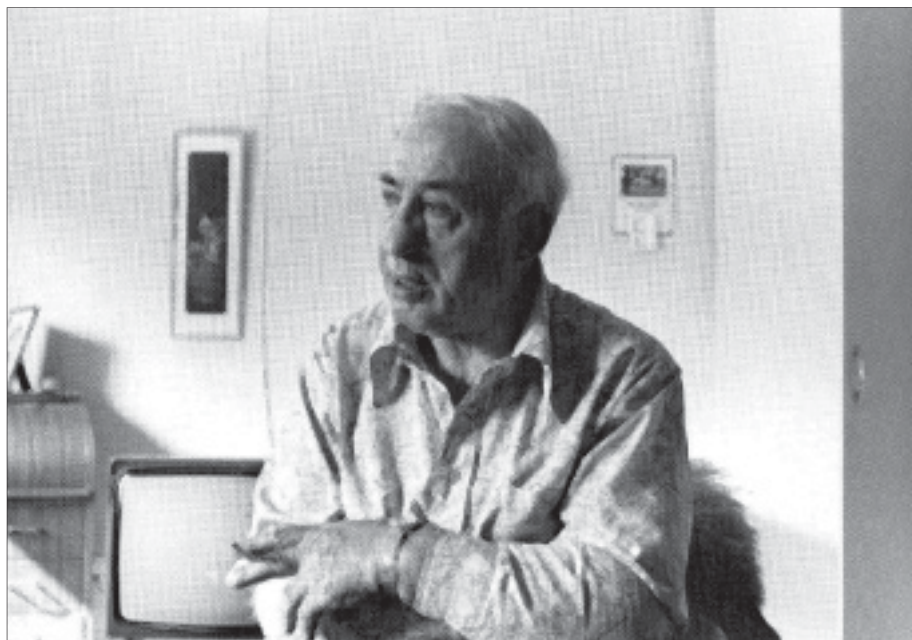
Sala, serpêhatiya dê û bavê wî bihîstibin îro di nav kal û pîrên li Tiffîsê û Erîvanê dijîn mimkûn e hebin! Niha bi saya înternetê mirov dikare gelek zû, bi lez bi mirovên çar nîklên cîhanê re têkiliyan dayne. Piştî vê nivîsê ji xwendevanên Rûsyayê, ji kurdên Rûsyayê tika û daxwaz dikim eger kesek

rastî agahî û zaniyarîyekê hat, bila bi kerema xwe bi min re têkiliyan dayne. Ez ê gelek dilşa, kêfxweş bibim. Adrêsa min:

ralakom @ yahoo.com

Belê, niha emê mêze bikin ka hûn ê ji van gotinên Silêman çi fam bikin!

“Ez di sala 1911an de li Kurdistanê... hatime dinê”

Ev sûretê Silêman di sala 1981an de hatiye kişandin, sala ku wefat kiriye û ev hevpeyvîn pêra hatiye kirin

“Ez di sala 1911an de li Kurdistanê li cîhekî gundê bi navê Tonstra hatime dinê. Li cîhekî dibêjim ji ber ku ez nizanîm ew li kiderê ye. Belkî qet niha tune be jî. Ji bo ku gundê cîhbûyîna xwe fêr bibim min him li bal berpîrsiyaran û him ji rêxistinên taybetî alîkarî xwest. Lê belê tu kes bi serneket. Ev yeka ji bo

birayê min jî derbas dibe. Heta niha gelo ew dijî û eger dijî li kiderê ye? Ez nizanîm.

Em li welêt li gundê Tonstrayê sê bira bûn. Hemû kur bûn. Navê birayê min ê mezin Sala bû û navê min bi xwe Silêman. Birayê piçûk navê wî Torsten bû. Ez nizanîm çima dê û bavê min ev nav li wî kiribûn.

Di sala 1918an de hemû kurdên Tonstrayê ji me hemûyan şermoktir bû. Lê belê ez nizanim. Belkî jî tenê şermayeti nîn bû. Ez bawer dikim ku mirina dê û bavên ew di nav reweşke zorê de hiştibû. Ew wiha wek apatîkan bêhêz ketibû. Ez bi xwe tu wext neditirsîyam. Niha ji her demê zêdetir divê em xwe bidin hev eger em şanseki jîyîne bi dest bixin.

Di sala 1918an de hemû kurdên Tonstrayê ji me hemûyan şermoktir bû. Lê belê ez nizanim. Belkî jî tenê şermayeti nîn bû. Ez bawer dikim ku mirina dê û bavên ew di nav reweşke zorê de hiştibû. Ew wiha wek apatîkan bêhêz ketibû. Ez bi xwe tu wext neditirsîyam. Niha ji her demê zêdetir divê em xwe bidin hev eger em şanseki jîyîne bi dest bixin.

Me parseki dikir û em derketibûne seferke bêdawî. Me berê xwe da jorê, em çûn Qafkasyayê. Dema bavê me mir, edî ji me re zêde destûra mayîne li wê çiftligê nema û hêdî hêdî em hatin Tiflîsê li Gurcistanê. Bajar li ser berpalekê bû ku li aliyê Behra Reş dima û li kêleka qiraxê behrê rîya hesin dirêj dibû. Lê belê em neçûne hundirê bajêr. Bajar ewqas mezin bû, em li derdorê bajêr man. Her çiqas ez 6-7 salî bûm jî, min him li xwe û him jî li Sala mêze dikir. Ji bo em tişteki bixwin, min nedihîşt Sala here derva parsekiyê bike. Tê bîra min çawa em şevan di bin seleki (zinar) mezin de diman ku him li dijî baranê û him jî li hemberî sermê em diparastin. Lê wir kesî nikaribû em biditana jî. Wek tê zanîn di rewşa me de gelek kes hebûn. Li kêleka rê û dirban tijî parsek bûn. Carina jî tiştên hev didizîn. Dema ez li hundirê bajêr bûm, Sala di bin zinêr de bû. Hemû rojan ew li wir veşartî dima.

Me sefera xwe berdewam kir. Li dorberê me şer giran dibû. Li vir jêrê dijmin hemberî hev sekinîbûn. Dema em hatin nav sînorenê Azerbeycanê perçekî bêdengî çêbû. Bavo şivan bû û li çiftligekê ji xwe re cîhek dît. Me ji xwe re kiribû edet ez û Sala li derva bi bavê xwe re digeriyan.

Rojekê bavo xwe baş his nedikir û li malê ma. Hemû rojê ez û Sala li derva bi pêz re bûn. Dema em êvarê vegeyriyane çiftligê, ahaliyê gund gote me ku ez û Sala niha bi temamî tenê mane! Niha bav jî miriye. Me çarşeveke spî lê aland û li gelek nêzîki me, di çelege mezin de veşart.

Niha em li dinyayê bi tek-tenê ne. Ez û Sala. Her çiqas Sala çend sal mezintir be

Me parseki dikir û em derketibûne seferke bêdawî. Me berê xwe da jorê, em çûn Qafkasyayê. Dema bavê me mir, edî ji me re zêde destûra mayîne li wê çiftligê nema û hêdî hêdî em hatin Tiflîsê li Gurcistanê. Bajar li ser berpalekê bû ku li aliyê Behra Reş dima û li kêleka qiraxê behrê rîya hesin dirêj dibû. Lê belê em neçûne hundirê bajêr. Bajar ewqas mezin bû, em li derdorê bajêr man. Her çiqas ez 6-7 salî bûm jî, min him li xwe û him jî li Sala mêze dikir. Ji bo em tişteki bixwin, min nedihîşt Sala here derva parsekiyê bike. Tê bîra min çawa em şevan di bin seleki (zinar) mezin de diman ku him li dijî baranê û him jî li hemberî sermê em diparastin. Lê wir kesî nikaribû em biditana jî. Wek tê zanîn di rewşa me de gelek kes hebûn. Li kêleka rê û dirban tijî parsek bûn. Carina jî tiştên hev didizîn. Dema ez li hundirê bajêr bûm, Sala di bin zinêr de bû. Hemû rojan ew li wir veşartî dima.

Li hundirê Tiflîsê mirov dikaribû rastî gelek leşker û zabitan bihata. Cephe li başûra bajêr hatibû vekirin û bi vê rêyê timê yekîneyên leşkerî dihatin û diçûn. Kesên birîndar ji cephê dianîne Tiflîsê û tren li pey trenan çek-silah û hewcedarî bar dikirin bajêr. Di vê tevliheviyê de dema leşkeran

Li hundirê Tiflîsê mirov dikaribû rastî gelek leşker û zabitan bihata. Cephe li başûra bajêr hatibû vekirin û bi vê rêyê timê yekîneyên leşkerî dihatin û diçûn. Kesên birîndar ji cephê dianîne Tiflîsê û tren li pey trenan çek-silah û hewcedarî bar dikirin bajêr. Di vê tevliheviyê de dema leşkeran

didîtin ku zarokek bi dirêjahiya kuçan li pey parîyek nan ketibû, gunehê wan pê dihat. Ji bo ku zêdetir xwarinê peyda bikim ez di nav demeke kurt de hîn bûm ku ez ê herim kîderê.

Cîhekî wiha aşxaneyek bû ku almanekî îdare dikir. Wî bi taybetî ji min hez dikir. Min timê gelek xwarin ji wî digirt û him jî dibire malê ji bo Sala. Min almanî nizanibû, tenê kurdî zanibû. Lê belê çawa dibe bila bibe em bi ser ketibûn û me bi rêyekê hevdu fam dikir. Di destpêkê de min gelekî ji wî hez dikir.

Ji min re eşkere xuya kir ku ew ji dereke Ukraniyê tê û di nav demeke kurt de ew ê terhîs be, here welatê xwe. Wî bi vekirî got min wekî li min xweyî derkeve. Lê belê tenê ez. Di eynî wextî de yekî din wê li Sala xweyî derketa. Tu wext ez fêr nebûm ku ew kî bû. Ne hate aqilê min ku ez bipirsim jî.

Ne ez û ne jî Sala sedemek tune bû ku em li dijî vî biryarî derkevin. Em wê demê ne fikirîn ku em ê ji hev dûr bikevin û herine cîhine gelek ji hev cuda. Jîyan ji bo van herdu zarokên nekemilî bi zehmet bû. Eger me ev şansê ku hatibû ber deriyê me, şunda vegeranda, me nikaribû ji nav vê rewşa bi tirs canê xwe bi emîn xelas bikira.

Ez roja çûyîné tu wext ji bîra xwe dernaxim. Ez li hundirê Tiflîsê, li aşxana leşkerî bûm. Ji nêşkêva ambulansê hat. Şofor ji hundir derket û ji min pirsî ku ew li kîderê dikare birayê min bibîne. Cîhê ku me ji xwe re kiribû edet û xwe lê vedişart, min jê re vegot. Wisa ez jî bi ambulansê pêre çûm, min rê nîşan dayê. Sala wek hertim di bin wî zinarê

mezin de bû. Di hundirê ambulansê de du kes hebûn. Wan dan pêşiyê û Sala derxistin derva, ew birin serê wî xweş şûştin û kincên din lêkirin. Tiştê ku tenê min di dawiyê de dît wan herdu kesan çawa birayê min xistine hundirê ambulansê.

Rastî wiha bû, ew xwarinçêkirê alman ku li min xweyî derket, ji gundê Klosterdorfê bû, ev gundê alman bi temamî li bakûra gundê Gammalsvenskby dima. Lê belê eşkere ye ku min nizanibû ne ev gunda, ne jî yê din li kîderê ye û ez nefikirîm ku ev çivanek û kontaktên bi gundê Gammalsvenskby di jîyana min de wê bê çî maneyê. Lê belê niha em ê herin Klosterdorfê. Di jîyana xwe de ev cara pêşîn e ku ez trenê şîyar dibim û ev yeka di jîyana min de wê bibe macerayeke mezin. Gera me ji Tiflîsê, ji nav Qafkasyayê û ji Ukraniya Mezin heta wî gundê li nêzîkê çemê Dîneperê du rojan ajot.

Çawa em hatin Klosterdorfê wî almanî tevgerên xwe li hemberî min guhartin. Paşê ez fikirîm gelo şexsîyeta min yan tehrê rabûn û rûniştina min hêrsa wî anîye, wek mîsal kêmasiyên min ên zimanê almanî. Hemû tiştên wî digot min fam nedikir, vê yekê hêrsa wî dianî. Malbata wî gelek mezin bû, heft keçik û kurek. Kur ji ber kotek û lêdanan mir. Paşê wî berdeham kir zora xwe ji min derdixist.

Wê demê welîtî tune bû. Zarokekî bêdê û bêbav tenê dikaribû hêvî bikira ku têkeve ber destên dê û bavên gelek qenc, zarok ne tenê wek berdestî, xulam wek endamekî malbatê bihata dîtin. Lê belê tevgera alman li hemberî min tu wext nehate guhartin. Wî her li min dexist heta dema ez li çiftligê

mam. Tu kes, her çiqas bi çavên xwe didîtin jî nediketî navberê. Ji ber tirsê yan jî tenê difikirîn ku têkiliya wan bi vî tiştî tuneye.

Bi taybetî havînek tê bîra min. Gelek, gelek germ bû. Ez nizanim ji ber çi bû ev hemû. Alman ji nêşkêva hate ser min, bi jopan êrişî min kir. Hertim li serê min dexist. Tenê bû birîneke mezin. Tu kesî baş li birînên min mêze nekir û di dawiyê de gelek kurm di birînên min de peyda bûn. Wê demê min ji çiftligê firar kir, reviyam. Lê belê zêde nikaribû. Ez revîm derva û min xwe di nav zevîyeke çavdar de veşart. Ez li wir ji ber germê ji xwe ve çûme, dema ku hişyar bûm gelek mirov ji çiftligê li dora min berev bûne. Alman jî li wir bû. Pêra kulmek av û cimbizek hebû. Wisa wî dest pê kir ew kurm ji birînên min berev kirin. Demeke dirêj girt berî ku birînên min biceribin û ez vê yekê heta îro jî hîs dikim.

Hêdî hêdî ez fêr bûm ku alman jî tevî dizîyên cuda cuda bûye. Ne tenê bi serê xwe. Ew yek ji wê cerdê bû ku ji xwe re kiribû edet ji gundên wan dorberan di vê navberê de ga didizîtin. Dema min bîryara xwe da ku dev ji çiftligê berdim û ji lédanan xelas bibim, min wisa jî bîryar girt ku wî wek tohildanekê îhbar bikim ji bo wan hemû tiştên ku hatine serê min.

Payîza sala 1921an sar bû û Çemê Dîneperê bûz girtibû. Wisa bi hêz bû ku mirov dikaribû li ser bimeşe heta wê girava derî gund. Li giravê hin gundiyan ji xwe re kiribûne edet hespên xwe serbest berdidan, hesp dibezîyan. Li wir hespên wî almanî jî hebûn. Rojekê wî hefsarek da min ku biçim

giravê û ji wî re hespekî bînim. Bawer bike-neke wî ez pêxas şandime wir.

Helbet ez çûm. Tiştêkî din min nikaribû cesaret bikira. Lê belê di nivê rê da ez rastî du rûsan hatim û em bi hevra peyivîn. Wan ji min pirsîn wekî gelo min çend ga ditine ku berî niha di rê de dihatin ajotin. Min têra xwe rûsî zanibû ku her tiştî niha eşkere bikim. Ez wê demê di derbarê alman de bi herdu rûsan re peyivîm û çî dewarê alman li çiftligê hebû min ji wan re got. Herdu rûsan dûrikê xwe yê xwarinê jî bi xwe re anîbûn. Dema em dipeyivîn wan nan û goştê bi don yê berezan îkramî min dikirin.

Min alman da dest. Ez tu wext ji vê yekê poşman nebûm. Wî paşê ji ber vê, cezayê xwe kişand. Ez pêxas bûm û ji ber sermayê di rê de dilerizîm. Di rewşeke wiha de tiştêkî min li wir nemabû ku edî ez careke din vegeryama. Almanê ez bigirtama û heta kuştinê ez bidama ber lédanan.

Min hefsar avêt û li ser bûzê reviyam. Berî ku ez derbasî aliyê din bibim dorber bûbû tarî. Navê gundê ku cara pêşîn ez lê rast hatim, Kajir bû. Gundekî rûsan bû. Jin û mérékî dilovan hiştin ku ez şev li wir bimînim. Xwarin û cîhekê germ ku ez lê razême dane min.

Ji Kajirê çend kilomêtir dûr gundekî rûsan hebû ku navê wî Naikron bû. Li vî gundî xwişkeke alman hebû. Dema ez cara pêşîn hatime Klosterdorfê nav jî li min kirin. Wê demê vê xwişkê alikariya min kir. Tê bîra min ku min ji wê gelek hez kiribû. Ji ber vê yekê gelek tebû bû ku min berê xwe da wir. Wê û malbata wê ez bi dostane qebûl kirim

û ez çend heftan li bal wan mam.

Lê belê di nav demeke kurt de ez careke din li Klosterdorfê bûm. Çibekî ez biçûmayê tunebû. Dîsa ez ketim rîyan ji bo ku parsekiya hinek xwarin bikim. Bi vî tehrî ez hatim gundê Gammalsvenskby û li wir jineke xerîbdost demekê li min xweyî derket.

Salên 1920-1921an wisa jî ji bo Gammalsvenskby salên dijwar bûn. Ne tenê encamên şer û şoreşan hebûn ku şopîz hiştibûn. Ser van de wisa jî bêavî û kêmbişnayê hebû ku birçibûn û xela bi xwe re anîbû. Xaça Sor ya Swêdê alîkarîyek şandibû û tê bîra min ku min jî para xwe jê girtibû. Berî her tiştî bi taybetî kumekî sor tê bîra min.

Karmendên Xaça Sor jî virda-wêda li gund digeriyan û ji xelkê dipirsîn gelo kes heye ku bifikire li min xweyî derkeve. Malbateke ku tenê keçeke wan hebû xwest ku min têxin zarokê xwe. Bi resmî ev yeka di roja 3/1 1922an de qewimî.

Sê sal tune bûn ez li bal nîv-dêbavên xwe mam. Rojekê zirbavê min, ji kar, ji zeviyê hat û gote min: "Heta niha min tu mezin kirî û ji niha pêva divê tu çareya serê xwe binêrî". Ji ber vê min tiştên xwe yên hûr be-
rev kirin û dev ji gund berda.

Ez deh kîlometre çûm û ez hatime gundekî rûsan yê bi navê Novoraïsk. Li wir bal gundîyekî rûsan bûme berdestî, xulam. Li wê çiftlikê du sala mam. Kêfa min li wir dihat û ew jin û mêrê gundî li hemberî min baş bûn. Wî almanî li gelek nêzîk erd kirê kiribû, dema min li wir kar dikir wisa vê jin û vî mêrî gelek caran ez dîtibûm.

Ez hê zarokê wê malbata Gammalsvenskby bûm. Di sala 1929an de dûre gazî min jî kirin ku herim gund, tevî wê komê bibim ya ku amade ye ji wir bar bike û here Swêdê.

Êvarekê dema şîvê, wî gundiyê ev babeta ji min re vekir û gote min: "Ez fam dikim tu bi hevalên xwe re tevayî dixwazî herî. Eger du dixwazî li bal me bimînî, du dikarî bimînî. Me çi xwariye, tu ê jî wî bixwî. Lê belê di derbarê vê yekê de ez naxwazim şîretan li te bikim". Ev dostayetiyeke rast bû ku di wê demê de ji min re dihate nîşandayîn. Lê belê min biryara xwe girtibû. Min dixwast bi yên mayîn re herim Swêdê.

Bi vî tehrî rêyên me ji hev cuda bûn.

Min hewl da dîsa jî tiştên tîrş û tal ku hatine serê min ji bîr bikim. Min bawer dikir ku rehetî û emnîyeta ku ez li hesreta wê bûm, belkî jî welatê Swêdê wê şunda bide min. Lê belê mirov tu wext ji koka xwe nikare biqete û vê yekê li Swêdê ez gelek caran eşandim. Ya here tîrş û tal ew bû ku gundiyên swêdî tu wext ez qebûl nekirim. Belkî jî ev yeka ye ku jibîrkirina serboriyên zaroktiyê dijwar dîke".²

² Anders Rundvall & Bertäl Hagert, *Svenskarna från Ukraina, Weşanxaneya Harriers*, 1981.

ŞAXÊ YEKAN

DI DERHEQÊ FERMANREWAYÊN EGILÊ YÊN BI LEQEBA "BULDUKANI" TÊN NASKIRIN DE YE

Jordan

Nivîskarê van rûpelan, gelek car ji kesên bi bawer seh kiriye ku sebebê bi van hukumdaran ve pêvekirina leqeba "Buldukani" ev e: *Dema ku Pîr Bedir ji ber Selçûkiyan bantz da û rizgar bû, çû Meyfarqînê û xwe avêt bin desthilata Emîr Husameddin. Heta di şerê îstîlaya kela Meyfarqînê ya ji aliyê fermanderê Sultan Alp Arslanê Selçûkî Emîr Artuk jî li wir xwe veşarti jiya. Alp Arslanê Selçûkî, walîtiya Mêrdîn û Arnedê dabû destê Emîr Artuk û nîfuza zarokên wi heta Heleb û Bexdayê jî belav bûbû. Ji ber vê, diroknanan ew kirine nav sultanên şaxên ji Împaratoriya Selçûkiyan. Hejmara sultanên ji vê şaxê tên, heft in; dawînkê jî wan, ew Sultanê navê wi Melik Nasireddîn e. Ew, hê di destpêka Dewleta Akkoyuniyan de ji aliyê Hesên Begê Bayindirî ve hat kuştin û bi mirina wî jî dawî li Dewleta Artukî hat.*

Yani bi kurtî, Emîr Artuk, fermana muhasereya Kela Meyfarqînê girt; dest bicîkirina vê emrê han kir û muhasereya ser wan kesên berevani (xweparastin) li xwe dikirin, teng kir.

Di vê navê ra, tîreke eskerên Emîr Artuk, îsabetê Emîr Husameddin kir û ew kuşt. Vê bûyerê qudumê dest û piyê kesên di bin muhasereyê da sist kir. Di nav wan de bêserûberî û sistiyê dest pê kir; hêz û taqeta wan ji bo berdewamkirina xweparastinê û sebata berxwedanê nema. Li ser ve Emîr Artuk şevêkê ji fîrsetê îstifade

kir û ji hemû milan ve êrişeke tund û giran bir ser keleyê û bi zorî ketin hundur. Belê, Pîr Bedir ji di vî şerî da şehîd ket. Bi vî awayî kesek ji Fermanrewayên Egilê nema. Lê tenê jina Pîr Bedirê wê çaxê hamîle bû. Êdî hemû hêvî bi wê hat girêdan û çavên Mirdasiyan tev li cinsiyeta zarokê dê bibûya bû. Herroj rîsipî û giregirên Mirdasiyan dihatin ber derê xaniyê wê jinika han û xebera hemildanina wê jê dipirsîyan û wiha digotin: "Xwedayê mezin dê zarokek çawan îhsanê me bike; kur e an keç e?" Rojek ji wan rojan bû ku cardin xelk wekî hemû wextê li ber xani berhev bûbûn. Tam wê navê re mirovek ji xanî derket. Ji wan re bi tirkî û bi îşareta ku hê pêşî da di nav xwe de tespît kiribûn wiha got: "Çok şükür Hudaya ki istediğimizi bulduk". Li ser vê, navê vî kurê esil bû "Emîr Bulduk" û pişt ra jî nav û leqeba Fermanrewayên Egilê bû "Buldukani".

Şerefname, weşanên APEC.

Wergera kurmançî: Ziya Avcı, rupel: 213-214.

Gelo li Anatolîya navîn gundek bi navê «BULDUK KÖYÜ» heye.

Ma vana ji êşîra Mirdasiyan nebin?

ŞÎNÊN ME LI XERÎBÎYÊ

Altun Başaran

Rojek ji rojên havînê, bi ronahî û germ ez hatim Swêdê, xerîbîyê. Jiyaneke nû bi zimanekî xerîb, kultureka xerîb û li welatekî xerîb dest pê kir. Min xwe bi tenê didît. Rojekê li ber dêrî, pîreka bi kitana sipî dawastîbû, li kêleka wê bûkeka ciwan bi du zarên biçûk va xwe dabûn ber dîwêr. Min got, ji ku heve ev ji me ne. Ez çûm ba wan. Mina kûçikî ku xwadiyê xwe diye, min lê pirsî. Pîreka kinik a sipî û bi rûken bû. Min ji wan pirsî wun ji ku ne? Gotin: em ê bilkî ne, ji gundê Qereomera. Min qet tu cara navê wî gundî nebîstîbû. Ji bo min kurdbûna wan bes bû!.. Min ew vekî dîya xwe dît. Wê jî weke keçîka xwe ji min hez kir.

Li îdekê, arefekê derîyekî ji me ra ji vebû. Êdî ji bo me bû edet ku li îda em ê biçûna mala xaltiya El, me destê wê maçdikir û ew edeta, li xerîbîyê bi me bîrkinin nedida!..

Xwarina wê pir xweş bû. Bi taybetî Beqlêwê wê pir xweş bû. Mala wê ava be, em bi tenê nedihîştin li xerîbîyê... Li pişt çend salan min diya xwe anî Swêdê. Ew bi hev ra bûn heval, wekî du xwengan.

Min ji kal û pîra û kurikan pir hez dikir. Rojekê min ji wan ra şênawîyek çêkir. Min hevalên wan davet kirin.

Ê ku hatin giştik pîr bûn. Bi hev ra xwarina xwe û derdên xwe par kirin. Wekî ku min ew birin gundên wan, bahsa jiyana xwe ya wir kirin. Xem û xeyalên wan riviyan.

Min ji wan pirsî ka ew xwe li vir, li xerîbîyê çing dibînine. Wana jî got: *em xwe li vêderê mîna kurikên berdestkî dibînîni. Ji bo ku me mal û meydana xwe ji xwe bişiva hişt û em li vê derê vekî mêvana dibînîne.*

Jiyana xaltiya El û ya dîya min wekî hev bû!.. Hurd jî vê bira bûn. Mala bavên wan mîrat bû. Mêrên wan li ser wan zevicîn. Ew ê bi hewî bûn. Heryekê xwuçekêka xwe hebû. Jiyana wan bi zexmet bû. Lê kurkên wan pir jê ra bi xêr bûn. Xêrak wan dîtî, kurkên wan bûn. Keserên wan kûr û bûkên wana pir baş bûn. Jê pir razî bûn!.. Hurd jî kinik û rûken bûn. Porên xwe yên sipî bi henê sor dikirin. Ji xwe xweş bûn.

Dîya min şare bû. Kilamên şînan xweş digot. Dengê we xweş û bi kelgirî bû. Li şîna hem ji mêran hem jî ji jinan ra distira. Şînen malê Moza piranî bi tenê dikir. Dîya min yeka yaraniçî bû. Wê roja şênahiyê ket rû Elê û got: ku tu mirî eza li ser te bistirêm!.. El kenîya û got: bêyî çi? Dîya min got: eza bêm:

Were were Elê were

Elê Alê bi biskên sor û çav çaqir e

Heqsizno, we çîma xeber neda min

ma ez bi xweşî batama ser e.

Meke meke felekê meke,

ê sibe da di ser Elê Alê da dawestiye bi tidarek e,

Li vê demê nawêmi li dama berê

Elê Alê kevanîya mala mezin e

Nur ji Yunaxê, Ela Hesê ji gundê Qereomera, Eşa Hemê ji gundê Altitera û Eşa Bostanê ji gundê Omera.
Ji arşiva A. Başaran

sêsid pez didot li pîyeki

*Ê niha ji nikane bi orxanê xwe, nakeve qetlê nanekî
Em ji şêst salî bi şuva derketinî ji gundê xwe wo
Li me herimî xewa şewa wo*

*Sewa xatrî va kurkana bûnî mabkûmê vê ceza yî
di navberî çar dîvarên xelkê da wo
Emê terinî bi hesreta dê û dota wo
Ê me têkin têbût, qûnê ucaxê wo
Ê cinazê me pevin gundê me, têkin herdê wo*

Bi va gotinan va El xemgîn bu û got:
–Lê ku tu ber min mirî!

Diya min got: tu nizanî li ser min bistirê!
Lê veng nebû. Diya min neh salan di
ber xaltiya El mir. Mirina wan jî wekî hev
bû. Hurd jî li rojaka şemiyê, di oda xwe da,
di yataxa xwe da mirin. Li rojek çarşemî bi-
rin welêt. Li pêncşemiyê, li gundê wan xis-
tin tîrbê.

Ji xaliyê hatin û çûn xaliyê.

Xas pê, yek ku rindiyê bike!

Songî tim mirinî ye. Kuva herî!

Erê, xeber hat, gotin: xaltiya El miriye.
Em çend cîran û heval, me kincên şînê li
xwe kirin, em çûnî mala xaltiya El.

Bi du oda insanî runiştine. Mêr li odakê
û jin jî li odakê.

Em runiştinî me şîna xwe kir. Wekî em
li gundê xwe bûn. Ji her dereka Stockholmê
insanên bilka û yên ji gundên doralî hatin.
Me bi xwarin, vexwarinê û sohbetan wekî
şînen gunda derbas kir.

Xaltiya El salên xwe nêzikî 90î bûn.
Neket ber destan û di wexta xwe de mir.

A rind em li xerîbîyê, hevdu li şîn û
şayîyan bi tenê nînin! Wekî malbat li hev
xwedî derdikevin.

Xwedê rehma xwe li wan bike!

– Amîn –

Meyîtê stêrkan

Cüneyt Dagdalan

Li derva berfeka spî, wek jinên ku gilyên xwe bi hevdu ra dikin, bi eşkere, lê bêdeng xwe digihand erdê... Li ezman çavên stêrkan wek kenê zarokêkî dibiriqîn. Her yek, bi tenê diweşî û li jêr xwe dikir hembêza lêhefa spî.

Şevê wek dayîkekê, stêrk di hundirê xwe de niximandibûn. Di hembêza wê da tenê çavên wan dibiriqîn. Carna ku mirov serê xwe hildida û li ezmanan dinêhirî, çîrûskên dibiriqî û wek bajarekî ji zêran avabûyî didît. Ne yek, ne du, ne sêsed û ne jî milyon... Li ezmanan wek xwelê rijîyane. Kes nikare bijmêre û kes nikare xwe bigihijîne wan... Zarokên şevê ne ew... Xeynê şevê kesek nikare wan di hembêza xwe da jî veşêre.

Min dixwest wek stêrkên li ezmanan rijîyayî, ez jî di hundirê dêya xwe da stêrkek bim... Loma wextê derdikevim der, xwe bi kincên reş diniximînim. Bi tenê çavên xwe vekirî dihêlim. Kuder tarî ye, di wir ra derbas dibim, kuder tîrojên ronî hene, ji wir paş ve vedigerim... Lê tu caran jî nabim stêrkek di hembêzekê da.

Dîsa li wan şevên tarî, li şevêkê min xwe li ser berfê dirêjkirî dît. Çawa û çing hatim vir, qet nayê bîra min. Bi çavên girtî li ezmanan dinêrim. Min, xwe wek şevê, berf jî wek çavên xwe dihesiband... Dibe ku ji jor ve di nav tariyê de, li ser erdê ez jî wek çavekî bibiriqim. Û ger ew jî nebe, li dawîya dawî wek dilopeka ji çavan ketî di nav berfê da winda bibim. Kes rêça min nebîne û nizane ku ez di wir re derbas bûme...

Ez li ser berfa zivistanê rabûm û bi dest û kincên ji sermê qerimî ketim rê, ketim rêyên di bin berfê da nexuyayî. Merasên min ji berfê, her yek wek topekî bûbû. Sar bûn, giran bûn û şil bûn... Bayekî rût, sar û hîşk digerrî li derdora min. Ji çixulên daran, cemed diweşîn. Çivîkek li ser darê bi çavên qerimî li min dinêrî. Ji min ne-tirsî, nefirî... Li benda tiştêkî din bû, li benda payîzê, li benda barana germa-hîyê bû... Ez wiqas nikarim bipê, ez ê di rê kevîm.

Piçkê şûn ve, li ser rêya rastî kalekî hatim. Min silav da. Û wî jî rêya xwe birî û

bersiva silava min da. Li min nêrî, dît ku ez xortek im. Û rawestî. Xwe bi piştmalê niximandi bû. Ji berika saqoyê xwe tebexa tutunê derxist, dirêjî min kir, min ji dest wî heyna û bi pêçiyên xweyî dicirifî cixara wî pêça. Di wê navberê da ji min pirsî: „**ji ku teyî û kuda diçî?**“

Min ê çawa bersiv bida, min ê çing bigota ez stêrkek im û li hembêzekê digirim? Min tale cixarê bi serî zimanî xwe şil dikir. Min li çavên wî nêrî. Fêhm kir ku dilê min jî dixwaze. Got; „**tu jî ji xwe ra bipêçe.**“ Sar bû, qefilî bûm. Min negot „**na.**“ Li ser vê berfê ar û dû, çîk û rijik wek hembêzekê germ xuya dikirin. Me her duyan jî bi hevdu ra vêxist. Ji serma ruyê me qelişî û tînekê xwe bi me girt. Got; „**keça min mir, ez ê îşev li mala wê stêrkan temaşe bikim.**“

Di lingên wî da soquyê reş hebûn. Bi kirtişên soquyên wî, li ser berfê tîltîlokên berfê peyda dibûn. Di bin merasa wî de qûlek jî hebû. Wextê ku xwe dilivand, li hêlê tîltîlokan tumik jî çêdibûn. Min dîsa li çavên wî nêrî. Wî çavên xwe berdan deşta berfê. Min jî serê xwe çerx kir. Ji

dûr ve dar wek qeretûnê disekinîn. Dûr bûn, reş bûn û li ser berfê sêwî bûn. Min xwe çerx kir xîşaxîşa li ber lingên min. Şîva wî ji dara mazî bû. Li ser şivê xêzik hebû. Xêzikên kûr, dirêj û reş li ber lingên min qulek çêdikir.

Cixare bi nivî bû. Nizanim ji serma bû, an jî tiştêk hat bîra, wî li ber çavê wî, dilopek peyda bû. Desmala xwe yî, wek pêşkîrekî derxist, carekê dewîşand û bi desmalê kêleka çavê xwe mîna mistdayî pak kir... Min jî bi destê xwe, helma xweyî li ser camê pak kir. Rûyî wî wînda bû li ber çavên min. Kulîyên berfê, li ser camê zêde bûn.

Di nav cêhên min de hîn ew kal li ber çavên min bû. Min ê çawa nivîsek li ser wî kalî binîvîsa? Ez rabûm û min dest pêkir. „Li derva berfeka spî xwe digihand erdê. Ji xeynî min kesekî rêça wî kalî nedît. Kesî nedizanî ku ew di vir re derbas bûye jî... Ne sîyasetmedar bû, ne qelaw (dewlemend) bû, ne nivîskar, ne jî nîgarmend bû. Kalek bû û diçû ser meyîtê Stêrkan... „

Serrastkirinek!

Di pîrozbayiya 10-saliya kovara Bînebûnê de, li ser pîrseka Radyoya Swêdê, Ali Çiftçî li ser çapa yekem a kovarê wiha gotibû: „...*Cara peşî di sala 1997an de hevalê me Hecî Erdoğan bi însiyatîfa xwe li Stenbolê hejmara yekem bi kêmasî be jî derxistibû.*“ Ya rast ne li Stenbolê, li Almanayê hatibû çapkirin.

Red.

Tirsa Tato

Ecewîd Yildirim

Dem pir nêzik bûbû. Tenê şevêk mabû. Haziriya xwe jî min gî kiribû. Di nav cîya da min xwe vir da û wir da çex dikir, lê xew nedikete çavên min. Her ku min di pencerê ra li stêrkên li ezmanan mês dikir, gundê me dihate bîra min. Min qet nedizaniyê ku bi hatina Almanyanê min rind kiribû, yan jî neçê kiribû?

Weke malbat em hîn ecer ji gund hatibûn Almanyanê. Bi qasî hefteyekî derbas bûbû. Lê ez dîsa jî hînî Almanyanê nebûbûm. Ji ber gava ez li gund bûm, her tişt li gora dilê min bû. Bi kalê xwe Hamoyê Yaylê va me tu bajar nedihîştin, em digeriyan. Bajarên wek Qonya, Enqere, Mêrsîn û Îzmîr min gî dibûn. Ji xwe qirqawa Qulekîyê jî ji min ra mîna nava gundê me bû. Em her ro lê bûn. Gava apê min Bilo bi qamyonê ji seferê dihate mal, dîreksiyona qamyonê dida dest min û em pê li nava gund çex dibûn. Şixosmanê xalê Şehmed jî hostê ker-kuçika bû. Pir caran gava ew diçû gundê cîran Burnaxliyê keran bidize, ez jî bi xwe ra dibirim. Gava me ker didizîn jî, me ew dianîn gund û em bi têra dilê xwe lê diniştin. Bi gotineke din, jîyana li gund pir şên derbas dibû. Lê belê Almanya ne weng bû.

Her kes bi berbanga sibê ra radibûn diçûn li fabrikayan kar dikirin. Bi êvarê ku jê dihatin jî, ku teng nan-mane xwe dixwarin şunda, xwe tenekê dirêj dikirin û dora dîna ya royê jî dîsa bi heman şiklê dewam dikirin. Ji xwe min nedixwest ku werim Almanyanê. Gava bavê min ji Almanyanê ji bo ku etkê min û min bi xwe ra bibe hatibû gund, min gotibû:

–„Ez tu narim Almanyanê!“

Wê çaxê kalê min ez bi Tato îqna kiribûm. Kalê min bi min ra gotibû:

–„Xorto niha zemanê te yê mektewê hat. Tu yê mecbûr herî mektewê. Ku tu li gund mayî tu yê herî ber Tato. Tu çûyî Almanyanê tu yê jê xelas bibî. Him jî, mehlîmên Almanan mîna Tato li talebeyan naxin, jê hez dikin!“ Ku min navê Tato bihîst ez dawestîm. Tato li gundê me mamosteyê dibistana sereta bû. Ew li gund bi tundbûna xwe bi nav deng bû. Talebe gî jê hundirçetî bûbûn. Hekaten di heqê wî da jî min pir bihîstibûn. Hevalên ku diçûn ber wî, tim qala wî û çoyê wî dikirin. Digozin;

–“Tato çoyekî xwe heye û li ser jî *Vicdansiz Tato* nivîsandiye.”

Carekê Resulî mala Erewî Alşêr qal kiribû û gotibû;

–“Ji ber ku wî bersiva pirsra wî nizaniye, bi têra qûweta xwe tiliyên wî çö kiriye.

Hevalê min Harûnî Henikê jî digot; Ji ber ku ew carekê dereng çûye mektewê, Tato bi şelmaqa li ber wî dawestiyaye.

Wek kurikekî ku heta wê rokê tu azarek nebihistî, çexê kalê xwe bûm û min pê ra got:

–”Temam, ez ê herim Almanyê. Lê ku mehlîmên wana jî mina Tato li min xistin, ez ê ji nû ve werim gund!” Hatina min ya Almanyê encama wê lihevkinê bû.

Gava şev bûbû nivê şevê, ji hêlekê ve bîranînên min yên gund, ji hêlekê ve jî pirsra rewşa mamosteyên Alman û heyecana destpêka dibistanê mîna vijikê di sere min ra derbas dibûn. Teve wan xewn û xeyalan, min cikê mês kir etika min bane min dike û dibê:

–“De raw-rawe, tu yê herî mektewê.

Demekî ez weng di xew da çûme. Ez ji cilê rabûm ser xwe, min kincên xwe li xwe kirin, dest-serçavên xwe şuştin, zikê xwe bi nanê ku etkê min hazir kiribû têr kir, tûrikê xwe avête pişta xwe û bi bavê xwe va me da rêya dibistanê. Di rê da tirs, xof û senaryoyên her cureyî di serê min ra derbas dibûn. Her çiqas kalê min gotibû, ku mehlîmên Alman ji kurikan hez dikin, dîsa jî tirsra ku ew ne weng bin dilê min dagirtibû. Lê ku ew jî kurikan çö bikin? Lê ku ew jî Tato êvatir bin?

Him ku ne weng bin jî, min dê bi zi-

manê almanî çir kira? Ji xwe min bi almanî ji „Ja“ û „Nein“ bêhtir tu tişteki nedizanî bû.

Bi wan hestên tevlihev em gihîştibûn dibistanê. Bavê min çû li ber deriyê sinifekê dawestî û lê tikand. Gava wî li derî dixist, dilê min jî bi heman rîtmê kutekut bû. Hêcana min gihîştibû asta herî bilind. Tirsra min yek jî ew bû ku mehlîm ji min tişteki bipirse û ez jî nikanibim bersiva wî bidim!

Li wê nema ji hundir dengê jinikekê hat û got:

–„Ja“.

Ku min dengê jinekê bihîst, heş û aqilê min bi tevahî li ber hev şaş bûn. Ji ber ku Tato mêr bû, min qet şike mehlîmeke jin nebiri bû. Ez tim li benda mamosteyekî mêr bûm. Hîn ku min hesabê mehlîmên jin û mêr dikir ku kîjan ji min ra rind be, bavê min derî vekir û mehlîma jin ji min va xay kir.

Wekî ku ji dengê wê jî dîyar bû, mehlîm jinikek bû. Bejneke wê ya qut û zirav, porekî qij û berçavikek gir jî di çava da hebû. Merî li halê wê mês dikir jê ditirsiya. Bavê min çû ber masa mamosteyê û bi almanî dest bi dengkirinê kir. Ku wana deng dikirin, min jî di taldîyê bavê xwe da suyê xwe dirêj dikir û li der û dora masa mamosteyê li çö digeriyam. Lê belê li der û dora masê tu tişteki ku dişibe çö-mo li çavên min neqelîbî.

Pir necû bavê min çerxî min bû û got:
–„Ez ê niha herim mal. Ev jinika jî mehlîma te ye. Di sinifê da rihet rûne, gurê mehlîma xwe bike û kesî jî eciz meke.“ Bi wê şîretê bavê min sinif terk kir, derket û çû.

Ku bavê min ji sinifê derket, mamos-teyê li min mês kir û bi almanî bi min ra dest bi dengkirinê kir. Ya ku ez jê tirsîya-bûm niha hatibû serê min. Min ji gotinên wê tu tiştek fam nekiribû. Min nikanîbû devê xwe jî vekim. Min tenê serê xwe kir ber xwe û bê ku di xwe da bilivim di şûna xwe da dawestîm. Mamosteyê dengkirina xwe dewam kir. Qala çî dikir û çî nedikir qet nizanîm. Lê belê mamoste bi dengêkî kîbar û nazik deng dikir. Ne bi dengêkî hêrs. Piştî demekî mamoste ji şûna xwe rabû û hat ba min. Bi destê min girt, ez birim birim paşîya sinifê û li kêleka lawikekî esmer bi şûn kirim. Paşê ji nû ve vegeriya şûna xwe û berdewamiya dersdanê kir.

Ez niha bûbûm şagirtêkî dibistana Alman. Bibe nebe min qalkirinên di heqê Tato û kiryarên mamosteya Alman di da ber hev. Di encama wê berhevdanê de derdikete holê ku di navbera wan herduyan de ferqeke wek reş û spî heye.

Berevajî Tato, mamosteya Alman ne çoyekî xwe hebû, ne li şagirtan dixist û ne jî li wan hêrs dibû. Wê bi awayeke xweşik ders dida şagirtan û min jî ji xwe ra guh dida ser wê.

Di berdewamiya dersê de mêla min kişand ku xêr ji lawikê esmer yê li kêleka min bêhtir, herkes teve dersê dibe. Tenê ew mîna min bêdeng li şûna xwe rûdinişt. Min di ber xwe da digot;

–Gelo ev lawika kî ye, çî tewa ye? Çima ew jî mîna min qet deng nake? Ma ew jî mîna min ecer ji gund nehatibe vê derê?

Min lawikê esmer meraq dikir û dixwest wî nas bikim. Min berê xwe bervê kir û got:

–Navê te çî ye lo?

Lawikê esmer li min vegerand û bi dengêkî neyênî got: “Ne diyon len? Doğru konuşsana!”

Derdê ku pê nemirî! Tirsî min tim almanî bû, lê niha tirkî jî lê zêde bûbû.

Ji ber ku ez li gund neçûbûm dibistanê min tenê kurmancî dizanîbû.

Min tirkî fam dikir, lê nedikanî deng bikim. Min tenê çat-pat li hev diqelîband. Ew jî gava em bi kalê xwe va diçûn Qulekîyê û bajaran ez fêr bûbûm.

De tu were wê, hişyarkirina bi rast-dengkirina tirkî jî li min bi qar hatibû. Loma min di hindurê xwe de digot;

–Çi dibe ma bibe ez ê bi vî lawikî ra tirkî deng kim. Min careke din berê xwe bervê kir û got:

–*Senin adın ne lo?* Lawkê esmer got:

–*Benim adım Ünal. Senin adın ne?*
Min jî got:

–”Benim adim jî Ecewîd.”

Bi vê diyalogê baweriya min zêde bûbû û min dixwest bi pirsra ku ka ew almanî dizane dewam bikim. Min lê mês kir û got:

–”Sen almanca biliyon?

Lêwik got:

–”Yok bilmiyorum.” Vê care bi meraq min jê pirsî:

–”Sende jî Türkiye’den ecer geldin buraya? Lawikê esmer careke din dengê xwe bilind kir û got:

–”Ne biçim konuşuyon len, anlamiyom seni.” Ji bersiv û helwesta lêwik min anîbû der ku em bi tirkî nikanin bi hev ra deng bikin. Ji hêla din ve, tirkî ji min ra bûbû mesela prestijê. Min di ber xwe de got; „Madem ez bi tirkî nikanim deng kim, ez jî dê bi tirkî kilama jê ra bistirêm.“ Min careke din di lêwik kuta û got:

–”Ben tirkî bilmiyom ama tirkî kilam biliyom!” Lawikê xizan ji nav tirkîya min dervediket û tenê bi awayeke matmayî li min mês dikir. Tevî wê min dest bi kilamê kir:

*Oy oy oy oy Emine,
Çekme beni Emine,
Ben seni çok seviyem lâ,
Imanima dinime.....*

Hîn ku min kilama xwe teva nekiribû mamosteyê bi dengê bilind navê min hilda û bi almanî çend gotin li dû hev rêz

kirin. Her çiqas min bi almanî nizanîbû jî, bi hişyarkirina wê ez ber da çûbûm. Lê hişyariya wê ne xema min bû. Ez bi derdê dengkirina tirkî de ketibûm. Ji xwe ew ne Tato bû jî. Wê ne çoyekî xwe hebû û ne jî li şagirtan dixist. Lê min dîsa jî dengê xwe birîbû. Ku mamosteyê ji nû ve dest bi dersdanê kir, min jî hay li kilama xwe ya din kir:

*Ayaxinda qundura,
Yar gelir dura dura,
Ölürem ben ölürem way.....*

Min cikê mês kir, mamosteyê careke din bi dengê bilindtir navê min hilda û bi almanî çend tişt gotin. Ji îşmara ku li min kirî jî min fam kiribû ku bang li min dike. Ez bi awayeke ji xwe bi bawer ji şûna xwe rabûm ku herim ba mamosteyê. Bi rê da ez difikirîm ku li hember wê ez çir bikim. Ji xwe min sûcê xwe jî dizanîbû. Lê ne xema min bû. Min di ber xwe da digot; gava wê tiştek bi min ra got, ez dê her du şorên almanî ku min dizanîbûn jê ra di rêzê kim. Ez ê carekê bêm „ja“ û carekê jî bêm „nein.“ Hêviya min ew bû ku bi wî awayî xwe ji nav meselê derxim.

Gavê ez hatibûm ber masa mamosteyê, bêdengîyeke xof çar hêlên sinifê dagirtibû. Çavên şagirtan tev li min û mamosteyê bûn. Mamosteyê jî wekî ku min texmîn kiribû, pîrsek bi pîrseke din ve

girê dida. Her ku wê ji min pirs pirs dikirin, min jî ja û nein dikirin rêzê. Min cîkê digot „ja“ û cîkê digot „nein“. Piştî demê mamosteyê dawî li pirsên xwe anî û ji kotika masê kêrek derxist. Gava min kêr dît, ez ketim nav tirs û gumanan. Mamoste kêr danî ser masê û bi almanî careke din tiştek got. Lê belê vê carê dev li min ve nebûbû. Mîna cara paşiyê min nikanîbû bêm çit jî. Dû re mamosteyê careke din kotika masê vekir û jê şêriteke banda birînê derxist. Ku min banda birînê dît, ning di bin min da sist bûbûn. Min di ber xwe de digot; „Va jinikê pîs û mehde yê ku min şerjê ke çî ye? Xaskê ez bi ço û kutên Tato bihatama ser. Qet nebe wî kêr-mêra xwe tune bû.“

Mamosteyê kêr kir dest xwe û banda birînê bi qasî lepekê birî. Naylona li ser jî dirand û bi dest îşmara min kir ku ez nêzîkî wê bibim. Vê carê min ew fam kiribû û bi zanebûn serê bakir û got: „Nein.“ Ser wê re mamoste jî şûna xwe rabû û ber ve min hat. Bi serê min girt û banda birînê girt bi ser devê min de nus-kand. Ku çîng mamosteyê banda birînê bi devê min da nus-kand, vîqe-vîq bi ser şagirtan ketibû. Şagirt gî bi hev ra bi min dikeniyan. Min pir fedî kiribû. Jî fediya ra ez sur-purtkî bûbûm.

Gava mamosteyê ez jî nû ve şandim şûna xwe, bi ser da jî lawîkê tirk bi min

ra got:

– „Şimarîrsan, öğretmen de sana böyle yapar işte!“

Min qet dengê xwe nekir heta ku wê rokê dibistan bi dawî bûbû.

Bi dawîbûna dersê, mamoste hat û banda birînê ji devê min kir. Tiliya îşaretê jî li min ba dikir, mîna ku bibê; „Careke din di sinifê de kilama bistirê, ez wê çaxê ji te ra dizanim.“

Gava ez hatim mal, min qet dengê xwe nekir. Ser wê re etikê min got:

– “Tu çima qet deng nakî, qala mektewa xwe nakî?”

Min got:

– “Tişt tune lê.”

Etika min bi bersiva min nehatibû ser û got:

– „Na na, tişteki te heye. Ku çî derdê te heye, ji min ra bê.“

Ser wê re, min hal û hekata xwe yek bi yek jê re got. Etikê min jî:

– “Te xwe şaş kiriye? Tu ji xudê be-la xwe dixwazi? Te li mektewa gund kilam bigotana, Tato yê ji te ra kat kira. Tu mehlîmê alman heyne bi ser sere xwe de!”

Fotera Huber

Yusuf Yeşilöz

Li dawetê Xalê Memed mîna hertim kinca xwe şîn û fotera xwe reş li xwe kirîbû û li ser îşligê spî qrawata sor xwe mîna alayekê nişan dida. Di destê wî de keçikek xort hebû, ya ku min, ez ê ku malbata wî gihîştê nas dikim, heta îro qet neditîbû. Xalê Memed, **keçik di destê rastê de**, hat ser min û mîna ku min ew nas dikir, dikeniya. Cigara puro ji di destê wî yê çepê da bû.

Hîn ew negihîştin cem min, Xalê Memed bi dengê bilind û quret dest bi gotina xwe kir: „Lise ogretmeni! Lise ogretmeni!” (ew Mamosta lîseyê ye). Wî bi tiliya xwe ji îşarata keçikê dikir. Eger ku Xalê Memed xwast bala kesan bikîşîne ser tiştên girîng ew gotina xwe dubare dike. Bi du pirsan min karî hînbibim ku keçik torina wî bû û navê wê ji Ozlem bû.

Ji Memed re herkes ji bo wê yekê dibêje “Xalê Memed”, ji bo ku bi herkesî re alaquadar dibe, derdên herkesî dike derdê xwe. Misal eger yekî kurd yan ji tirk,

nas yan ji nenas, li xestexanê be, Xalê Memed herroj diçe seredana wî û dixwaze ku herkesê kurd jî here wî nexwaşî bibîne. Li xestexanê hemşîre û toxtor wî herî baş nas dikin û ew ji papazê Xiristiyanan ku tê seredana nexwaşan jî navdartir e.

Piştî me ji xwe re vexwerin anî. Ez lê ecêb mam ku Xalê Memed şerabê vedixwe û ji torina xwe pirsî ka ew şerabê vedixwe an na. Ozlemê got, ez bi zîkê birçî nikarim alkolê vexwim. Xalê Memed keniya:

“Keçikê vê demê ji xwe pir hêz dikin.”

Ozlemê destê xwe avêt ser mile kalikê xwe:

“Min canê xwe li çopê nedîtiye!”

“Vê keçikê pi perê min î Swisrê zanîngeh xwand, perê min helal in.”

“Dîsa jî min xwand, lê te perê xwe yên din kirin erdê û îro kesek li ser naşuxule, qertel ji li ser nasekinin.”

“Dem ê were keça min, dem ê were. Ew erdê min ê bibe bihayê zêran. Min perê xwe bi helalî qezenç kirin, ew tarê narin.”

„Tu jî hêdi xort nabî ku tu li ser traktorê rûnî û erdê bajoyî. Ji aliyê din jî tu hînbûyî foterê û wê tene wexta ku terî rakevî ji serê xwe derdixî.“

Xalê Memed li min mêze kir û keniya:

„Ew foterê xwedî fabrikêyî rehmetyê bi navê Herr Huber bû, diyarî min kir. Ez heta roja ku dimrim wê ji serê xwe dernaxim.“

Çîroka bavê Ozlemê di bîra min da ye. Xalê Memed ew ji min re hezar carî gotiye. Wexta ku wî sala 1974 malbata xwe anî Swisseyê, lawikê wî yê mezin Haydar gihîştibû salên reşîtî û qanûnên Swisseyê ew qabûl nekiribûn. Pênc kurikên Memedê din karîn ku li Swisseyê bimînin û îro giştik bi mal û kar in. Ji bo mayîna Haydar li Swisseyê wî pir zehmetî kişandî bû, ebuqatên bi biha jî girtî bûn, lê tu çare nedîtibû; Haydar bi tenê li gund mabû. Xalê Memed hertim digot:

„Dewleta Swisseyê hingê mina zinaran hişk bû. Piştî çend salan min ji Haydar re firinek sand û Haydar zikê nivîyê bajarê Erzinganê têr dikir. Xwedê ji wî razî, wî kurikê xwe dan xwendin û niha ji ew ji kurik û torinên min ê li vir pir rehetir in.“

Xalê Memed îro 72 salî ye, ew li sala 1966 hatibû Swisseyê. Ew hîn bi fêz behs dike ku wî li Stenbolê mûdirê fabrikake Swisseyê li bîna „Işçi bulma kurumu“ „qandirmışkiriye“ (xapandiyê.), ku ew xwedî xwendin û nivîsê ye. Ew mîna destanakê qala wê hekatê dike, ewqes zindî ye ku merî dibêje, ew di demeke nezik de di sere wî de derbas bûye:

Xalê Memed li Zonguldakê li oxaxê komirê kar dikir. Ji gundê wî xeber jê re şandin ku ew here Stenbolê: „gavurêk hatiye û insanên bi dest û lap dibe Swisseyê.“ Serê sibehê wî serçavê xwe ku ji xoliya komirê reş bûbûn bi sabûna kesk şuşt, kincên hevalê xwe jê sand, hevalê wî rihê wî kûr kir, qêlmusk jî lê kir.

„Bi dûre bang min kir û got: Tu mîna zavaî xort xuya dikî! Ez lê vegeyriyam û bi tene pê keniyam.“

Wexta ku ew li Stanbolê li ber bîna zer û duqat peya dibe, dilê wî mîna deholê lêdikeve. Ew ewqes bi heyacan e ku te ê bigota dikeve xaniyê bûkê yî bi çaqma. Li ber bîna zer demeke direj disekine, cesaret nake ku here hundir.

„Hîngê min bi tenê dixwast ku cigarekê vexim, lê qolçiyê bîne bi min re got: meze ke ma bîhna cigarê û xû ji te neyê.“

Dibe ku mûdirê Swissreyê kesê wûsa qe-
bûl neke.”

Qolcî kolonyayê li dest û rihê wî di-
ke, wî bîhn dike û bi ken dibeje: „Bira,
edî bîhna gula ji te tê!“ Piştra di dest re
digre û dibe qatê duduyan cem mirovên
din ên ku dixwastin biçin Swissreyê li
kêleka dîwar rêz bûbûn. Wexta ku Xalê
Memed dikeve rêzê, xwe dide kêleka
mêrên bejndirej bi porê reş **mîna zey-**
tûna û simbelqît, heyacana wî namîne.
Gişka çavên xwe bi meraq berdabûn
mûdirê Swissreyê, te ê bigota ew ê bileta
cennetê bide wan. Mûdir mîna qesebên
hosta ku ji bo pez sandinê dihatin gun-
dan li ber mêran diçû û dihat, ji nigan
de heta serî li wan miqêt dibû. Carina
bi serê xwe yî bêpor îşaret dida memûrê
tirk, ew ji li merikê hatî tarîfkirin vedi-
gerî û digot: „Bira, du dikarî li derve li
benda min dawestî!“

„Bi wê ûsilê nivê mêran hat veqetan-
din. Mûdir bi tenê mêrên gir û bi qeflet,
bi dest û ning hilbijartin, te ê bigota ew
Cumhurbaşkanî Muhafız Alayı dibijêre.“

Piştê ew çû der, memûrê tirk ji vî re
çayek hazir kirîbû û dixwast ku ew li ci-
hekî xewle bi tenê vexwe. Memûrê tirk î
bejnqût bi şunda vejerî qûrfê û bi lez di
guhê wan de kire pistepist ku ew nivîsek
biçûk ji rojnamayekê bide wan û ew tax-

mîn dike ku kes ji wan nikare bixwîne û
binivîse. Wî bi çend gotinan naveroka
nivîsê ji me re got.

* * *

„Taxmîna wî li cîh bû. Min qet tu caran
rojname nekirîbû destên xwe. Wexta ku
midûre Swissreyê hat hundir û ji me pir-
sî ka kî ji me dikare bixwîne, me gişka bê-
tirs dest dirêj kir. Midûr bi serê xwe tarî-
fa memûr kir û wî jî parçeyê rojnamê bi
rêzê da me. Her yek ji me ku rojname kir
destên xwe bê dudilî, mîna mamostayekî
dest bi xwendinê kir: „Li riya navbena
Enqere û Sêvasê qezayek bûye û penc
kes mirine. Şoferê postê di xewde çûye û
li ereba hespa xistiye. Hesp û penc jin û
mêrên li ser erebê li cîhê qezê mirine.“

Piştî ku bi rêzê her merîyî ew xebe-
ra «rast» xwend, midûrê Swissreyê bi
rihekî bi kêf mihîrê li ser kaxiza ku di
dest memûrê tirk de bû dixê û diçe der.
Memûrê tirk **mêrên simbelqît pîroz di-**
ke, ew ji perê şorbayekê didin wî.

“Heftekî ji xwendina rojnamê bi
şûnda ez li trenê siwar bûm û hatim
Ewropa. Gundiyên min digotin: Ew rê-
vitîya te ya cennetê ye, lê min zûh fahm
kir ku ew ne cenneta ku me dizanî bû.”

NUH

Ji bo Nuh û gelê wî yê kurd

Rafik Schami

Ji bo me xwendevanan derbeya eskerîyê tê meneya sê û çar roj tetîlbûna dibistanê. Derbeyên Şamê zû dihatin helnan û deynan. Derbe pir caran li berbangê dibin. Em nişteciyên taxa bajêr ya kevn, wê carê pêşî ji radyoyê dibihîzin. Ji nişka va dibe bêdengî, di pêy va muzîka merşê lêdikeve. Bi vê em têdigihên ku derbe serketî bûye. Li ba derbeyên serketî em dengê sîlehan nabihîzin. Kîngê ku derbeyek bi serneket û liberhevdan şên bûn û dirêj kirin, hîngê me diredira sîlehên otomatîk û gumnîya lêketina bombeyan dibihîst.

Demekê muzîk lêdikeve û paşê daxûyanîyên rejîmê nû yên ku pê ji bo her tiştî rejîmên kevn tîsîncarkirin dest pê dikin. Daxûyanîyên weha ku, mîna ku bibêji derbekaran ji hevdu wergirtine, pê rejîmê kevn ji ber hebûna xeraxwarî û îltîmasîyê û xelaskirina Felestîne tîsîncarkirin. Rejîmê nû şor dide ku xeracê ji kok da rake, li her derê edeletê bi cîh bike û bi destavêtinekê ra Felestîne xelas bike. Apê Selîm ji min ra kat kiribû, ew pê derbeya pêşîn ya panzdeh sala berê pir şa bûyê û hetanî serê

sibê şahî kiriye û vexwarîye. Li derbeya diduyan wî tenê dest li hev xistine û ji derbeya sisyan vir da jî tenê dikene.

Çend rojan berî ku rejîmekî nû bi zorê yê kevn dabû ber xwe, bavê min va ji min ra kat kiribû:

“Serdarên nû di gerîna li kokên xeraxwarîyê da diketin nava vê gijgiloka mezin ya pêçekgîya û ji şîrîniya wê tam dikirin û pê jehrîkirî dibûn. Ji ber vê ew zû kevn dibûn û birçîyên nû şûna wana digirtin.”

“Te va baş got ... Erê, jehra şîrîn wana zû kal dike... Te va baş got” apê Selîm pesand, gava ku çay vedixwarin. Ez bi bavê xwe serbilind im, çimkî apê Selîm pir kêr heq dida yekî mezin. “Lê Felestîne?” min pirsîya.

“Bi destavêtinekê” apê Selîm gotina radyoyê dubare kir û kenîya.

“Emerîqa” wî dewam kir “bi du destavêtinan, Rusîya bi sê destavêtinan dê bîhalkirin” û kenîya. “Lê Sowyet hevalên me ne, wekî ew ê di radyoyê da tim dibîhînin” li dijî derdiket.

“Radyo?” çî vir e ne? Ji serdarekî ku xwedîyê destavêtineke wengna ye ra he-

val ne lazim in. Tenê di sê mehan da rejîmekî nû dê bê û bibêje, yê kevn di-kanîbû Felestîne xelas bike, eger wî destek nekiriba qirka me û bi yê din bi dizîkî pere nekişandibana Swîzrê.

Mamosteyê me yê tarîxê di hebis-xanê da ye. Me heftekî di pêy derbeyê hay jê bû. Felestînyekî sempatîk bû. Ew î komîk bû û ji pirtûkan pirtir kat dikir, ji ber vê va li îmtîhanan kêma dipa. Êdî min bawer nedikir ku rejîm ê bikane bi destavêtinekê Felestîne xelas bike, çimkî min destê wê yê bê wîjdan li ser qirqa wê hîs dikir.

Mamosteyê nû yekî tirsonek bû. Ew ne xem bû, ji ber ku piraniya jîrekên dibistana me simtirsonek bûn. Ji ber ku ew ê surgunê dibistaneke li “Sibîryayê” bibin, dil li wana diqetîya. Sibîrya li ba me herêma li hududê îsrailê bû. Tu mamostekî nedixwast ku here wira, karkirina li dibistaneke xerabtir li Şamê ji yê li dibistaneke li Sibîryayê baştir bû.

Em bi tirsonekiya mamosteyekî bi ber xwe nediketin, tenê dilê me pê dişewitî. Lê mamosteyê nû yekî pir berbed bû. Ji dersa yekê bi şûn da min tê anîbû derê ku ez û ew nikanin bibin heval. Wî ji hêjmaran hez dikir û dersdana wî her ku çû em gêj dikirin.

Me hîn nû xanedaniya emewîyan ji 661 an hetanê 750 î xelas kiribû. Mamoste bi eşqekê qala kirinên emewî-

yan dikir. Weng xuya dikir ku coxrafyayê li ba wî qet tu rûmete xwe tune. Çimkî cîhan li ba wî ji Erebaştanê û ji çend welatên di siya ereban da pêyda dibû. Ew ji gotina ku ereban pir welat vekirîbûn tê nedibû. Kingê ku dor di hate bejeya “vekirin” ew diqîrî, wekî ku ew serbilindîya xwe pê fetihkirinê zelatir bike.

“Çima vekirin û ne fetih kirin? Ma welat girtîbûn?” Nuh, xortekî kurd, yekî tim nexwaş lê cesur, pirsîya.

“Helbet vekirin, ehmaqo, ew ji şarestanîya ereban ra hatin vekirin û ji hovîtîyê hatin xelaskirin.”

“Paşê osmanîyan çarsed salî û frensiyan bîstûpênc salan em vekirin” Nuh dîsa xwe avête ber.

“Ev kolonîyalîzm e. Ev tiştêkî bitûn wekî din e.”

Em bi mamosteyê hêrsrabûyî kenîyan û îsmail ji rêza paşîyê da bang kir:

“Yanê ez, erê? Ez naxwazim ku kesek min vebike.”

Hêrsê mamoste rabû, wî bi cetwel li maseyê xist.

“Va çi şeref e ji min ra ku ez ji keriyekî weng budele ra dersa tarîxa ereban ya bi şan û şohret bidim.”

Wî berê xwe da Nuh û belûbel li wî mêze kir.

“Tu tu, rabe!” Nuh rabû ser piyan û li çavên mamoste mêze kir. Wî qet serê

xwe xwar nedikir, gava ku mudurê dibistanê bi wî ra deng dikir jî.

“Ma tu ne serbilind î ku tu ereb î?”

“Na!” Nuh bersiv da.

“Çawa? Çi?” mamoste qehirî û bi çavên gewrkirî lê nihêrî.

“Ew kurd e”, hinekan bi pistepist-kî gotin.

“Erê! Ez kurd im” wî tesdîq kir.

“Çi kerema xwe? Kurd? Ew tunin! Rûne!” mamoste qirîya.

Me dizanîbû ku li Suriyeyê di ser sêsedhezari ra kurd hene. Em bi Nuh û çend hevalên wî yên kurd va dileyîstin. Wana ji me ra qala tekoşîna partîzanan dikirin û me ji Fasê bêtir hay jê Kurdistanê hebû. Mamoste tenê emewiyên xwe yên ku dinyê lê matmayî mabûyê dizanî. Pêdapêda kîngê ku me emewî ji paş va hiştin, wî nefret a xwe gişt ber bi pêxasên ku textê hukumdarîyê ji dest hevdu radikişandin kir. Nuh bi mehan bêdeng ma, hetanî ku em gihêştin mijara “seferiyên xaçperestan”. Dibistana me milkê civata xiristîyanan bû û mamoste ji ber vê di bi-jartina şorên devî xwe da di tengîyê da bû. Wî bi awayekî zelal got ku hurmeta wî ya mezin ji xiristîyanan ra heyîye, lê keriyên êrişkarên evrupî yên ku ji hez-kirina yê hêlê xwe bepar mayîne xinzirê rasterast in. Xiristîyanên ji Erebaştanê di ênîya pêşîyê da li hemberî wana şer kiri-

ne. Gava ku wî Seleheddîn yê ku enîya xwe dabûbu ber fetihkarên evrupî, mîna serdarê ereban binav kir, Nuh mîna ku derzîyek tê ra kiribûn, firîya.

“Seleheddîn kurd bû” wî bi hêrs got û em gişt mat man, me va nedizanîbû. Her çiqas ku gorna Seleheddîn li Şamê ye jî, lê di tu pirtukan da di derqeha kurdbûyîna wî da herfeke tenê tunebû.

Bi rastî Seleheddîn yek bi devî evrupîyan va dabû bû. Ji ber vê ye ku generalê leşkerê Frensayê, dema ku wî Şam fetih kiriye, di serî da çûye ser gorna Seleheddîn û qirîye gotiye:

“Em dîsa hatin.”

Merivên salmezin gişt îro jî qala vê dikin.

“Seleheddîn muslimanekî mêrxas bû. Wî erebeyatî parastibû û lewma di dilê xwe da ereb bû” va pûç bû. Îsmail bang kir: “Hîngê ez ji Marlon Brando me.”

Em kenîyan, çimkî me dizanîbû ku Îsmail bi awayekî xwedêwarî ji Marlon Brando hez dikir. Ew ne tenê diçû her filmekî wî, her weha wî sufetên wî gişt distandin.

Nuh li meha gulanê nota xerabtir kiribû. Ji hîngê pê va ew di dersê da kêmdeng bû bû.

Di serê hezîranê da ew du hefteyan xuya nebû.

“Ka goya kurdê me?” mamosteyê

tarîxê bi tonekî xêrnexwaz pirsîya û kûr li çavên xwendevanan mêzê dikir, çima ku me dizanîbû ku Nuh pît nexwaş bû.

Danê êvarê min li pastexaneyê çend seetan alkarîya bavê xwe kiribû. Min bi dizikî pasteyek helna û ez bi lez çûme ba hevalê xwe. Taxa xizana ya li kenarê rojhelata bajêr ji taxa me xizantir bû. Li wir gundiyan xizan yên ku xizanîyê dabû bûn ber xwe dijîyan. Ji bo kargerîna hatibûn Şamê. Xaniyên xwe bi kerpîç, texte û tenekeyan bi hev da kiribûn û hukumetan li ber vê çavekî xwe digirtin. Hemû hukumetan van xaniyana wekî bê miseda binav dikirin, lê va ne xema nişteciyan bû. Tu rêyê wana yê din tunebû. Wekî yên berê rejîmê nû jî soz dabû ku ji nişteciyan ra xaniyên însanî amade bike.

Zîqakên bi şekla marwarî di navbera holikên nizm ra derbas dibûn. Li her derê bermayî li cadeyan hebû, zarok li vir û wê ji yên li taxa me bi wêrinîtir dileyîstin. Min ji zarokekî pêxas holika Nuh pirsîya û ew bi lez kete pêşîya min.

Wekî li ba piraniya yên li vir, derî ji textên ji kodikên kevn yên barkişandinê bû. Min li dêrî xist û keçikeye pir bi şuhret derî vekir.

“Hevalekî Nuh” wê berbi hundurê malê bi zimanê erebî got û derî nîvvekirî hîşt û bi fedî bi min ra kenîya.

“Were hundur xorto”, mêrekî bejn-dirêj bi dostitî bange min kir. Destê xwe dirêjî min kir û keçika ku sorbûyî bi kurdî azar kir. Li paş dêrî tenê odey-ke gir û tarî hebû. Nîvîn li quncekî hetanî ber ban helçinîbûn. Dayka Nuh bi rûkenî ez silav kirim. Mêrê dirêj, apê Nuh silava dayikê wergeranda ser zimanê erebî. Bi dest lihev pêçikîniyekê min barê dest xwe da dayê û çavê xwe li Nuh gerandin. Li quncekî li ser doşagekê bû. Li kêlêka wî mêrekî kal rûniştibû. Ez paşê pê hesiyam ku ew bapîrê Nuh bû.

“Tu çi tiştî dikî?” min pirsîya û destê Nuh yê bi alaf gûvaşt. Kenekî westîya bi rûyê wî da hat.

“Te ji bo min zehmet kiriye?”

“Wer mebeje lo! Ez ji dil da tême serdana te. Yên din jî xwastibûn ke werin, min ji xwe bi xwe ra got, ez lez bikim ku ji pasteyê parek têkeve min. Eger Îsam hat tişteke ji ber namîne.”

Nuh bi bîranîna şerkarê sinifê, Îsam kenîya. Apê ji dayikê ra werdigerand, ji ber ku wê ji denkirina me tenê yek peyvên erebî fem dikir û ew jî kenîya. Li derva tarî bû. Dayik rabû û çireya rûn vexist.

“Va çi ye? Elektrîka we tune?” ez mat mam, çimkî li holik û beraqeyên din ampulên ku bi dar da ba dibûn, ronîyê elektrîkê didan.

Rejîmê nû, Xwedê bela wana bide, bona ku em ji vir birevin herin, elektrîk birrîye” kalemêr bi erebîyeke bilind û bi hêrs qal kir.

“Û çî ye te heye?”

“Ax, tenê sermayeke neçê?” Nuh bersiv da û kurt kuxîya. Dayikê ji birayê xwe pirsîya, wî ji bo wê wegerand. Wê bi helekel ji wî ra got û wî jî ji min ra got ku di dilê Nuh da xetayek heye. Min hetanî wê rojê nedizanîbû ku xetaya dil çî ye.

“Virt, dilxeta! Xeta di serîyê doktor da ye. Ez î pît wekî hespekî me”, Nuh xwe diparast û dîsa kuxîya. Diya wî bi xemxwarî û diltîrsî li wî dinêrî û paşê rabû ser xwe û di paş perdeya ku quncê şîvkelandinê ji odayê vediqetand da wenda bû.

“Bavpîr, ji hevalê min ra serpêhatîyekî kat ke. Ew ji tiştê kevn hez dike.”

“Ez bi erebî baş nizamim, gelo hevalê te çîma bi kurdî nizane?”

“Ew ereb e!”

“Wer e û? Ma ereb nikanin kurdî bihêvisin? Ew frensî û îngilizî dihêvisin ...”, mêrê kal dest ba kir, “di demeke nêzik da tu jî êdî kurdî nikanî.”

Ahenga dengê wî xembar bû, mîna dengê dayika min, gava ku wê lome li min dikir ku ez zimanê wê nikanim. Ew bi arameyî deng dike, zimanekî kevn ku tenê nişteciyên çend gundan pê deng

dikin. Îsa jî bi vî zimanî deng dikiriye. Apê Selîm dikane bi arameyî deng bike. Carekê, gava ku ew serxoş bû, gotibû romayîyan Îsa çarmix nekirine, ji ber ku wî gotiye ku ew lawê Xwedê ye û romayî pir xwedeyî bûn, lewma xwedeyek kêman zêde ne xema wana bûye. Romayî ne bîhteng bûne, lê wana Îsa çarmix kirîye, çimkî wî bi arameyî gotin kirine. Nuh çav di ser hev ra hêl kirin û pêçekê bêdeng ma.

“De baş e”, wî ji nişka va got, “bi kurdî kat ke û ez ê ji hevalê xwe ra wergerînim.”

Bavpîrê wî kat kir û Nuh jî wergerand, lê sê û çar rêz wergerand bi şû va, wî dest pê kuxîna kir. Min kerem kir ku ew biterkîne, çimkî ew pê diwestîya û ez jî pê şa nedibûm.

Bavê Nuh pir dereng ji kar vegehiya mal û xwe şûst. Daykê biroşa sebze da ser peştemalekê û deyna nava odayê. Min dixwazt ku ez herim, lê Nuh ez bernedam.

“Hetanî ku te nan û xwê bi me va parve nekir nabe”, bavê wî tesdîq kir û li ba Nuh xwarin bi min pir xwaş dihat.

Sê rojan bi şûn da, min xwazt ku bi Îsam û Îsmail û hineken din yên sinifa me va herin serdana Nuh. Lê serê sibe xeberek mîna bombeyekê li dibistanê ket. Nuh di pêy emelîyeta dil va mirîbû!

Mamosteyê fizîkê misede da ku em

danê êvarê herin binaxkirina Nuh, lê kêm kes bi me ra hatin. Binaxkirina wî di eynê rojê da bû. Xizanê bajarê min weng bêdeng dimrin. Dîya mim digot, ji mirinîya xizanan û pezewengîya dewlemendan haya tu kesî nabe.

Halekî pir xemxwar bû. Dayik li berderîyê malê digrîya û birek mêr bi ber dilê bavê yê ku benzûbed lê qetîya bû da diçûn. Wî xwe li tabutê Nuh pêçabû, te ye bigota ew î nexwazê ku Nuh berde. Destê wî mîna rengê erdê gewr xuya dikirin û tijî qeçîmanik bû. Min dît ku bavpîr firak dawestîbû û hewên gîrî bi ser rûyên wî yên kurnekirî da dixûşîyan.

Gava ku tabutê Nuh ji odeyê derxistin, ez berbi bavpîr meşîyam. Min nikanîbû ku berketina xwe veşêrim û gava ku min pê destê wî yê nasîrgirtî girt,

wî dest pê girî kir. Wî li min mêze kir, paşê ez pît hembêz kirim û serê min maç kir.

“Nuh ji te pir hez dikir”, wî bi pistinî ji min ra got.

Ez têr girîyam.

Kurê gandan (orispî), mamosteyê tarîxê dilê wî şikenabû, min cîlê ji xwe bi xwe ra got. Ez ê li ser textî reş binivîsim: Di vê sinifê da Nuhê kurd jîya. Li ser dîwarên dibistanê û li ser gewdeyên daran yên li beçeyê dibistanê, li her derê ew ê vê bixwînin.

“Bavpîr, tu yê min hînî kurdî bikî?”

Li veşîrîna min ji bavpîr pêşnîyaz kir.

“Li ser serî û li ser çavan, ku te xwazt.”

Min xwazt, çimkî ew zimanê Nuh bû.

Wergêr: Nuh Ateş

Jêrenot:

Ev kurteçîroka li ser navê “NUH” ji pirtûka Rafîk Schamî ya bi navê, “MÊŞDOŞ” hatiye wergirtin. Nuh Ateş ew ji zimanê elmanî wegerandîye kurdî. Rafîk Schamî ji Surîyê ye, bi eslê xwe ji xelkê arameyî ye. Ew zû va ye ku li Elmanyayê dijine û bi elmanî dinivîsîne. Nivîskarekî bi nav û deng e, li Elmanyê û li pir derên dinyê te naskirin û xelatên serketinê bidestxistine.

Heyfên Beqan –II

Uskî Cîmik

Mêrik ji berîya xwe cixarek derxist, ew vêxist û dûmana wê li ser rûyên wî belav bû. Mij li serê çîyan li ser hevdu dicivîyan û giran giran ber ve gund xwe xûj dikirin, êdî ew diketin nav malan. Ro li aso gogekî sor bû, di çavên mêrik de dipertitilî. Mêrik li hêla çem bû, ew ji çem gavek dûr bû. Wî li ser pêyên xwe çepê û rastê meze kir, li herdu hêla jî mirov ketibûn rêze, di navberî her mirovekî de bi qazî pênc şeş gavên mirovan hebûn. Merik çokê di dest xwe de helan, ew li ser serê xwe du se caran bakir. Tê rêşkê çavên mirovan de ar vêdiket.

Mêrik li ser rûya ava çem, li ser pelege biçûk beqek dibû, wî çav berdabû beqê. Mêrik bi çokê dest xwe bilez avit avê, vê re ewr dirîbû û dikir wîsa wîs. Çokê wî li ser beqa biçûk ketîbû. Bi lezbûna çokê av bi du aliya bû, ew gelişt, minak tu bibêjî Musa û meriyên wî tê de derbasbûne. Beq bi du sê aliya bû, dilopekê xwîna wê li ser zinêr ketîbû.

Nîvî ro di erdê re çû xar e, li ezman qat bi qat ewrên sor digirt. Ji dûr ve

dengê keçelokan dihat. Mij êdî ketîbû nav gund, wê li malan xwe dipiçand, mal tê de dihatin fetisîn.

Ava çem giran giran sor dibû. Mirov ketîbûn nav avê, dikirin şepeşep, dikirin qîjaqîş. Bi çokan, bi şivan û bi bêran di bin zinaran de, di bin kevzan de û di bin pelan de beq derdixistin, dest û piyên wan tê xwîne de mabûn. Hîro tirs li cem van tunebû, xwîn ketîbû çavên van. Û hinan jî bi dest û piyên xwe di nav zinaran de beq derdixistin û ew di çengên xwe de diguvaşdin. Xwînen beqan li ser çavên merîyan lêdigelîbûn.

Li peravê çem bi sedan beq bazdidan, her yekî wan bi dereke de direvîyan. Dev li van jev dibû, dikirin helehel, bi qûrqûra wan ewr tevlihev dibû, hîv ketîbû paş ewrekî reş.

Beqek zikgir û heşîn xwe kiribû bin çêre, ji tirsan çav li wê bûn heşt, ew dicirifî û piçeke din şunda sihekî merikî li ser wê xuy kirîbû. Di dest wî de çokê ek hebû. Çok li hewa du se cara babû û paşê mina birûskeke li ser beqa heşîn

ket. Ew li wir bi erdê ve bû yek, çêre xwîn dilop dikir.

Çar mirovên bi dest şiv û dar li hemberî hevdû bûn, li ortê di nav berî van de, beqa çavsor, heşîn û pêçî zer hebû, wan ew hevş kirîbûn, her yekî wan pênc an jî şeş gav ji wê dûr bûn. Ji şiv û darên destên wan de xwîn dadipalî. Li ser piştê beqê beqekeke biçûk hebû, peçiyên wê jî zer bû, wê jî bi çavên xwe yên vedilîstî li derdorên xwe mez dikir. Beqa çavsor du sê caran li der dorên xwe çerx bû lê bi kuda here? Herçar alîyên wê hatîbûn girtin. Piçêke din şun va wê li ser lingên xwe xwe rast kir, ling li wê sist bûn û lê dicirifn, barê wê li wê giran bûbû, wê dikir helehel.

Li hewa vîzevîzên şiv û daran bû, dilopên xwînê li hev diketin. Êdî şevêreş giran giran diket erdê, bi qûrûqûran beqan tarî dihat dirandin. Di bin roniyên estirkan de li jêr leşên beqan û li jor keçelok hebûn.

Beqa çavsor carake din li ser lingên xwe xwe rast kir, ew li ser lingên xwe bû, êdî lingên wê di bin wê de nedicirifn. Barê li ser wê ye biçûk jî xwe rast kirîbû. Minak tu bibêjî herdû beq jî hema hema li bazdanê bûn. Mirovên ku beq hevş kirîbûn gav bi gav xwe nêzikî beqan dikirin. Yekî ji wan bang dikir, dev li wî mina çewalekî jev dibû, wî digot, 'beqa biçûk para min e.' Û vê re jî

herdû beq bi lez bazdan. Bazdan çi ye? We ew bidiyan herdu jî difiriyan.

Beqa biçûk nebû para wî, lê beqa çavsor, heşîn û pîçê zer ketîbû devê wî. Wexta ku beq bazdabû beqa biçûk ser mirovê bangkirî re firiya û li hela din ketîbû nav çêre û ji ber çavan com bûbû. Beqa çavsor jî ketîbû girika mêrik, mêrik pê wê li ser piştê ketîbû erdê, ew heşîn bû, çav li bel bûn û canê wî hişk bû, ew di ci de mirîbûbû. Digotin "mirina wî bi destê beqê bû."

Çem xwîn diherikî. Ji paş çiyên ewrên reş serê xwe bêdeng û bi dizî derdixistin. Mij giran giran xwe li ser çem redixist, her tişt giran giran diket bin perdeyekî gewr û xwe vedişartin. Di nav mijê de bi sedan keçelok difiriyan û li ser leşên beqan dihêwirîn. Ji dûr ve dengê merî cixan gir dihat, "em ji dengê wan êdî xelas bûn". Piçêke din şun va, di nav çêre de dengê "xişexis"ekê dihat û dû re carekê "şep"lî ket ava çem.

Ewr dikir "guregur", brûsk û baran hema hema li hatine bûn. Li ewre ne hîv ne jî estirk hebûn, ewrên reş hevdû dixwarin. Ji mijê bitenê serê çiyên xuy dikir. Piçêke din şun va ji paş çiyên du sê caran brûsk veda, vê re jî erd û ezman dihejîya.

....

Ber nivro bû, beybûnan di nav heşînî de sipî dikir, bi bayê biharê ve giran gi-

ran xwe diheşandin. Serê çiyar berf qet kêr nebû. Li ber malan yêr ku li der dorêr çiyar qet darek nebû. Koçek çûbû, koçek hatibû lê li vir hertişt mîna berê bû. Lê bi tenê li vir dengê beqan û bilûrê kêr bûbû.

Ji dûr ve dengê pez û yêr zengilan dihat. Şivan dîsa li ser kerî boz bûbû, du ve kûçikê kolik bi komek mêş ve dimeşiya, berê wan li çem bû. Pez geştişibû perava çem û xwe bi dev berdan avê. Lê hîn dev û bêvilên wan bi avê nebû, di ci da du sê gav xwe paş ve avitin û li der dorêr xwe mîna dînan çerx dibûn, heta mexelbûnê wan av bi devê xwe nekiribûn û heta ber êvarê jî dikalîn, minak tu bibêjî dergûş digirîyan. Ne kûçikê kolik ne jî kerî boz xwe nêzikî avê çem kiribûn, ne jî şivên dil xwast dest û piyên xwe bi avê çem bişûye.

Şivan pê ve ecêbmabû, hat li peravê çem sekinî, li der dorêr xwe mez kir, çavên wî li zinarî beqa çavsor disekinî ket, wî keserek kûr kişand, zinar kevz girtibû. Çok li şivên sist bûbû, xwe dabû

peravê çem, serê li xwe hejand.

Şivan heta ber êvarê li bilûr dixist, hêstirkên wî li ser rûyê avê çem dilop dikir. Wî digot,

*'beqê beq velîstîye
dilê min de ar vixistîye
carek bazda were cem min
min çavên te ramusîye'*

Ro hema hema diçû avê, lê ne beqa çavsor û pêçî zer hat, ne jî şivên qûreqûrek bihîstibû, êdî wî dest jî bilûrê berda bû. Pez ketibû rê, şivên du sê caran paş xwe ve mez kir, li çem, li çiyar û li malan çav digeland. Wî got, 'êdî tam li vir nemaye, dil û evînê jî malan bar kirîye, mirinê xwe dayîye ber balgehîyan'

Ro çûbû avê, tarî daketibû erdê, ne estirkek ne jî hîv hebû, ewrekî reş ezman girtibû.

Ava çem pêl dida, pêl tevhev dibûn. Di nav şevêreşê de bi hezaran çavên sor li rû avê çem xuyabûn, berê wan ber ve gund bû.

Xizan Şilan bi tembûra xwe ve li ba Amed Tigrîs

Hevpeyvînek bi Xizan Şilan re

Amedekar: Amed Tigrîs

Birêz Xizan Şilan tu dikarî xwe bi xwendevanên Bîrnebûnê bidî nasandin, ka tu kê yê û ji ku yê?

– Belê. Ez di sala 1955an de, li gundê Încovê ji dayîk bûme. Min li gundê xwe heta sinifa çaran xwend û piştê ez çûm, min li Salîhliyê heta orta okulê xwend. Ez ji Salîhliyê ve gerim û me mala xwe bar kir merkeza Qonyayê. Min li wir xwendina xwe dewam kir û lîse qedand. Di wê demê de min hereketa netewî nas kir.

Naskirin û hezkirina te, huner û edebiyata kurdî çawa çê bû? Bi naskirina hereketa kurdî re çêbû?

– Na, min zû dest bi hunerê kir. Min di 14 saliya xwe de dest bi saz û stranan kir. Min xwe bi xwe hînî sazê kir. Min him dinivîsand û him jî distira. Ez wê demê beşdarî nav komên stranbêjan bûm ku ji wan re digotin "aşiqên gelêrî." Min navê xwe yê "Xizan" jî ji wir girt. Em çend kes kom dibûn, me stran diavêtin ser hev û berhev.

Lê mixabin wê demê me bi tirkî dinivîsî û distira. Lê dîsa jî min guhdariya stranên kurdî dikir. Li cem min stranên Mehemed, Arîf, Garebête Xaço, Meryemxan, Ayşe Şan, Mûrado û gelek dengbêjin din hebûn.

Yanî tu ji biçûktiya xwe ve şair î?

– Belê, ez ji du mijaran pir hez dikim û bala min li ser wan e: *helbest û felsefe*. Li Qonyayê min di şeva xwe ya yekemîn de strana ”*Xwedê tu ji qulê xwe fedî nakî*” got. Polîs li min da û pozê min şikand. Ez mehekê li nexweşxanê mam. Salekê piştî faşîstan şeş kêr li min xistin, ez ji mirinê zor bela filitim. Piştî ez mecbûr mam û derketim derê welêt. Pêşî ez çûm Almanyayê.

Kengê tu çuyî Almanyayê?

– Ez di sala 1978an de çûm Almanyayê û şeş sal li wir mam. Carek din zivirîm welêt.

Tu li Almanyayê hînî xwendin û nivîsandina kurdî bûyî?

– Rast e. Ez heta neçûm Almanyayê bi tenê dikaribûm bi kurdî deng bikim, lê nikaribûm bi kurdî bixwînim û binivîsînim.

Tu li wir çawa hînî nivîsandin û xwendina kurdî bûyî?

– Xwe bi xwe. Min berhevoka kovara Hawarê bi dest xist. Tam çar caran xitim kir. Tiştên ku min fêhm nedikirin, min ji hevalên zane dipirsî. Ez bi alikariya Hawarê hînî xwendin û nivîsandina kurdî bûm û min dest pê kir vê care stranên kurdî çêkir.

Ango te li Almanyayê kurdiya xwe li pêş xist?

– Ez li Almanyayê hînê xwendin û nivîsandina kurdî bûm, lê min kurdiya xwe li Swêdê bi pêş xist.

Belê tu kengê hatî Swêdê?

– Ez di sala 1987an de hatim Swêdê.

Tu li Swêdê çuyî kursên kurdî, te çawa kurdiya xwe bi pêş xist?

– Rast e, li Swêdê îmkânên kursên kurdî hebûn û hene, lê ez qet neçûm kursê. Min gramerên kurdî, pirtûkên kurdî pir xwendin. Helbestên kurdî nivîsand. Hinek hevalan helbestên min redakte dikirin, ez li ser kêmasiyên xwe bi baldarî dawestiyam. Ez zû tiştan fêr dibim. Ez di bin bandora gelek nivîskar û helbestvanan de mam û niha jî bi baldarî yek bi yek dişopînim. Tu dizanî di mala min de dibistaneke mezin û girîng heye.

Çawa, li mala te dibistan heye?

– Belê. Dibistana min a herî mezin înternet e. Ez di înternetê de gelek malperan dişopînim. Helbest û pexşanên gelek kesan dixwînim. Heta di înternetê de rastnivîsa kurdî hîn dibim. Têde ferhengên kurdî jî hene ku alikariya mirov dikin. Ma di înternetê de çi tune!

Mirov dema helbestên te dixwîne, dibîne ku kurdiya te ne bi devoka kurdên Anatoliyê ye û kurdiyêke edebî û nêzîkî ya standard e? Tu jî wek hinek nivîskarên Bîrnebûnê çima bi devoka gundê xwe nanivîsîni?

– Ez helbestên xwe bi zimanê nivîskî dinivîsim, ne bi devoka xwe. Di her zimanî de gelek devok hene û zimanekî wan ê nivîskî heye. Zimanê nivîskî yê netewî ye. Divê yê me jî wek xelkê be. Ji derî berhemên lokalî ez bi zimanê nivîskî dinivîsim.

Yanî tu dibêjî divê mirov bi zimanê nivîskiyê hevbeş binivîse?

– Erê.

Heta niha çend pirtûkên te derketine?

Xizan Şilan

– Sê pirtûkên min çap bûne: Xem û xeyal,
Acıların sokağı û Nameyek ji rinda min re.
Yek jî li ber çapê ye. Navê wê Pejnên laşê
mirî ye.

Tu ji bo kovara Bîrnebûnê dikarî çi bêjî?

– Bîrnebûn ji bo kurdan, bi taybetî ji bo
kurdên me yên Anatoliya Navîn gelek
hêja ye. Divê em xwedî lê derbikevin. Jê
re binivîsinin, bixwînin, bikin, belav
bikin. Ji bo hebûna me zimanê me pêwîst
e. Xwendin... xwendin û dîsa xwendin.

*Ji bo van agahdarî û dîtînen te, gelek spas
dikim.*

– Esas ez spas dikim.

*Di dawî de tu dikarî bi tembûra xwe
starneke bistirî?*

– Ser çavan!

WERIN JI MIN BIPIRSIN

keser û nalîna
li ser dilê çemê qeşagirtî
hêrsa pêlên bahoza
hinavên dîn û har
xemgîniya ronahiya finda lertzok
malwêraniya kevokên perşikestî
jiyana li nav tirs û gumanê
werin ji min bipirsin

di gola nermebaranê de
lêvên ziwa û qelişî
li hingura çolistanan
nêçîra henasa masiyan
kemîna îxaneta rûreşîya hovane
jiyana gerdûna nependî
ken û şadiya
li ber bayê dilreşîya zaliman
têkçûyî
werin ji min bipirsin

xweşpeyvînen meyxaneyan
piyala weya destê serxweşan
lezeta sifreya
êvarên belengezan
xewn û xeyalên
di bin lihêfa axînan de riziwayî
werin ji min bipirsin

êşa giyanê şev û rojên kambax
hêvî û hesreta
li xerîbiyê derbederbûyî
awaza bilbilê dernixûn fetisî
şopa birîna bîranînên
mişextbûyî
werin ji min bipirsin

rêwiyan
di pêlên okyanûsan de bi cihhiştî
qêrîn û giriyê parsekên
li kolanên bêxwedî
dengê lorîna dayikên
kezebşewitî
kul û kedera
herika rûbarên westiyayî
gewriya mindalên
li ser sîngê gora Helepçe
xwîn verişiyayî
werin ji min bipirsin

lerizîna dilê
ji tirs û xofan dagirtî
laşê di tora bêbextiyê de
diperpîte
sira xewna şevên herimî
stûxwariya gulberfîna zeviyê bej
keda kefa destên qusandî
bêhna qurnefilên azadiya
ji nalîna keç û xortên şervan
difûre
werin ji min bipirsin

bi paş de zivirîna çerxa
feleka xopan
tîra awirên tûj
ya dilbera lêvsor
şanika
li gerdana rindê
rengê qaşa gustîlzêra
tiliyên yara rûken
seyrana
li ber deriyê bihara bejna esmerê
gulî û biskên bûka
bi morî û mircanan xemilî
werin ji min bipirsin

û min jî
ji giyanê mirî
û hestên bedenê zindî
ji girtîxana derûniya min
ji xilmaşkiya qalpaxên
çavan
ji salnameya çîrokên dapîran
ji talana demên dîrokê
ji asoya deryayên balûpal
û ji tofana keştiya
Nûh
min bipirsin

Xizan Şilan

2008-03-13

SİTRAN

Bêje delalê
Sitranekê bêje
Îşev dîsa
Dil bi kovan im
Serê min de jan û êş e
Tu sitranekê bêje
Ji xemgînîya dilan re
Bi dengekî zîz

Min bigerîne di şevên tarî de
Dibe ku
Xem û xeyalên min
Bînî ziman
Kulên dil bikewînî
Bi wan sitranan
Li şevên bê stêrk
Jê re bibî derman

Kî dizane belkî
Sitrana te rake ser linga
Wan derd û kulan
Bide serhev
Bike xerman.

Mem Xelîkan

XELIKA

"xelika êdî ne dunê ye"

xelika qedere te ye
çimkî
te û kal û pîrên te
xwe bi axa xelika pêçan
bîhna axa xelika keta nav canî we
û we guh da ser hêkatên xelika

li wir tilîyên te
li kevîran ketin
û xwîna te
erd avda
û gulên gul vekirin

te
li xelika heval û yar nas kirin
û
ji wanan gotinên xwaş û qutsî bihîstin
li wir
devê te li tamên biharê ket
li
xelika seatê wextê xwe ji bîr dikir
te
li xelika janên neheqîyê tam kir

dûnê li cîhekî danawestî
xelika wek xelika kabûl bike

ne kêr
ne zêda
rexnên xwe bike
ji dewlemendîyên dûnê tam ke
însanên welatên din nas bike
çavên xwe bi gerê qelew bike

bîr meke
dunê ne weqasî ku em dizanin fireh e
terî ku here
dema ku nefesa te teng bû
vegere xelika

ancax xelika te
bê zehmet qabûl bike
xelika bextê te ye.

Seyfi Doğan

HENEK

Mem Xelîkan

JÎ BÎRA ME NARE

Xwendevanên Bîrnebûnê dizanin, Hûco; li doralîyên Konyayê, zirnevanekî bi nav û deng wû. Dema ew rehmêtî bû, çend heval diherin mala wî, serxwaşîyê bidin malbata wî.

Heval, dikevin hundir mês dikin; gwendên me sifra xwe dagirtine û araqê vedixwin. Hevalek dibê;

– Lo malneketno! Miriyê we heye, hûnê ez nî ne! Ne eyib e? Ji ro nîvro de, hûn rûniştine araqê vedixwin!

Yek ji wana dibê;

– Çi bikin em, qurman? Em araqê venexwin, ew qet ji bîra me nare ku.

TÎŞTEKÎ JÎ TÎŞTÎ BOSTANA

Xalê Sil, şivan wû. Sê-pênç meha ji gundê xwe dûr, li axza Polatliyê, li ber pez dimê. Sê çar meha şûva vedigere gund. Lê him mala xwe nas nake, him jî ji navê xwe ji bîr dike. Li dawîya gund, rastî xortekî tê û dibê:

– Xwarzî, te ez nas kir im?

Xort dibê:

– Na xalo, min tu nas nekirî.

– Lê min mala xwe biderneexist.

– Navê te çiyê, xalo?

– Welle min ew jî ji bîr kir.

– Qet tiştek nayê bîra te?

– Welle navê min tişteki jî tiştê, bostana wû.

– Tiştê bostana? yanê

kelek, zebeş hvd...

– Ha tişteki mina wana wû.

– Silk?

– Erê lo. Xwedê ji te razî be, navê min Sil (Süleyman) wû.

QE NEWE

Apê Husîn, 30-40 salî berê wexta keçik bi qasî huro nedidan xwendinê, gotiye;

– Ezî keça xwe fatê, bi xwandin

bidime.

Gundîyekî jî gotiyê;

– Husîn, te kêngê bihîst li vî gundi keçik dane xwendinê! Fat li ku xwandin li ku!

Apê Husîn jî gotiye;

– Na na, wer mewê, qet nebe tişteki, ya ji Oxçiyên re bibe muellim (mamoste).

Bağımsız Kosova'nın Düşündürdükleri...

İsmail Beşikçi

17 Şubat 2008 de, Kosova bağımsızlığını ilan etti. Böylece Balkanlar'da, Arnavut milletine dayalı ikinci bir devlet ortaya çıktı. Kosova'nın bağımsızlığı, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere gibi Avrupa Birliği üyeleri tarafından hemen tanındı. Türkiye'de Kosova'yı hemen tanıyan devletler arasında yer aldı. Uluslar arası toplumda, Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkanlar, Sırbistan, Rusya Federasyonu, Çin, Kıbrıs Rum Devleti, Yunanistan, İspanya, Romanya, Slovakya, Azerbaycan gibi devletler oldu. Bu devletlerin hepsinde de etnik sorunlar olduğu biliniyor. Kosova, Yugoslavya'ya bağlı bir özerk bölgeydi, federe devletlerden biri değildi. Ayrılma hakkı yoktu. Bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması bu bakımdan da dikkate değer. Bu olay bizde, uluslar arası ilişkilerin nasıl geliştiğine, hangi ilkelere, güçlere dayalı olarak geliştiğine dair bazı düşünceler uyardırmaktadır. Bunları dile getirmeye çalışacağım.

1990'larda, Kürtlerde milli hareketin gelişmesi ve yoğunlaşmasıyla, Türk basınında, "her millete bir devlet gerekmez" yollu, yorumlar ifade edilmeye başlandı. Köşe yazarları, yazılarında, sık sık bu yollu düşünceler açıklıyorlardı. Ama, örneğin, Ortadoğu'dan Kuzey Afrika'ya Arap milleti için 22 devlet kurulduğuna hiç değinilmedi. Bunlar içinde nüfusu 80 milyon olan Mısır da var, 500 bin civarında olan

Cibuti de var. "Her millete bir devlet gerekmez" yazılarında, bu konu hiç gündeme getirilmedi. Kosova'nın bağımsızlığı da, 1990'ların sonlarından itibaren, daha doğrusu, Yugoslavya'nın dağılmasından itibaren, konuşulmaya, tartışılmaya başlandı. Slovenler, Hırvatlar, Makedonlar, Bosna-Hersek (Boşnaklar), Karadağlılar, kendi devletlerini kurarken, Kosovalı Arnavutların da bir devlete sahip olmaları, doğal karşılandı. Zaten, "Her millete bir devlet gerekmez" sözü, sadece Kürtler için söyleniyordu. Bu sözün Kürtlerin aklını çelmek, zihnini bulandırmak, Kürtleri oyalamak gibi bir işlevi vardı. Hangi kavramlarla ifade edilirse edilsin, devletçi bir görüş olduğu, devleti gözetken bir görüş olduğu açıktır.

1990'larda Sovyetler Birliği dağıldı. 16 bağımsız devlet ortaya çıktı. Yine aynı dönemde, Yugoslavya dağıldı, 7 bağımsız devlet ortaya çıktı. Çekoslovakya, Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti olarak ikiye bölündü. Bu yıllarda, yani 1990'larda, İndonezya'nın Doğu Timor bölgesinde, Gusmao Hanana önderliğinde yeni bir devlet kuruldu. Ulusal kurtuluş hareketinin lideri Gusmao Hanana, cezaevinden çıkarıldı, devletin başına geçti. Bu oluşumların hiçbirinde, "Her millete bir devlet gerekmez" diye bir görüş ifade edilmedi. Ama, Kürtler, özgürlük duygularını, istemlerini dile getirdikleri zaman, "her millete bir devlet gerekmez" sözü hemen ortaya çıkıyor.

Kürtler bu çabalarından dolayı eleştiriliyor, bazen, milliyetçilik yapmakla, ırkçılıkla suçlanıyor. Bugün Filistinli Araplar da bağımsız devletlerini kurmaya çalışıyorlar. Bunun için İsrail devletiyle görüşmeler yapıyorlar, çeşitli yollarla mücadelelerini sürdürüyorlar. Ama, hiç kimse, hiçbir kurum, Filistinlilere, “İsrail Devleti’nden ayrılmayın, İsrail’le, Musevilerle birlikte yaşayın...” demiyor. Böyle söylemek hiç kimsenin aklından geçmiyor. Filistinli Arapların bağımsızlığı, yani 23. Arap devleti çok doğal karşlanıyor.

Bu görüş sadece, “Her millete bir devlet gerekmez” sözüyle ifade edilmiyor. Bu görüşü destekleyen, bu görüşle birlikte ifade edilen başka görüşler de var. “Her türlü milliyetçilik kötüdür, ezen milliyetçilik de kötüdür,. Ezilen milliyetçilik de kötüdür.” “Ulus devlet öldü.” Kürtlere deniyor ki, “Ulus devlet öldü, artık sınırlar kaldırılıyor, sizin yeni sınırlar için çabalamanız çağa aykırı bir gelişmedir. Ulus devlet öldüyse, ölüyorsa, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, 16 bağımsız devlet nasıl ortaya çıktı? Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Ukrayna bağımsızlıklarını elde etmek için, yoğun bir çaba içine girmediler mi? Bu süreçte, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan bağımsızlıklarını nasıl elde ettiler? Orta Asya’daki Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıkları, Türkiye’de de kutlanmadı mı? Bu devletlerin yetkilileri, gerek Türkiye’de, gerek bu ülkelerde bir araya geldikleri zaman, “yeni devletlerin bağımsızlıkları sonsuza kadar devam etsin” törenlerine katılmadılar mı? Litvanya, Estonya, Letonya bağımsız devletler olduktan sonra Avrupa Birliği’ne katılmadılar mı? Çekya’da ve Slovakya’da, Slovenya’da böy-

le olmadı mı? Moldova’da, Beyaz Rusya’da benzer süreçler yaşanmadı mı?

Bu yeni devletler, 1990’larda, Kürtlere karşı sık sık, “Ulus devlet öldü”, “Her millete bir devlet gerekmez”, “Milliyetçilik kötüdür ezen milliyetçilik de kötüdür, ezilen milliyetçilik de kötüdür” görüşleri ifade edilirken gerçekleşti. Kürtlere önerilen ise, kardeşliktir, birliktir, bütünlüktür. Halbuki, kardeşlik, koşullar, halklara aynı olanakları sağlıyorsa gerçekleşebilir. Örneğin Filistinli Araplarla Museviler arasında kardeşlik, ancak, Filistin devletinin kurulmasıyla gerçekleşebilir. Filistinli Araplar İsrail egemenliği altında kaldıkları sürece böyle bir “kardeşlik”in oluşması olanaklı değildir. Kıbrıs’ta, Rumlarla Türkler arasında “kardeşlik”in kurulup gelişmesi, ancak, fiilen varolan Kuzey Kıbrıs Türk Devleti’nin, Rumlar ve Yunanistan tarafından ve uluslar arası toplum tarafından tanınmasıyla gerçekleşir. Bu, Kürtler için de elbette böyledir. Arap, Fars ve Türk yönetimlerinin müştereken baskıladığı bir ortamda, Kürt-Arap kardeşliğinin, Kürt-Fars kardeşliğinin, Kürt-Türk kardeşliğinin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Kişi olarak milli hakları konusunda mücadele eden, bedel ödeyen halkların bu isteklerinin önüne, devlet terörüne dayalı engellerle çıkılmaması gerektiğini düşünüyorum. Uluslararası toplum, nüfusu 600 bin civarında olan Karadağ için, nüfusu 500 bin civarında olan Cibuti için, 2 milyon civarında olan Kosova için kendi geleceğini belirleme hakkını onaylarken, Ortadoğu’da, 40 milyonu aşkın Kürtler için, neden böyle bir hakkın gündeme gelemediği veya, Kürt isteklerinin neden karşılanmadığını düşünmek durumundadır.

19. yüzyıl sonlarında, dünyada, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, Portekiz, İsveç, Hollanda, Belçika, Rus İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Yunanistan, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Venezuela, Brezilya, Bolivya gibi 20 -22 civarında bağımsız devlet vardı. Bu sayı bugün 200'ün üzerindedir. 2004 Atina Olimpiyatlarına 204 devlet katılmıştı. Bu devletlerin 193'ü Birleşmiş Milletler'in de üyesidir. Ulus-devlet öldüyse arka arkaya yeni devletler nasıl ortaya çıkıyor?

Kürtlere, "Ulus-devlet öldü", "Her türlü milliyetçilik kötüdür", "Her millete bir devlet gerekli değildir" öğütleri ve telkinleri yanında dördüncü bir telkin daha yapılmaktadır. "Eğer milliyetçilik yaparak ilerlerseniz siz de Türk devleti gibi ırkçı-milliyetçi bir devlet olursunuz." Yani, Kürtlere, "Türk devlet anlayışı, nasıl Kürtleri inkar eden, asimilasyona dayalı bir politika yürütüyorsa, siz de böyle bir politikayı, örneğin, Asuri-Süryanilere, Ermenilere karşı yürütürsünüz. Bu görüşler, bu düşünceler, bu telkinler insanı şaşırtıyor. Halbuki, Kürtlerden gerek dinsel gruplara karşı, gerek etnik gruplara karşı bir tehdit gelmesi, Kürtlerin, bu grupları asimile etme gibi bir politika izlemeleri olanaklı değildir. Kürtlerin böyle bir niyete sahip oldukları kanısında değilim. Kürtlerin, Ezidi Kürtleri ve Alevi Kürtleri Müslümanlaştırmaları, asimile etmeleri, Asurileri, Ermenileri asimile etme gibi, bu kimlikleri inkar etme gibi politika izlemeleri de mümkün değildir. Kürtleri böyle bir niyetleri olmadığı da açıktır. Kürtlerin, Arapları, Acemleri, Türkleri asimile etme gibi bir amaca sahip olmaları da söz ko-

nusu değildir. Kürtleri, şimdiye kadar bilinen, izlenen tutumlarından böyle bir sonuç çıkarmak mümkün değildir.

Türk milliyetçiliği ve Kürt milliyetçiliği şüphesiz aynı şey değildir. Bu iki milliyetçilik aynı kaynaktan beslenmiyorlar, ayrı ayrı kaynaklardan besleniyorlar. Türk milliyetçiliği, "asimile ederim, ezirim, yok ederim, ben üstün bir ırkım/milletim" diyor. Kürtler ise, böyle bir baskıdan, zulümden kurtulmanın mücadelesini veriyor. Kürtler, kendilerine karşı geliştirilen bu anlayışın, bu yaptırımların bilincine varmıştır, kendilerine karşı ne kadar haksız politikalar uygulandığının, ezildiğinin, incitildiğinin bilincine varmıştır. Kürtler, bu olumsuz koşullardan kurtulmak ve insani değerleri kazanmak mücadelesi içindedir. Kanımca Kürtlerde milliyetçi harekete dinamizm veren temel unsur budur. "Ben en büyüğüm, başkalarını da ancak ben yönetirim" anlayışı değildir. Ezilmekten, horlanmaktan, aşağılanmaktan kurtulma çabalarının başkaları için tehdit olarak algılanması yanlıştır, kasıtlıdır.

Türkiye'de, duygu ve düşünce olarak birbirine çok zıt gelişen bu iki süreç, yani, Türk milliyetçiliği ve Kürt milliyetçiliği aynı şeymiş gibi algılanıyor. Bu, resmi ideolojinin, Türk düşüncesini çifte standartlı bir hale getirmesiyle ilgilidir. 25 Şubat 2008 de, Diyarbakır'da görkemli bir serhildan vardı. Kadınlar, gençler, çocuklar, esnaf, yaşlılar..., çok büyük, kalabalık, heyecanlı bir kitle, ordunun sınır ötesi operasyonunu protesto ediyorlardı. Türk basını bu çok görkemli serhildana şöyle dil uzatıyor: "...çocukları da kullanıyorlar, çocukları kandırıyorlar, gösteride, çocukları ön plana çıkarmışlar." Eğer bir intifada-

da, Filistinli çocuklar İsrail tanklarına taş atıyorlarsa, “Filistinli generaller, Filistin’in generalleri, Arafat’ın generalleri” oluyor. Kürt çocuklar Türk tanklarına taş atıyorlarsa, “menfur ideolojileri için çocukları bile kullanıyorlar” oluyor. Eğer Filistinli çocuklar, İsrail tanklarına taş atıyorlarsa, “çocuklarda bile böyle bir milli duygu gelişmişse, İsrail hemen bu işe çözüm bulmanın yolunu aramalıdır” şeklinde yorumlar yapılıyor. Eğer Kürt çocuklar Türk tanklarına taş atıyorlarsa, “çocukların körpe dimağlarını bile zehirliyorlar, çocukları kandırıyorlar...” deniyor. Polislerin, gösterilerden uzak tutmak için çocuklara şeker dağıtmalarını pozitif bir yöntem olarak değerlendiriyorlar. Çifte standartlı tavır, düşünce böyle bir şey... Şüphesiz çok çirkin, çok bayağı. Bütün bunlar, inkarcı ve imhacı tutum ve düşüncelerden kaynaklanıyor.

Çatışmalarda bir asker yaşamını yitirdiği zaman, “yürekler yandı”, “göz yaşları sel olup aktı”,

“henüz bir yıllık babaydı”, “üç ay sonra düğünü olacaktı”, “terhisine iki gün kalmıştı” gibi sempati yaratıcı durumlar ifade ediliyor. On gerilla yaşamını yitirdiği zaman ise, onların anaları-babaları görmezden geliniyor. Onların analarına-babalarına eşlerine-çocuklarına vurgu yapmak bir tarafa, varlıklarından bile söz edilmiyor. Onlar tamamen yok sayılıyorlar. Bu dışlayıcılıkla, bu umursamazlıkla, bu kibirle, bu gururla “entegrasyon” denen süreç, “kardeşlik” denen ilişki nasıl gerçekleşecek?

25 Şubat’daki Diyarbakır serhildanında bir din hocası da elinde Kur’an’la yürüyordu. Türk basını bunu da, “din istismar ediliyor, din kullanılıyor” diye eleştirdi. Halbuki bu hoca, bu eylemiyle, şu-

nu ifade etmeye çalışıyor olabilir: “Biz Kürtleri yok sayıyorsunuz, haklarımızı vermiyorsunuz, bizi Türkleştirmeye çalışıyorsunuz, bunların İslamiyet’le bir ilgisi yoktur, Kur’an’la ilgisi yoktur, Kur’an böyle şeyler yazmıyor...” Dinin, dinsel akımların tamamen devlet kontrolünde olduğu bir yerde, Kürtler tarafından geliştirilen bu din yorumunun tepki çekeceği açıktır. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Türk din adamları, “teröristin/gerillanın cenaze namazı kılınmaz” diye fetva veriyorlar. Böyle bir ortamda, Kürt din adamlarının, İslamiyet’i ezilen halklar açısından, barışçıl amaçlar doğrultusunda yorumlaması, egemenlerin tepkisiyle karşılaşır. Devlete, Diyanet kurumuna ağı bu anlayış Kosova’daki Müslümanların bağımsızlığını savunurken, Kürt Müslümanlara karşı geliştirilen zulmü destekler, bu zulmü teşvik eder.

2003’deki Savaş Karşıtları, Canlı Kalkanlar Neredede?

“Her türlü milliyetçilik kötüdür”, “Her millete bir devlet gerekmez”, “Ulus devlet öldü”, “Eğer milliyetçilikte ilerlerse-niz, Türk devleti gibi, ırkçı, milliyetçi olursunuz” görüşleri yanında, bir tutuma daha dikkat çekmek gerekmektedir. 2003 yılı Şubat ve Mart aylarını hatırlayalım. ABD’nin Irak’a silahlı müdahale etmeye hazırlandığı günler. Bu müdahaleyi önlemek için yoğun bir savaş karşıtlığı vardı. Savaş karşıtları, canlı kalkan olarak Bağdat’a gidip savaşı durdurmak için eylem içindeydiler. O günlerde, Türk basını, televizyonlar, radyolar, gazeteler savaş karşıtlarının duygularına, düşüncelerine ve eylemlerine, canlı kalkanların, duygularına, düşüncelerine ve eylemlerine çok yer

veriyordu. Bu sürece ilişkin haberleri, televizyonlar, radyolar, bazen birinci haber olarak veriyor, gazeteler manşet yapıyorlardı. “Savaş karşıtları Londra’da toplanıyorlar. Savaş karşıtları İstanbul üzerinden Bağdat’a gidecekler, orada canlı kalkan olacaklar” “Savaş karşıtları bugün Paris’e geçtiler. Yarın Viyana’da olacaklar.” “Viyana’da toplanan savaş karşıtları, canlı kalkanlar, İstanbul’da Türk arkadaşlarıyla bir araya geldiler. Kalabalık bir kitle İstanbul’da gösteri düzenledi, basın açıklaması yaptı.” “Savaş karşıtları Ankara’da, canlı kalkan olmak isteyenlerin sayısı gün geçtikçe artıyor.” “Canlı kalkanlar Adana’da” “Canlı kalkanlar Mardin’de” “Canlı kalkanlar Habur’dan Irak’a geçti” “Canlı kalkanlar Bağdat’ta”

O günlerde savaş karşıtı olanlar çoktu. Canlı kalkan olmak için herkes birbiriyle yarıştıyordu. Bir de bugünlere bakalım. 20 Şubat günü akşamı ordu sınır ötesi operasyon başlattı. 16 Aralık’ta hava kuvvetlerince yapılan ve sık sık gerçekleştirilen bombalamalar 20 Şubat’ta, ordunun, karadan yaptığı işgal hareketiyle yeni bir boyut kazandı. Devletin ve Türk medyasının savaş kışkırtıcılığı ise, aylardır, hatta yıllardır sürüyordu. 5 Kasım 2007’de, ABD’de, ABD Başkanı Bush ve Türk Başbakan Erdoğan arasında yapılan görüşmelerde, ordunun, sınır ötesi operasyon yapmasına yol vermişti. Kara hareketi, onbin askerin, onlarca savaş uçağının, helikopterin katıldığı gerçek bir savaştı. Burada ciddi bir soru da şu olmalıdır: 2003’deki savaş karşıtları nerede? 2003 de canlı kalkan olmak için birbiriyle yarışanlar nerede? Demokratik Toplum Partiler, 4-6 Şubat 2008 günlerinde, Cudi’ye ve Gabar’a kadar gittiler,

canlı kalkan oldular. Kasrik’de bir gece çadırlarda kaldılar. 28 ilden çıkan onbinlerce kişi Diyarbakır’da toplanmıştı. Binlercesi de Cudi’ye ve Gabar’a kadar gitmişti. Bu, barışı seslendiren, talep eden bir kitleydi. Bu geniş kitle içinde, 2003 de canlı kalkan olmak için birbiriyle yarışanlar var mıydı? Kanımca yoktu.

Bu olgu neyi gösterir? Türkiye’de, devletin onayını, hoşgörüsünü almayan hiçbir muhalefet hareketinin yaşama şansı yoktur. Muhalif olarak çabalarınızı yine de sürdürebilirsiniz ama bunu ancak risk alarak yapabilirsiniz. Örneğin, Demokratik Toplum Partisi gibi... Risk almadan, devletin onayını da almadan yürütebileceğiniz bir muhalefet hareketi yoktur. 2003 de savaş karşıtlığı veya canlı kalkan olma olayı, devletin hoşgörüsüyle hatta isteğiyle, teşvikiyle gelişen bir süreçti. Çünkü devlet, sonuçta Kürtlere yarar endişesiyle, ABD’nin Irak’a silahlı müdahalesini istemiyordu. 2008 deyse, savaş karşıtlığını, canlı kalkan olmayı, bir yığın risk alarak, ancak Demokratik Toplum Partililer yürütebildi.

Bütün bunlar, uluslar arası ilişkilere, adalet, özgürlük, eşitlik, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi değerlerin değil, kaba kuvvetin, gücün egemen olduğunu göstermektedir. Evet, uluslar arası ilişkilere kaba kuvvet, güç yön vermektedir. Kaba kuvvet, devlet terörü, adalet, özgürlük, insan hakları, barış, eşitlik gibi değerleri boğmaktadır. Adalet, eşitlik, özgürlük isteyen halkların, bunlar için mücadele eden halkların bu tutumları “terör” olarak değerlendirilmekte, bu istemler için mücadele eden halklar, devlet terörüyle karşılaşmaktadır. Devlet terörüyle, bu mücadeleleri yürüten halklar etkisiz kılınmaya çalışılmaktadır.

Kürt Sorunu Nedir?

Kürtler, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti döneminde, çok ağır bir felaketle karşılaşmıştır. Dönemin emperyal güçleri Büyük Britanya ve Fransa, bunların Ortadoğu'daki işbirlikçileri, Arap, Fars ve Türk yöneticiler, Kürtlerin başına lanetli bir çorap geçirmişlerdir. Kürtler, üzerinde yaşadıkları coğrafya ile birlikte, bölünmüşler, parçalanmışlar ve paylaşmışlardır. 1920'lerde, ulusların kendi geleceğini belirleme hakkını en çok konuşan Sovyetler Birliği'nin Kürt politikası da, dönemin emperyal devletleri olan, Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın politikalarından hiç farklı değildir. Moskova'nın politikası da, Londra gibi, Paris gibi anti-Kürt bir politikadır. Ezilen, mazlum Kürt halkının değil, Kürt halkını ezenlerin yanında bir politikadır, Kürtleri ezenleri gözetilen bir politikadır.

Kürt Sorunu nedir? Bir defa dönemin, bilimin kavramlarıyla, siyasetin ve diplomasinin kavramlarıyla anlaşılması gerekir. Bu, çözüm önerilerinin, tasarımların dışında, çözüm önerileriyle bağlantılandırılmadan, ayrıca yürütülmesi gereken bir çabadır. Bölünmenin, parçalanmanın, siyaset biliminin, uluslar arası ilişkilerin, sosyolojinin ve antropolojinin kavramlarıyla anlaşılmasında, kavranılmasında büyük yarar vardır. Bilime kimin ihtiyacı varsa o üretir. Bu dönemde, Kürtlere karşı geliştirilen politikaların açıklığa kavuşturulmasına başta Kürtlerin ihtiyacı vardır.. Bu çerçevede, 1920'li yılları inceleyen batılı akademisyenler, batılı üniversite öğretim üyeleri, özellikle İngiliz ve Fransız araştırmacılar, Kürtlere/Kürdistan'a ilişkin bölme, parçalama ve paylaşma süreçlerini dikkatlerden uzak tuttıkları için eleştirilmelidir. Kürt

sorunuyla ilgili incelemelerin bir eleştiriyile başlaması doğaldır. Çünkü Kürtler inkar ve imha edilen bir kalktır. Bu konudaki kirliliği siyaset Türkiye tarafından, dünyaya, dünyanın demokratik devletlerine de kabul ettirilmiştir. Bunun gibi batılı basın, batılı basın mensupları da eleştirilmelidir. Terör, terör diyerek devlet terörüne sınırsız destek veren, ama, temel toplumsal hoşnutsuzluklara hiç dikkat çekmeyen batılı insan hakları kurumları, hukuk kurumları da eleştirilmelidir. Batılı siyaset adamları elbette eleştirilmelidir. Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi gibi, NATO gibi kurumlar da öyle. Avrupa Konseyi'ne Avrupa'nın vicdanı denir. Kosova ve Kürdistan konusundaki farklı tutumların "Avrupa'nın vicdanı" anlayışıyla nasıl bağdaştırıldığı sorgulanmalıdır.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve savaşın sona, 1919 Paris Konferansı'nda ve Milletler Cemiyeti döneminde Kürtlere karşı geliştirilen bu haksız politikanın bilincine varılmadan, Kürt sorunu anlaşılabilir. Bu dönemde Araplar da bölünmüştür. Ama, Arapların bölünmesiyle, Kürtlerin bölünmesi nitelik olarak çok farklıdır. Araplar da bölünmüş ama, Araplar, zamanla, ayrı ayrı bağımsız devletler olarak organize olmuşlardır. Bugün Basra Körfezinden, Fas'a kadar, 22 Arap devleti vardır. Kürtler ise, Kürt adı ve Kürdistan adı dillerden ve tarihlerden silinmek üzere bölünmüş, parçalanmış ve paylaşmıştır.

Bu çok haksız politikanın uygulanması Kürt toplumunda çok ağır sonuçlar yaratmıştır. Bölünme, parçalanma ve paylaşılma, iskeletin parçalanması, beynin dağılması gibi bir durum ortaya çıkarmıştır. Asimilasyon politikaları, inkar ve imha

politikaları, bu ortamı daha da ağırlaştıran bir süreç olmuştur. Toplum giderek kendine yabancılaşır bir hale gelmiştir.

Milletler Cemiyeti döneminde, Avrupa devletlerinin çabalarıyla, 1920'lerde, Ortadoğu'da, bir statüko gerçekleştirilmiştir. Bu, Kürtleri/Kürdistan'ı bölüp parçalayan, statüsüz bırakan bir statükodur. Bugün bu statükonun aynen sürmesi, sürdürülmesi istenmektedir. Kürtler lehine olan değişikliklere, değişiklik istemlerine karşı çıkılmaktadır. Kosovalı Arnavutlar ve Kürtler konusunda geliştirilen politikalar bu bakımdan, dikkatlerden uzak değildir. Bugün bile pek çok Avrupa devleti örneğin, Fransa, İngiltere, Kürtleri Kürt olarak kaydetmemektedir, resmi belgelere Kürtleri, Türk olarak kaydetmektedir. Kürtlerin bu tutumla da mücadele etmeleri gerekir.

Kürt Milliyetçiliğinin Temel Dinamikleri

Kürtlerde milli hareket, milliyetçilik, bu olumsuz dayatmaların bilincine varmakla, gasp edilmiş insani değerleri aramakla başlar. Daha doğrusu milliyetçi harekette ezilmişliğin verdiği dürtüler yol verir. Kürtlerde milliyetçi hareket, "ben en büyüğüm, en asilim, en büyük, en asil olduğum için başka etnik grupları da ben yönetirim..." anlayışıyla gelişen bir süreç değildir. Kendisine karşı ne kadar haksız politikalar uygulandığının, ne kadar mağdur edildiğinin, ezildiğinin bilincine varmanın, kendisine dayatılan ırkçı yaptırımlardan kurtulmak ve insani değerlere kavuşmak için yapılan mücadelenin dürtüleriyle gelişen bir süreçtir. Bu bakımdan Türk milliyetçiliğinin hareket noktası ve amaçlarıyla, Kürt milliyetçiliğinin hareket nok-

tası ve amaçları arasında çok büyük farklar vardır. Her iki milliyetçilik aynı kaynaklardan, aynı duygulardan ve düşüncelerden beslenmiyor. Amaçları aynı değil, çok farklı. Kürtlerde en büyük maddi güç bu duyguların ve düşüncelerin oluşturduğu milli hareket olacaktır. İleride bu sürecin büyük bir maddi güç oluşturacağı açıktır.

Kürtlerde, Kürdistan'da, Kürt burjuvazisi denilebilecek bir sınıf oluşmamıştır. Daha doğrusu, Kürtlerde bir burjuva sınıfının oluşmasını engellemek, devletin ısrarla üzerinde durduğu temel politikalardan biridir. Kendi toprağına yatırım yapmaya çalışan Kürt iş adamlarına çok yoğun engellemeler yapılmaktadır. Türkiye'nin batı yörelerinde iş yapan Kürt iş adamları vardır, fakat bunlara Kürt burjuvazisi demek yanlıştır. Bunlar, Türk burjuvazisinin bir parçasıdır. Bunlar içinde, Kürt milli duygularına sahip olanlar da şüphesiz vardır, kendisinin Kürdi bir çevreye ait olduğunu hissedenler de vardır. Ama bunlar, ticari ve sınai ilişkileriyle, para-banka-kredi ilişkileriyle, Başbakanlık, İmar ve İskan Bakanlığı, Kara Yolları Genel Müdürlüğü gibi kurumlarla geliştirdikleri ilişkilerle, yaşam biçimleriyle, tatil tercihleriyle Türk burjuvazisinin bir parçasıdır. Kendi toprağında yatırım, üretim, dağıtım, denetim yapamayan iş adamları topluluğunu Kürt burjuvazisi olarak adlandırmak yanlıştır. Bu bakımdan bu kesim Kürt milli hareketinde bir güç falan değildir. Bütün bunlardan dolayı, maddi güç, ancak, yukarıda belirtilmeye çalışılan, duygular ve düşünceler tarafından oluşturulacaktır. Ve bu gücü, topraklarla, tüfeklerle yıkmak artık mümkün değildir. Bu artık, Kürt toplumunun iç dinamikleriyle gelişen bir süreçtir.

İKİ KİTAP

“Tarih İçinde HAYMANA” ve “Tarih İçinde POLATLI”

Dr. Mikaili

Daha Bîrnebûn projesine başlamadan evvel, okuduğum ve ait olduğumuz coğrafya ve tarihimizi ilgilendirdiği içinde önemli gördüğüm bir kitapta sayın Halil İbrahim Uçak'ın *Tarih İçinde Haymana* eseri.

Bîrnebûn on senedir yayın hayatını devam ettirmektedir. Bölgemizde yaşayan Kürtlerle ilgili çok değerli bilgiler, çalışmalar yapıldı. Bu kitapta bizi ilgilendiren yönleri zaten çoktandır irdelemeyi düşünüyordum. Herşey de, bir hayır vardır derler ya! Abdulkerim Erdoğan'ın yine bizi de ilgilendiren *Tarih İçinde Polatlı* eserinin de yeni yayınlandığını görünce, bu iki kitabı birlikte değerlendirmem gerektiğini düşündüm.

12 Eylül'den evvel Polatlı Postasında Zehra Hanımla beraber, yerel gazetecilik yapan, Haymana'nın Şexan (Emirler Eski Çalış) köyünden Halil İbrahim Uçak 1986 yılında "*Tarih içinde Haymana*" kitabını yayınladı.

Bu kitapta, pek çok normal T.C. vatandaşının ulaşamayacağı bilgiler mevcut. Bizi ilgilendiren yanı ise Orta Anadolu'da 250 yıldan bu yana yerleşik düzene geçmiş

olan Kürt Aşiretleri ile ilgili bölümler dir. H. İbrahim'in kendisi de bir Kürt olduğu için, doğal beklenti onun bu konularda daha fazla objektif bilgiler vermesidir. Fakat kitabı okuyanlar görecektir ki yazar kitabının hiçbir yerinde Kürtlerden bahsetmiyor. Aşiretlerin isimleri var ama; sanki hepsi Türk Aşiretleriymiş gibi bahsediliyor. Hatta, komik diyebileceğimiz bazı notlar da var. Toplumsal yapısında aşiret olmayan, bölgeye sonradan gelme birkaç Tatar köyüne de Tatar Aşireti denilmiş. Hiçbir köyde çoğunluk dahi olmayan Çerkezlere de aynı şey yapılmış. Haymana'nın tarihinden bahsedilirken de resmi ideolojinin tarih tezi tekrarlanmış.

Haymana isminin anlamını açıklamak içinde yine halkın hiç bilmediği resmi tarihin uydurması bir Hayme Ana hikayesi, de doğruymuş gibi, ciddi ciddi yazılmış. Güya Hayme, Osmanlı Devletinin kurucusu Osman beyin annesinin adıymış da o nedenle buraya Haymana denmiş. Farzedelimki bu böyleydi. O zaman Osman Bey'in Germiyanoglu Süleyman Bey'in yeğeni olduğunu ve Germiyanlarında

bugünkü Irak Kürdistan'ının Germiyan bölgesinden önce Malatya yöresine, sonra da Ege yöresine göçetmiş Yezidi inançlı Kürtler olduğunu da burada hatırlatayım. Yani; Hayme Ana da Kürt olmuş oluyor. Tarihi bir eser yazan bir araştırmacının bu tür iddialarda bulunurken bu ayrıntılarına belirtmesi gerekmez mi?

Bazı ilginç bilgilerde verilmiş tabii. Mesela Müdafaayı Hukuk Cemiyeti üyelerinin tarihçi-gazeteci Murat Bardakçı'nın dedesi Ali Cemal Bardakçı'nın Haymana Kaymakamı iken Ankara merkeze alındığı ve orada kendisiyle beraber Haymana'dan getirdiği bir takım adamlarla Ankara'nın yerlisi Gayrimüslimleri nasıl gece baskınları ile kafalarını keserek katlettiğini övücü bir tarzda anlatmış.

Kitapta; bazı şahsiyetlere övgü mahiyetinde, gerçek olmayan abartılı aile secereleri konulmasında unutulmamış. Mesela; Yazarın köyünden Osmanlı döneminde iki Müderris (Profesör) yetiştiğini belirtmiş. Eğer öyle olsaydı gurur verici bir şey tabii ama bunun da pek aslı yok. Bunlar Sivrihisar ve Gecekteki medreselere gidip Osmanlıca ve Arapça kuran eğitimi gören şahıslar. Ve bilinirki, diğer köylerdende aynı eğitimi görmüş insanlar mevcuttur. Oysa, Polatlı, Haymana gibi küçük yerlerde herkes, özellikle Kürtler birbirinin atasını, dedesini iyi tanır ve bilir. Bir araştırmacının bu konularda objektif olması beklenir. Bunlar kitapta yararlanılabilecek bazı değerli bilgilerin varlığına biraz gölge düşürüyor.

Özellikle, Haymana va Polatlı'nın Cumhuriyet öncesi arşivinden alınan bazı bilgiler gibi. Yazarı tanımayanlara kısaca bir ön bilgi vermeyi de uygun görüyorum. Sayın

Rahmetli Terzi Kazım Yıldız, Şêxanlı/Haymana
Ji arşiva Dr. Mikailî

H. İ. Uçak 12 Eylül cuntası öncesi Polatlı'da Doğu Perinçek'in Aydınlık hareketine yakın bir çevreden sayılırdı. Onun köyünden kimliğine sahip çıkan ve bu uğurda mücadele etmiş, pekçok şahsiyetinde var olduğunu burada belirteyim.

Özellikle Polatlı'nın Terzi Kazım Yıldız'ı gibi. Onun dükkanı 12 Eylül öncesi tüm devrimcilerin, özellikle Kürtlerin buluşma ve sohbet yeri idi. Diyarbakır'ın Terzi Niyazi'si gibi. Cesurdu, halkla ilişkileri mükemmeldi. Polatlı kozmopolit yapıya sahip bir ilçedir. Terzi Kazım'ın bütün etnik gruplarla çok iyi bir diyalogu vardı. O durmadan onlara Kürtlerin ulusal hak ve istemlerini anlatmaya çalışırdı. Ne yazıkki talihsiz bir kazayla genç yaşta Almanya'nın Bremen şehrinde hayata veda etti. Onu bu vesile ile saygıyla anıyorum. Onun ayrılışı ile Kürtler Polatlı'da çok mühim bir buluşma yerini, bir kalelerini kaybettiler. Rahmetliyi H.İ. Uçak'la da sık sık tartışırken görürdük.

Tarih İçinde Haymana kitabında; Kürt aşiretleri toptan inkar edilmiş, Türk ve Türkmen olarak kabul edilmiştir. Oysa *Tarih İçinde Polatlı* kitabının yazarı A. Erdoğan kitabını ondan 25 yıl sonra yazmış olmasına rağmen, bazı köy ve aşiretlerin Kürt olduğunu yazmış. Onunda Cevdet Türkay'ı kaynak göstererek yaptığı alıntılarda bazı yanlış bilgilendirmeler ve eksiklikler var. Edindiğim kanaat, bu kitabın yazarının tüm köyleri tek tek gezip bazı resimlerde çekmesine rağmen çok iyi olmayan yüzeysel bilgiler verdiği, fakat kasıtlı bir inkara kalkışmadığı, en azından herkesi Türk asıllıymış resmi gayretine başvurmadığıdır. Onun yanlışlığı ve yanlış yazdığı yerleri düzelterek tarihe doğru bilgiler bırakmak gibi bir görevimiz var. Yoksa bu yanlış bilgilendirme elden ele nesilden nesile devam edip gider, gidiyor.

Bunun pek çok örneği mevcut. Özellikle de bazı bölgesel Kürt internet sitelerinde. Bunlardan bazıları bizim dergimizde bile yayınlandı. Bazı yazarların yine kaynak gösterdikleri Cevdet Türkay'ın Kürt aşiret isimleri ile ilgili verilerinde de bazı temel bilgilerin yanlış olduğunu, yine onun verilerinden yola çıkarak size açıklamaya gayret edeceğim.

Cevdet Türkay'ın bu bilgileri nasıl edindiğini bilemiyorum ama, bana göre o da yine Osmanlı arşivlerinden yararlanmış, aşiretleri yerinde görüp değerlendirmemiş, sadece isime bakarak bu aşiret Kürttür, bu aşiret Türktür diye yazmış. Hatta Kürt-Yörük Aşireti, Kürt-Türkmen veya Yörük-Kürt aşireti bile var.

Bu konuda, ilk yayınlanan kitaplardan olduğu için, önce sayın H.I. Uçak'ın eserindeki bölge Kürtleriyle ilgili eksik ve hatalı bazı

bilgileri açıklamaya çalışacağım. Sonrada tesadüfen mi yoksa, aynı düşüncenin ürünü mü olduğunu tam bilemediğim, isim benzerliği olan *Tarih İçinde Polatlı* kitabında Kürtlerle ilgili eksik ve yanlış yerleri örnekler vererek açıklayacağım.

Kitabının 146. sayfasındaki H. I. Uçak günümüzde tespit ettiğini söylediği Haymana'daki aşiret isimlerini söyle sıralamış:

- Modanlı
- Seyhbızınlı
- Kallaçlı
- Terkanlı
- Rişvanlı
- Mikaili
- Şıhanlı
- Şerefli Türkmen
- Cambekli
- Çerkes Aşireti
- Tatar Aşireti

Uçak, bunların Haymana çevresine Selçuklu ve Osmanlı döneminde yerleşmiş Türk ve Türkmen aşiretleri olduğunu belirtmiş. Haymana'yı ve konuyu biraz bilenler, bunlardan kaçının Kürt, kaçının Türk-Türkmen olduğunu görür, bilir. Ama biz yine de size doğru isimleri ile belirtelim.

Modanlı, Kallaçlı ve Şerefli Türk ve Türkmendirler. Cevdet Türkay Modanlılar için Türkmen Ekradıdır yani Türkmen Kürdüdür der. Buradaki Çerkes ve Tatarlar çok sonraları Haymana'ya yerleşmiş ve bilinen herhangi bir aşiret yapıları yoktur. Sadece birkaç küçük köyden ibarettirler. Ne Çerkesler, ne Çerkes aşiretindenim derler, ne de Tatarlar. Tatarların Cengiz Han'ın torunu olduğu ifadesi de doğru

değil. Bilindiği kadarı ile Cengiz Han Moğoldu. Yani ne Türk ne de Tatar olma ihtimali var. Konumuz olan Kürt aşiret ve Boyları hakkındaki bilgilerine gelince;

Şeyhbızınlı= Şêxbizeynî:

Onlarda kendi aralarında Palani, Kerkukî ve Lekî diye üç ayrı boya ayrılırlar. Bugün 29'u Haymana'ya bağlı, toplam 36 köyde yaşarlar. Yazar yine kitabının 151. sayfasında, onların Irak'ın Bazeyan bölgesinden geldikleri için bu isimle anıldıklarını belirtiyor, ki bu doğru bir bilgi, ama onların Kürtlüğünden hiç bahsetmiyor ve ayrıca yine Şex ve Bizin kelimelerinin Kürtçedeki kelime anlamını yine hangi dilde olduğunu belirtmeden Bizin =Keçi, Bazın = Bilezik anlamına gelir deyip, kendince bu isme dilbilimsel bir açıklama getiriyorki, bu da yine komik bir durumdur. Yazarın mantığına göre Şexbızın=Keçilerin Şeyhi olmuş oluyor ki, bunun hiç bir manası yoktur.

Yenice-Sındıran'dakiler palani olup, Uçak'ın kitabında ve daha birkaç ayrı kaynakta da belirtildiği gibi, bugünkü Elaziğ'in Palu ilçesi ile uzaktan yakından bir bağları bulunmamaktadır. Bunu iddia edenlerin Irak'ın Kürdistan bölgesindeki Şeyhbizeynî, Palani kazalarından haberleri yoktu muhtemelen. Kerkukîlerinde orali bir Kürt aşireti olduğuna dair hiçbir şüphe yok. Çünkü bu yerleşim yerleri ve Şeyhbizeynîler bugün de oralarda mevcut.

Şeybizeynîlerin 1514 Yavuz Sultan Selim zamanında Şii aşiretlerin onun tarafından katledilmesi nedeniyle göçettiği söylemi de pek realiteye uymuyor. Katledilenler Şiiler değil çoğunlukla Alevi Kürtlerdi. Yörede kurulmuş olan en eski köy 1806'dan önce değil. Daha evveli de yaklaşık 20-30 sene

göçebe bir dönem ve Şexbizeynîlerde diğer Kürt aşiretleri gibi Aydos yaylalarında (Çankırı ve Bolu arasında) yazlarını geçirip, kışın bugünkü bölgelerine gelirlermiş. 1804 Haymanateyn Fermanıyla bu göç yasaklanıyor, tüm bölge Kürtleri ve Türkmenleri yerleşik düzene mecbur kılınıyor. İlk köylerde bu yıldan sonra kuruluyor.

Okurlarımızın tanıdığı Seyyah Kandemir 1930'larda yörede pekçok Kürt köyünü gezer ve bu arada aşiretler hakkında da bilgiler verir. Ona göre Şeyhbizeynîlerin; Xorasanî, Havedanî, Herfodanî, Jirdikanî ve Leranî aşiretleri mevcuttur.

Terkanlı= Têrikî:

Bölgedeki Têrikîler kendilerine Têrikî derler. Başka bir söyleyiş tarzı yoktur. Têrikan onlardan bahsederken söylenen Kürtçe çoğul halidir. Ama pek çok sözde Türk araştırmacı, Cevdet Türkay'da dahil, onlardan bahsederken; Türkan, Tirîkan, Türküman, Türkanlı gibi isimlerle anar ve hatta bazıları daha da ileri giderek bu nedenle onların Kürtleşmiş Türkler olduğunu da iddia ederler. Oysa Têrikî'nin Kürtçede pek çok karşılığı var; *têr=heybe=heybeliler*, *terikand=Göçeden*, ülkesini terkedenler, *têrbûn=karnî tok* gibi.

Sayın Uçak, halk arasındaki bir rivayete göre; Terkanlı'ların Mekke'den gelme Arap kökenli olduğunu belirtiyor. Yalnız neden içlerinden hiç kimsenin ne Arapça ne de Türkçe konuşmadığını belirtmiyor. Yani onlara Kürt denmesinde ne denirse densin hesabı.

Rışvanlı= Reşî:

Bölgenin en kalabalık Kürt aşireti olup, Haymana'da Nasirî, Sêfikî, Etmanî gibi

aşiretler yerleşiktir. Reşilerin büyük çoğunluğu Kulu, Cihanbeyli, ve Kırşehir’de yerleşik olduğunu belirtmek lazım.

Yazar kitabının 155. sayfasında yine hangi dilden karşılığı olduğunu belirtmeden *Rişvan= Boylar Konfederasyonu* demektir, diyor ve onların konar göçer Türkmen boylarından olduğunu da ekliyor. Kürtçe’yi de herhalde o zaman çok gelişmiş olan Kürt okul ve üniversite sisteminde öğrendiler. Yazarın kaynağında dünya Türktür ideolojisinin tarihçilerinden Necdet Sakaoglu.

Mikailli= Mikailî:

Bakın yazar benimde mensubu olduğum Mikailî Aşireti hakkında ne yazıyor: “*Miladi 1855 yılında Doğu Beyazıt havalisinden gelerek Haymana ve çevresine, özellikle İner Köyü ve civarına yerleşmişlerdir. Yazar Avni Çandar, bunların orada kendilerini, eski (Ati) yani Eti-Hitit ailesine nisbet eden ve en mühim ve eski kabilelerden addederler. (Sipkan) aşiretinin bölükleri Sipki, Kiliri, Biriti, Manki ve Muhaili’dir. Son ismi buradaki Mikaili’dir. Bunlar kendilerini Etilerden sayarlar.*”

Haydi bakalım gelinde çıkın bu işin içinden. Şimdi biz Etilerin torunlarımız. Etiler Kürt mü? Biz Sipki aşiretinden miyiz? 1855’te daha adı bile Doğu Beyazıt olmayan bir yöreden mi geldik?

Bu kısa pasajından doğru olan ve benim için kıymetli tek bilgi Doğu Beyazıt. Bunun kaynağında aslında Cevdet Türkay, yani devlet arşivleri. Diğerlerinin bir kısmı hikaye. Kürtçesi ile çitrok yani.

Mikaililerin bölgede önemli ve tanınmış bir aşiret olduğu yazarın kendi kitabının 28. 29. ve 30. sayfalarında ve bazı diğer kaynaklarda (Mesela: Prof. Selçuk Gü-

Seyhahmetli Köyünde Arif Ağa’nın konağı
(Tarih içinde Polatlı Kitabından alınmıştır.)

nay, XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti Mülki Yapısında Aşiretler. Osmanlı Arşivi, Cild-4, Yeni Türkiye Yay. Ankara-1999) da belirtilmiş. Kitapta 1892, 1893, 1894, 1895’e kadar Mikaili’li (Eski adıyla İner Katrancı) Alishir Bey Haymana’da ilçe İdare Heyeti azalığı ve Naiblik yapmış. Yine Mikailili Hacıibrahimzade Hacı Ahmet Haymana’da Müstantik yardımcılığı yapmış (Sorgu hakimi yardımcılığı).

Köyümüzdeki ilk en eski Caminin üzerindeki taş yazıtta 1837 tarihi var, Köyün resmi kuruluşu da 1812. Köyün Mezarlığındaki en eski mezar taşının üzerinde de 1197 (1769) yazıyor. Yine mezarlıktaki pek çok sandukalı Osmanlı tarzı mezarlarda

da 1841, 1842, 1843 yılında vefat etmiş büyüklerimizin isimleri mevcut.

Aile secerelerimiz de bunu doğruluyor zaten. Yine köyümüze 1861 Eylülünde gelen Fransız gezgin G. Perrot (Haymana Kürtleri kitabının yazarı) köydekilerin yüzyıldır, üç nesildir buralarda yaşadıklarını söylediklerini belirtir.

Mesela Mezar taşlarından birinde şöyle yazıyor; Mikailî Hanedanı Kadiminden Hacıbrahimzade Yusuf, Vefat 1842. Bu da H. I. Uçak'ın Mikaililer 1855'te Doğu Bayazıt'tan geldiler tesbitinin doğru olmadığını ortaya koyuyor. Bu 1755 olabilir. Bugünkü Karaköse-Ağrı vilayetinin 1934'e kadar Bayazıt adıyla anıldığı, bu adı Osmanlı buraları feth etmeden önceki dönemden kaldığını belirtmeliyiz. 1930 Ağrı Başkaldırısından sonra devletin eski Bayazıtı tamamen yakıp yıktığını ve yerine bugünkü yerde Doğu Bayazıt adıyla bir ilçe kurduğunu, bunu da Karaköse il merkezine bağladığını da ekliyelim. Eski Bayazıt tarihi İshak Paşa Sarayı ile Ehmédé Xan'ın türbe ve camisinin olduğu yerdedi.

Tabii hem Cevdet Türkay'a hem de H.I. Uçak'a bir konuda teşekkür etmek lazım. Onların sayesinde Mikailîlerin nereden geldiği sorusuna cevap bulabildik. Çünkü her nedense köyümüzde ve çevrede hep Viranşehir'den geldiğimiz yani Urfa kökenli olduğumuz rivayet edilirdi. 1871 Vilayet nizamnamesine göre; Bolu ve Çerkeş Viranşehir Sancağı adı altında birleştirilmiştir. Bana göre, Viranşehir'den gelme rivayeti bununla ilişkili olabilir. Mikaili aşireti bu sancaktaki Aydos yaylalarına çıktığı ve bugünkü köyde kışlak olarak kullandığı bilinmektedir.

Bugün Ağrı'dan Van-Erciş'e kadar olan

bölgede pekçok Mikailî köyü var. Ağrı'dan Mikailîlerin büyüklerinden Hacı Halit Alpaslan, Feridun Alpaslan, H. Fecri Alpaslan, Kasım Alpaslan ve Erciş'ten Cemal Macit gibi değerli şahsiyetlerin söylemine göre Mikailîler oraya da İran'dan 300 yıl önce gelmişler ve Erciş yöresine, oradan da bugünkü yerlere dağılmışlar.

Yine elimizdeki bilgiler Mikaililerin Sipkilerin değil, Ademi yada diğer bir adıyla Adamanların bir kolu olduğu yolunda. Cevdet Türkay kitabında Adamanların Balâ'da yerleşik olduğunu belirtir. Günümüzde Adamanlara bağlı tüm kolların Ağrı ve çevresinde olduğunu belirtmek lazım. Yine Balâ'daki Kürtlerin şivesi ile Mikailî'lerin şivesinin aynı veya çok benzer olduğunu da vurgulayalım.

Şihanlı= Şêxan:

Yazarın mensubu olduğu aşirettir. Kürtler Şihanlı değil Şêxa, Şêxan ya da Şêxika derler. Kürttürler. Emirler Eski Çalış olan adı Esenköy olarak değiştirilmiştir. Köy esasen Molla Bekir'in torunlarından meydana gelmiştir.

Cambekli= Canbegî:

Canbeg Kürtlerin verdiği isimdir. Hem H.I. Uçak hemde Cevdet Türkay ve daha pek çok kaynakta bu isim oldukça farklı versiyonlarda ifade edilmektedir. Cambeyli, Cihanbeylü, Canbegî, Cambekli, Cihanbeğlü gibi.

Cevdet Türkay kitabının bir yerinde Ankara'da yerleşik Türkmen Aşireti derken yine hemen sonrasında bir yerde konar göçer Türkmen Ekradı yani Türkmen Kürdüdür diyor. Oysa realite Canbegîlerin yüzde yüz Kürt olan, büyük ve yaygın bir aşiret olduklarıdır. Yüzyıllar

içinde Türkleşen ve karışanları da vardır. Konya'daki Küçükhasan ve Büyükhasan köyleri ile Çeltik ilçesi gibi.

Kitapta, gözümüze çarpan farklı eksik-yanlı bilgilerde mevcut. Sayın H. I. Uçak Haymana'nın eski kayıtlarını ve ilçe yönetimi listelerini belirtirken gözünden kaçmadığını tahmin ettiğimiz bir kaç Ermeni ve Rum isminin akibetine hiç değinmiyor. Bunlar Haymana'nın yerlisi esnaftılar ve şüphesiz buhar olup uçmadılar. Onların Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra güvenlik güçlerince toplanıp Haymana'nın aşığısında bulunan bir değirmende nasıl öldürüldüklerini de mutlaka büyüklerinden duymuştur. O zaman Haymana'da ilkokulu okumuş olan dayımdan (Mehe Yîwis-Mehmet Yıldırım) bunları dinlemiş ve dergimizde detayları ile yazmıştım.

Yine Mahalli sanatçılardan bahsederken Haymana deyince tüm Kürtler tarafından tanınan, bilinen *Basika'li Remziye Eli Kino-Kürt Remzi'*yi bilmemesi de mümkün değil ama kitapta adı geçmiyor.

Kitabının 51. sayfasında Mustafa Kemal'in beraber resim çektiği köylülerin hikayesini de bilmek lazım. Onlardan ayakta M Kemal'in karşısındaki Gundî Kose-Kerpiç'li Kara Mıstık'tır. Diğerleri de yine Yenice-Sındıran ve Kerpiç köylerinden bir gurup Kürt köylüsüdür. Köylüler Ankara'ya arpalarını satmaya götürmektedirler. Satılan arpa parasıylada kışlık ihtiyaçlarını alacaklardır. M. Kemal ve bir kaç arkadaşı bir otomobille Ankara ve çevresini kolaçan ederlerken onlara rastlarlar. Kendilerini tanıtmazlar ve köylülere hal hatır sorarlar. Kerpiçli Kara Mıstık cin gibi zeki bir Kürttür. Onların önemli şahıslar olduğunu anlamıştır. Onlara; „Ankara'ya

arpamızı satmaya gidiyoruz ama yolumuzun eşkiya tarafından kesileceğinden korkuyoruz“ der. Bunun üzerine M. Kemal yanındakilerine; „*Bunların güvenliğini sağlayın ve arpalarını sattırıp geri gönderin*“ der. Ben bu hikayeyi Sındıranlı gazeteci Selahaddin Duman'ın rahmetli babası Dr. Abdullah Duman'dan dinlemiştim. Kara Mıstık'ın sonradan bu kitaptaki fotoğrafı sürekli yanında taşıyarak, Tuz Gölünden bedavaya tuz almak için kullandığını da yine Kerpiçliler anlatırlardı.

Bu resim şimdilerde Türkiye'de pek aktuel. M. Kemal'in halkçılığını ifade etmek için kullanılıyor. Bu nedenle okuyucularımızın bu konuda da bilgilenmelerini istedim. Sayın Uçak'ın bu köylülerin Kürt olduğunu belirtmesini ümit ederdim.

Gelelim konumuz olan diğer kitaba, **Tarih İçinde Polatlı** kitabına; Kitap özenle hazırlanmış, iyi ciltlenmiş ve epeyce bir çalışmanın ürünü. Yazarını bu nedenle kutlamak gerekir. Belli ki sayın Erdoğan köy köy gezip resimler çekmiş, bazı kişilere sorular sormuş, devlet arşivlerinden ve büyük oranda Cevdet Türkay'ın kitabından kaynak olarak yararlanmış. Kitapta bazı Kürt köyleri hakkında yazdıklarında ciddi hatalar var. Tarihsel bir belge olması nedeniyle onların doğrusunu yazmayı bir vazife biliyorum.

Öncelikle Cevdet Türkay'ın her yazdığının tartışmasız doğru kabul edilmesinin ve öylece alınmasının bu hatalara yol açtığını belirtmem lazım. Tabii yazar Polatlı'daki Kürt köy ve aşiretlerini, geçmişlerini, köylerin Kürtçe adlarını bilmediği için, sadece benzerliklerden yola çıkarak yakıştırmalarda bulunmuş.

Polatlı'ya bağlı Kürt köylerinin 1926'da

Haymana'dan ayrılarak buraya bağlandığını belirtmeliyim. Polatlı o döneme kadar sadece birtren istasyonudur ve aslında Pulatlı yöruk kabilesinden alır. Köylerin Haymana'dan koparılmasının orta Anadolu'daki Kürtlerin merkezi durumundaki ilçenin rolünün zayıflatılmasına yönelik stratejik ve siyasi bir karar olduğunu düşünüyorum. Haymana, Ankara'nın hemen dibinde son yıllara kadar son derece ihmal edilmiş, gelişmemiş bir vaziyette kalmıştır.

Eskiden çok az Kürt nüfusu barındıran Polatlı ilçe merkezinin bugün mevcut 100 000 nüfusunun en az üçte biri Kürttür.

Yazar Erdoğan başlarken, yazısında biraz peşin hükümlü olduğunu belli etmiş. Polatlı'ya yerleşmelerden bahsederken nüfus olarak çok az olan ve Kürtlerden yüzyıllar sonra Kafkasya, Kırım ve Balkanlardan getirilen göçmenlerden bahsediyor ama 21 Köy ve merkez ilçenin üçte biri nüfusuna sahip Kürtlerden bahsetmiyor, unuttuyor. O unutulabilir ama bizim görevimizde, bizi hep unutmaya ve unutturmaya çalışanlara kendimizi hatırlatmaktır. Tarihimizi, bizi zerre kadar tanımayanlardan değil, kendimizden öğrenmeliyiz. Kitabın yazarı belki bilmiyordu diye yazımızın bu bölümünde Türkçe isimleri onun kitabında da yeralan Polatlı'ya bağlı Kürt köylerinin listesini, ait oldukları aşiret ve boyları, varsa Kürtçe isimlerini de tekrar okurlarımıza hatırlatmak istiyorum.

Adatoprakpınar= **Canbegî**

Eskikarsak= **Zirkan, Zirkî**

Hacımuslu= **Avda, Mikailî, Zirkî**

Hacıosmanoğlu= **Hecosmana, Canbegî**

Gülpınar= **Mılsefa** (eski adı A. Tüfekçioğlu)

Ilıca= **Ilce, Mikailî** (Sonradan Kabak köyünden Türkler ve Şeyhbizeyni Kürtlerde

buraya yerleşmişlerdir).

İnler= **Mikaıla, Mikailî**

Karabenli= **Ruta Gazê, Rutan, Mikailî**

Karapınar, Eskiden Tatar yerleşimi idi, Erzurum'dan göç eden Kürtlerin köyün tamamını aldığını biliyorum.

Kayabaşı= **Şeyhbizeyni**

Özyurt= **Tecira Kurmanca** yani

Kürttaciri, **Canbegî**

Sabanca= **Koçka, Mikailî**

Şeyhahmetli= **Qirpoli, Canbegî**

Sinanlı= **Sinayê Sûsê, Canbegî**

Sincik= **Sincik, Canbegî**

Y.Tüfekçioğlu= **Canbegî**

Uzunbeyli= **Uzunbeg, Canbegî**

Yenimehmetli= **Ruta Nevalê, Rutan-**

Mikailî

Yeşilöz= **Kokar-Memela, Canbegî-Sêxan**

Yüzükbaşı= **Sewêda, Sewedî**

Bunları yazdıktan sonra belki daha fazla yazmaya gerek yok ama yine de yazarın kitabındaki eksik ve yanlışları nokta nokta belirtmekte yarar var.

Adatoprakpınar:

Yazar 1530'daki bir belgede geçen Adalu cemaatine binaen, köye bu adın verildiğini yazmış. Oysa; burası Kürtlerin yerleştiği bir yayla ve **Canbegi** aşiretindedirler. Devlet sonradan yöredeki pek çok Kürt yerleşim yerine olduğu gibi buraya da Emirdağlı, Sivrihisarlı ve Balkan Göçmeni yerleştirmiştir ama hakim unsur yine Canbeg Kürtleridir.

Eskikarsak (Kürtçe adı Zirkan):

Yazar burada objektif davranmış ve köyün Kürtçe adını, kurucu aşiretini de yazmış. Elbak Mahallesindeki Göçmen-

lerinde yine türkleştirme politikasının bir ürünü olduğunu belirtmek lazım. Fakat Zirkanlılar onları kendi içlerine almadıkları için ayrı bir mahalle ve camiye sahiptirler.

Gülpınar (Kürtçesi Milsêfa):

Eski Türkçe adı Aşağı Tüfekçiöğlü olan köyün adı şimdide Gülpınar yapılmış. Yazarın kitabında köyün Kürtçe Milsêfa, olan ismine ise hiç değinilmemiş ve Türkmen geleneklerinin yaşatıldığı bir yer olduğu belirtilmiş. Oysa köy Canbegi Kürtlerinin kurduğu bir yer. Daha önce de adının Köse-ler olduğunu belirten yazar devletin neden buradaki Kürt köylerinin isimlerini mütemadiyen değiştirdiğini söylemiyor. Sebebi belli; kökünü, geçmişini arayan Kürtler buna ulaşmasın veya yazarın kitabı gibi kitaplara ulaşsın ve Kürt değil Türkmen olduğunu sansın diye. Yani böylece türkleştirme operasyonu başarıyla tamamlanmış oluyor.

Hacımusa:

Yazar yine isim benzerliği nedeniyle bu köyün 1530'lara dayanan bir belgedeki *Hacımusalır Türkmene* olduğunu sanmış. Sanmış diyorum çünkü bu köyde *Canbegi* aşiretine mensup Kürtlerce kurulmuştur. Türkçe olan aile isimlerinin soyadı kanundan sonra konmuş isimler olduğu da aşikar. Çünkü bu köylerde her ailenin bir Kürtçe kabile adı bulunur. Köyde sonradan göçetmiş bazı Yörük, yada Türkmen kökenli aileler olsada, bunlar Kürtlerle karışmış ve zamanla Kürtleşmişlerdir.

Hacımuslu (Kürtçesi Avda):

Bu köyde **Ruta, ve Mikailî** aşiretinden Kürtlerce kurulmuştur. Sonradan Bolu'dan birkaç Çitak ailesi yerleşmiştir. Bunların

mahallesi yolun alt tarafındadır. Kürtlerce yolun üst tarafında yerleşiktirler.

Haciosmanoğlu:

Bu köyde **Canbegi** aşiretine mensup Kürtlerce kurulmuştur. Yazarın da belirttiği gibi köyün dışındaki Aşağı Haciosmanoğlu Mahallesine asimilasyon amaçlı Emirdağlı aileler yerleştirilmiştir.

Ilıca:

Burasının da **Mikailî aşireti** tarafından kurulduğunu yazar belirtiyor. Ama köy Türk olan Kabak köyünden ve Şeyhbizeynî Kürtlerinden epey göç almıştır. Köyün kurucu Kürt aileleri günümüzde şehirlere göç etmiştir. Köyde epeyce kalabalık bir aşık gurubu da yaşamaktadır.

Mikailîler buraya gelmeden önce 1770'lerde bugünkü Havuzun çevresinde konar-göçer Modanlıların yaşadığını büyü-klerimiz anlatırlardı (Kaynak: Mehmedê Silo –Mehmet Yakınoğlu).

Köyün önünden geçen çayın Osmanlı dönemindeki adı Gökpınardır, Ilıca Çayı değil. Ilıca ismi havuzdan dolayı verilmiştir. Mikailîler bu havuzdaki balıkların kutsal olduğuna inanırlar ve dokunmazlar, yemezler. Yiyenlerin evlerinin yanacağına inanırlar. Yine Ilıca'dan İner'e giden yol üzerinde Mikailî'lerin *Dara Ziyaretê* (Ziyaret Ağacı) dedikleri bir dilek ağacı vardır. Sayın Erdoğan'ın yaptığı bu değerli çalışmada bu tür ayrıntıları bilebilmesi için yöre insanı ile, daha çok zaman ayırarak konuşması ve araştırması gerekirdi. Balıklar da basit kaya balığı dediğimiz cinstendir. İner ve Ilıcadan geçen dere de aynı cins balık yaşar. Yazarın cinsi bilinmeyen bir balık demesi nedeniyle belirtme lüzumu hisettim.

İnler (Kürtçesi **Mikaîla**):

Kaynağı Cevdet Türkey olduğu için köyün Kürt Mikailî aşireti tarafından kurulduğunu belirtmiş. Köyün kuruluş tarihi de elimizdeki bilgilere uygun. Yalnız Hacibrahimzade Osman Efendi'nin mezarı en eski mezar değil. En eski mezar da isim okunamıyor ve 1197 (1769) tarihli.

Köyde Gazitepe'deki şehitlikte yazılı şehit askerlerin burada yattığını sanmış. Oysa o tepedeki anıt daha birkaç yıl önce yapıldı. Orada önceleri hiç mezar yoktu. Sadece Mustafa Kemal Türk -Yunan savaşında orada atından düşüp birkaç kaburgasını incittiği için yapılmış bir anıt sözkonusudur.

Bu tepenin Kürtçesinin **Kurê Eftêr** olduğunu da burada belirteyim. **Kur** Kürtçe **baş**, **tepe** demektir. **Eftar** da **Sırtlan** demektir. Orada bir sırtlan yaşamış ve bu nedenle böyle adlandırılmış. Gazitepe ismi sonradan verilmiştir.

Bence oradaki şehitliğe İnler Köyünden Balkan ve Çanakkale Harbinde savaşmış, şehit düşmüş ve gazi olmuş kişilerin isimleri yazılıysa daha iyi olurdu. Ahde vefa olurdu diye düşünüyorum. Ama o anıtı oraya yapanlar İnler'in Türk-Yunan Savaşında bütün varlığını orduya verdiğini, evlatlarını kaybettiğini sanırım ne sormuşlar ne de merak etme gereği duymuşlar. Yani ne Balkan, Suriye ve Türk Yunan Savaşında savaşmış Heyder Xoce (Yaşar) ve Yıwişe Xellê'den Ne Çanakkale'de şehit düşmüş veya savaşa gidip bir daha dönemeyen, mezarı bile belli olmayan aynı aileden Haciosmanoğlu Ahmet Oğlu Mehmet (Yıldız) dan ne de amca oğulları Hamitoğlu Abdullah ve Mustafa'dan haberdarlar, ne de Yunanlıların sırtına basarak yol gibi

kullanıp, sonra canlı canlı bir kuyuya atıp öldürdükleri Use Bilal'dan.

Karabenli (Kürtçesi **Ruta Gazê**):

Yazar kısaca bunların Rutanlı olduğunu belirtmiş.

Kayabaşı:

Yazar bu köyün **Şeyhbizeyni Kürt** aşiretinden olduğunu yazdıktan sonra onların Irak'ın Kürdistan bölgesi Bazeyan nahiyesinden geldiklerini de ayrıntılar ile yazıyor. Yalnız 1514'de Irak'tan gelme meselesinin köy yerleşme tarihleri ve aile secereleri de göz önünde bulundurulursa, pek gerçeğe uymadığı görülür. Zaten yazarın bölgedeki aşiretlerin isimlerine kaynak aldığı temel eser olan *483 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Ankara Anadolu Defterinde*, 1530 yılı Osmanlı arşivlerinden aldığı notlarda da Şeyhbizeynilerden bahsedilmiyor.

Özyurt (Kürtçesi **Tecira Kurmanca**):

Köyün Türkçe ismi son yıllara kadar Kürttaciri'ydi ama bu isimdeki Kürt kelimesi resmi makamları rahatsız etmiş olacakki değiştirilerek Özyurt yapıldı. Yazar yine Cevdet Türkey'in kitabında bir yerde "*Tacir Cemaati, konar göçer Türkmen yörükleridir.*" cümlesindeki Tacir kelimesinin benzerliğinden yola çıkarak buranın Türkmen Yörük olduğunu yazmış. Ama aile isimleri ve köyün nüfus yapısına bakmış olsaydı, köyün Kürtçe adını sormuş olsaydı, onlarında **Canbegî** Kürt aşiretinden olduklarını tesbit etmiş olacaktı. Zaten kendisi de köyün eski adının **Kürttaciri** olduğunu belirtmiş. Biraz özenle bu tür çelişiklere düşmeyebilirdi. Yine oradaki türkçe aile isimleri de halkın kendine verdiği isimler, kabile isimleri değil. Kürtler kendi aralarında Türk komşularının

Seyhahmetli Köyünde Arif Ağa'nın konağı (Tarih içinde Polatlı Kitabından alınmıştır.)

belirttiği gibi mesela *Akbıyıkların Memed* yada *Terkanların Ahmet* demezler. *Ji Malê Têrika, Ji Malê Delê* gibi derler.

Sabanca (Kürtçesi **Koçka**):

Yazar buranında **Mikaîli** aşiretinden olduğunu belirtmiş.

Sinanlı (Kürtçesi **Sinayê Şûşê**):

Yazar **Canbegî Kürt** aşiretinin kurduğu bir köy olan Sinanlı'yı, köye son 50 yılda yerleşmiş bazı Yörük ve Balkan göçmeni ailelerinin kurduğunu belirtmiş. Oysa oradaki Yörüklerle sormuş olsaydı, onlarda ona bunun böyle olmadığını söylerlerdi. Zaten kendisinin belirttiği Raşolar (Mala Raşo) gibi bazı aile isimlerinin Kürtçe olması da bunu gösteriyor.

Yeri gelmişken belirtelim. Orta Anadolu Kürtlerinden ilk yazılı tarihi ve kültürel bilgileri kendi çabasıyla toplamış, aynı

zamanda pek çok Kürtçe şiiri ve hikayesi olan rahmetli Osman Alabay'da bu köyün yerlisi, kurucusu bir ailedendir. **Osman Alabay**'ın pek çok Kürtçe yazısı, şiiri ve hikayeleri dergimizin çeşitli sayılarında *CURUKI* adıyla yayınlanmıştı.

Sincik (Zaten Kürtçe bir isimdir):

Yazar yine Cevdet Türkay'ın „*Sincik (Sencek) göçebe Türkmen Ekradı olan Yediboy, diğer adıyla Cihanbeyli aşireti mensuplarının kurduğu bir köydür.*” yazısına dayanarak Canbegî Kürt olan bu köyüde Türkmüş gibi yazmış. Ama Zaten Cevdet Türkay'da tam net bilgi sahibi değilmiş ki; Türkmen Ekradı, yani Türkmen Kürdü demiş. Yeri gelmişken belirtelim. Türkmen kelimesi Selçuklular döneminde Müslüman göçerlere verilen isimdir ve sadece Türk soylu olanlar içinde söylenmemiştir. Osmanlı dö-

neminde bunun yerine daha çok yine göçer anlamında Yörük kelimesi kullanılmıştır. Bu nedenle bazan *Ekrad* yani *Kürt* için de Yörük denmiştir.

Yazarın köydeki aile isimlerini yazmasından da bunun böyle olduğunu görebiliriz. Tudeoğulları aslında Mala Tude'dir. Terkanoğulları Mala Têrikîya'dır. Vigooğulları Mala Vigo'dur, v.s.

Şeyhahmetli (Kürtçesi Qirpoli):

Yazar burada da yine alıntı yaptığı Cevdet Türkey' in kurbanı olmuş. İsim benzerliği nedeniyle oradaki Şeyhahmetli'lerin buradaki asıl adları Qirpoli olan **Canbegî Kürtlerine** mensup köyü Bozulusu (Tabanlı) Türkmen aşireti yapıvermiş. Oysa kendisi de yazısında yine Kirpoğlu ismini zikrediyor ki, zaten bu köyün Türkçe adıda Şihahmetli'ydi. Köy yörenin zengin ve köklü ailelerinin oturduğu tanınmış bir Canbeg Kürt köyüdür. Zaten yazarın kitabına aldığı taşkonaktan da bu zenginlik belli oluyor. Biz bu yazıya aldığımız Qirpoğlu'ndan birkaç eski resimlede bu zenginliği sergilemeye çalışacağız.

Oradaki Taşkonak da Arif Ağa'nın konağıdır. Köydeki Türkçe aile isimlerinde yine Türkçe soyadlarından alınma olup halk arasındaki gerçek isimlerle alakası yoktur. Aileler Kürtçe adları ile anılırlar.

Y. Tüfekçioğlu:

Kürt Canbegî aşiretindedir.

Uzunbeyli:

Kürt Canbegî Aşiretindedir. Yazarın köydeki bir mezarda Perişanoğlu yazıyor diye yine isim benzerliğinden dolayı bunlarında 1530 senesinde Haymana yöresinde adı

geçen Yörük Perişanoğlu aşiretinden olduğunu sanması da yine yukarıdakiler gibi bir yanılgıdır. Zaten yazarın belirttiği mezardaki tarihte 1861'dir, yani 1530 ile arasında birkaç yüzyıl var ve şöyle; „*Cihanbeyli Aşiretinden Uzunbey Karyesi eşrafından Hacı Perişanoğlu Mustafa Beyzade Hacı Hasan Bey Vefat 1899* .” Acaba mezarı okuyan Alişanoğlu'nu Perişanoğlu diye mi okudu. Çünkü Uzunbey'in büyüklüklerinden birinin adı da Alişan Bey'dir.

Yazarın kendi yazdığı örnekte de Perişanoğlu isim benzerliği dışında başka birşey yok ve vefat etmiş şahsiyetlerin Cihanbeyli yani Canbegî Kürt aşiretinden oldukları da açıkça belirtilmiş. Zaten günümüzdeki torunlarının bir kısmında halen Polatlı'da yaşıyorlar ve herkes onların Canbeg Kürdü olduğunu biliyor.

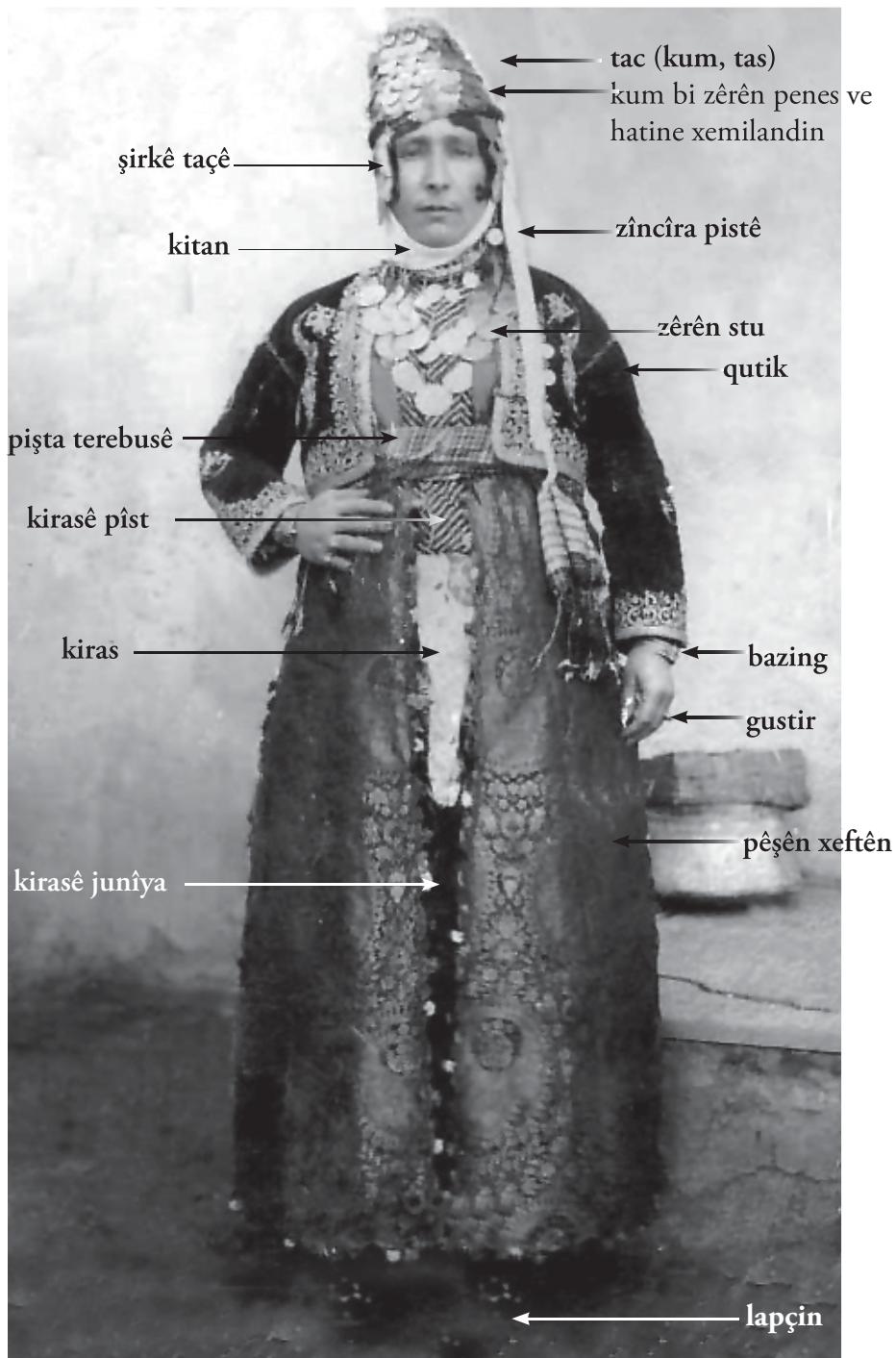
Köyde Emirdağ, Karadeniz ve Balkanlardan son 50-60 yılda göç etmiş bazı Türk ve Laz aileler mevcuttur. Bunların çoğu oradaki ileri gelen Kürt ailelerin yanında çalışan marabalar. Zamanla Kürtlerle karışıp akraba olanlar ve dahi Kürtleşenleri de mevcuttur. Ters olduğu gibi.

Yenimehmetli (Kürtçesi Rûta Newalê):

Kürt Rûta aşiretinden olan bu köyde yazar Cevdet Türkey'in „*Yenimehmedli, Şeyhbuzunlu kazasına bağlı bir Yörük cemaatidir.*” tesbitine dayanarak Yörük sanıyor ama yine aynı yazısında 4 Rûtanlı ailenin 1791'de Urfa Viranşehir'den buraya gelerek yerleştiğini belirtiyor. Ama bilindiği kadarı ile köyde Rûtanlılardan başka kimse yaşamıyordu. Birkaç aşık ailesinde son yıllarda köyden göç edip gitmiştir. Akralarının Mardin Derik'te olduklarında doğrudur. Orada Yıldırım soyadı ile bilinirler.

Xeftanê mantelî yê bi hîv

Çirtikên xeftên bi qeytanê tokaz ve hatine xemilandin.

Gozela Şewo ji Qirpoliyê, 1950

Ji arşîva Dr. Mikailî

Yeşilöz (Eski Türkçe adı Kokar, Kürtçe adı ise **Memela**): **Kürt Canbegî** olan köy önceleri İner'de yerleşiyor, sonra İnerliler yani Mikaililer 1835'lerde onları köyden sürüyorlar ve onlarda bugünkü yere yerleşiyorlar. İner'de hala **Korta Memela =Memelali'lerin çukuru** denen bir mevki mevcuttur.

Yüzükbaşı (Sewêda):

Sewêdî bir Kürt aşireti dir. Mensupları Esnaf ve tüccarlıkta beceri sahibidirler.

Sonuç olarak bu iki kitapta yararlanılabilecek pek çok değerli bilgiler mevcut. Yalnız görüldüğü gibi özellikle konumuz olduğu için bölge Kürtleri ile ilgili yanlış anlamaya yolaçabilecek bilgilerde mevcut. Bunlarda öncelikle Cevdet Türkay'ın Osmanlıda *Aşiret, Cemaat ve Oymaklar* kitabından alınma. Cevdet Türkay'ın bu bilgileri nasıl aldığını bilmiyoruz ama görünen, onunda alan çalışması yapmadığı ve daha çok mevcut Osmanlı Arşivlerinden faydalandığını gösteriyor. Özellikle Göçebe demek olan Yörük, Müslüman Göçebe anlamında kullanılan Türkmen kelimeleri

çok şaşkınlığa yolaçıyor. Mesela; bir yerde Cevdet Türkay Cihanbeylileri Ankara'ya yerleşmiş bir Türkmen Aşireti olarak değerlendirirken, bir diğer yerde yine kendisi ile çelişkiye düşerek Türkmen Ekradı, yani Türkmen Kürdü diyor.

Ondan alıntı yapan H.I. Uçak ve A. Erdoğan'da bu yanılığı devam ettiriyorlar. Zaten Uçak kitabında baştan sona hiç Kürt kelimesini kullanmıyor. Kullanılmış olan alıntılardaki Ekrad kelimesinin de Arapça ve Osmanlıca da Kürt anlamında olduğunu da belirtmiyor. Yani inkar var, bence bugün de var olan baskıların sonucu olarak bir korkuda var.

Sayın Erdoğan ise bölge Kürtlerini ve mensup oldukları aşiretleri sanırım tanımadığı için, sadece Cevdet Türkay'ın kitabını kaynak olarak ve isim benzerliklerinden yola çıkarak bazı yanlış hükümlere varmış. Bu da ciddi tarihsel bir kitapta önemli bir eksikliğe yolaçmış.

Ben misyonuma uygun olarak bu eksiklik ve yanlışlıkları düzeltmeye çalıştım. Umarım bundan sonra bölge ile ilgili araştırma yapacaklara faydası olur.

KAYNAK ESERLER:

Tarih İçinde Haymana, Halil İbrahim Uçak, Haymanalılar Yardımlaşma Derneği Yay., 1986

Tarih İçinde Polatlı, Abdulkemil Erdoğan, Polatlı Belediyesi Yay., 2007

İç Anadolu Kürtleri, Nuh Ateş, Komkar Yay., 1992

Birnebûn Dergisi–Eski Sayıları, Orta Anadolu Kürtleri Kültür, Sanat ve Araştırma Dergisi İsveç

Les Kurdes De L' Haimaneh (Haymana Kürtleri), Georges Perrot, 1865

Kürtçesi *Kurdên Haymanayê*, APEC Yay., 2000 İsveç

Yenice-Sındıran Nahiyesi Tarihi ve Adetleri,

Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, Cevdet Türkay, İşaret Yay., İstanbul, 2005

„VE KÜRTLER, ALEVİLER, ÇİNGENELER...“

Mehmet Bayrak

Yıllarını Demokrat Parti döneminde tutuklulukla geçiren, ilk kez 1973 yılında ünlü romancı *Yaşar Kemal*' in evinde tanıdığım ve 1980 yılı başlarında Ankara-Seyranbağları Huzurevi'ndeki son günlerinde, kendisiyle en son röportajı (*Bkz. Demokrat gaz. 6 Ocak 1980*) yapma mutluluğuna kavuştuğum toplumcu ozan *Enver Gökçe*; „*Keban yöresinin bir destan denemesi*“ olarak nitelendirdiği, tek kelimelik dizeler halindeki bir şiirinde Türkiye toplumunun en çok ezilen ve horlanan üç unsurunu şu sözlerle anlatır:

(...)

Ve

Kürtler

Aleviler

Çingener

Yaşar

Toprak

Damlar

Ve

Çadırlarda

Dünyadan

Habersiz

Gaz

Lambasının

Işığında

Bakarlar

Birbirinin

Gözlerinin

İçine

İşkili

Gülerek

Ve

Korka

Korka

Küllü

Topraksız

Küllü

Arkasız

Ve

Horlanmış.

Görüldüğü gibi; kendisi Kürt, Alevi veya Çingene olmayan Erzincan kökenli toplumcu ozan *Enver Gökçe*, doğrudan yaşadıklarından ve gözlemlerinden yola çıkarak, toplumun en çok

ezilen ve horlanan üç grubu dillendiriyor. Bunlar; halk olarak Kürtler, bir dinsel topluluk olarak Aleviler ve bir halk olarak Çingenerler'dir... Sözkonusu şiirin yazıldığı döneme göre önemli değişiklikler gösterse de, her üç kesimin hâlâ toplumun en ezilen ve horlanan kesimleri olduğu bir gerçektir.

Gerek İslamiyetin örgütlenmeye başladığı Selçuklu döneminde, gerekse kurumlaşmaya geçtiği Osmanlı dönemlerinde Kızılbaşlar'a karşı çıkarılan fetvalara ve buyruklara yazılarımızda zaman zaman yer veriyoruz. Bu fetva ve buyruklar; daha önce Arap/İslam halifeleri tarafından verilirken, Selçuklular döneminde bizzat Sultan Alpaslan'ın Veziriazamı *Nizamülmülk* gibi yöneticiler; Osmanlı döneminde Kadılar ve Şeyhülislam ile Halife-Padişahlar tarafından veriliyor ve uygulanıyordu.

Konuyu çağdaş Türk edebiyatı açısından irdeleyen *Hüseyin Şimşek*; Yakup Kadri, Reşat Nuri, Muhsin Ertuğrul, Ömer Seyfettin, Niyazi Ahmet Banoğlu, Haldun Taner gibi tümü Kemalist olan yazarların eserlerinden yola çıkarak; „*Alevileri, taşralı Sünniler değil, asıl muktedirler aşağıladı*“ hükmüne varıyor. (Bkz. *Alevilerin Sesi*, Sayı:203/2007).

Bu eserlerde, Aleviler kötülenmekte ve inançlarından, kültürlerinden

utandırılmaya çalışılmaktadır. Aynı şey Kürtler için de geçerlidir. Yine Esat Mahmut Karakurt, Halide Edip Adıvar, Kemal Bilbaşar gibi Kemalist yazarların romanlarında da; „*Kürt erkeği vahşi, kılı, ucube bir yaratık olarak sunulur; Kürt kadını ise kimliksiz ama kurtarılması gereken bir mağdure olarak algılanır*“.

Lozan ve Aleviler

Kuşkusuz, Cumhuriyet dönemi Türk romanında yansımasını bulan bu olumsuz yaklaşımın, birtakım tarihsel ve ideolojik temelleri vardır. „*Tek millet-tek din*“ anlayışını hayata geçirmeye çalışan İttihatçılar bunun ideolojik temellerini atarken; bunun devamı niteliğindeki Kemalist yönetim de, kalınan noktadan işe devam ediyordu. Bu organizasyonun gerek Meşrutiyet, gerekse Cumhuriyet dönemindeki öncülerinden biri de uluslararası delegelikler ve Sağlık Bakanlığı yapmış Arnavut kökenli *Dr. Rıza Nur*' dur. Rıza Nur, Lozan Antlaşması görüşmeleri döneminde Kürtler'in ve Aleviler'in demokratik haklarını engellemek ve bu kesimleri asimile etmek (Arapça söyleyişle Temsil) için yoğun bir çaba içerisinde olur.

Buna rağmen, Lozan Antlaşması'nda Alevileri de doğrudan ilgilendiren kimi maddeler yer alır. Üstelik bu maddeler, kimilerinin iddia ettikleri ve saptırdıkları

gibi salt Ermeni, Rum ve Yahudi gibi azınlıkları değil; Aleviler'i de doğrudan kapsamaktadır. Tersi yorumlar; Lozan Antlaşması'nın 38 ve 39. maddelerine açıkça aykırıdır. Söz konusu Antlaşmanın 38. maddesinin 1. paragrafı şöyledir:

„Türk hükümeti; menşe, ulus, dil, ırk ve din farkı gözetmeksizin tüm Türkiye vatandaşlarının hayat ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasını yükümlenir.“

Antlaşmanın 39. maddesinin ilk üç paragrafı ise şöyledir:

„-Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları da, Müslümanlar'la aynı yurttaşlık ve politik haklardan yararlanacaklardır.

Din farkı gözetmeksizin Türkiye'de ikamet eden herkes yasa karşısında eşit olacaktır.

Din, mezhep ve inanç farklılıkları dolayısıyla herhangi bir Türk vatandaşına karşı, medeni ve politik haklardan, örneğin kamu görevlerinden, işlev ve ünvanlarından yararlanmak veya herhangi bir meslek veya sanat icra etmek konusunda önyargılı davranılmayacaktır.“

Bu paragrafların devamında ise; dinsel yaşamda herkesin ana dilini özgürce kullanması hükme bağlanıyor...

Lozan'a Rağmen Alevilik Yasaklanıyor

Bilindiği gibi; Meşrutiyet döneminde İttihatçı liderlerin birçoğu yarar-

lanmak amacıyla siyaseten Bektaşiliği kullanırken; Milli Mücadele döneminde Kemalist liderlerin birçoğu Anadolu'ya geçmek ve mücadeleyi örgütlemek için İstanbul'daki Bektaşî ve Mevlevî dergâhlarından yararlanırlar. Buna karşın, Hilafetin kaldırılmasından sonra „laiklik“ adına ilk kapatılan kurumlar da, gerçekte birer sivil toplum örgütü olan bu kurumlar olur.

1925 yılında bu ibadet yerlerinin kapatılması şu gerekçeye bağlanır: „*Bu tekkeler ve zaviyeler, kurucuları tarafından ancak ibadet amacıyla açılmış birer mahalli ibadet yeri iken, bugün bu gerçeklikten uzaklaşarak birer siyasi, birer ilmi-siyasi örgüte dönüşmüş ve gizli bir siyasi merkez haline gelmiştir.*“ (Bkz. M. Bayrak: *Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri*, Ank. 1993, s. 365).

Açıktır ki, asıl amaç tek tip bir toplum yaratmaktır. İttihatçılar'ın altyapısını hazırladığı bu Plan, Lozan Antlaşması'nın açık hükümlerine rağmen, ne yazık ki tam da hilafetin kaldırılmasından ve laiklik ilanından sonra yürürlüğe konmuştur.

Osmanlı'dan kalma Evkaf ve Şer'îye Nezareti lağvedilmiş, onun yerine Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Riyaseti kurulmuştur. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Diyanet İşlerine yaptırdığı ilk iş, Müslümanların dinlerini

öğreneceği ve rehber edineceği bir *Kur'an Tefsiri*' dir. Ancak, nasıl bir Kur'an Tefsiri yapılacağını ise, bizzat Cumhurbaşkanı bir direktifle Diyanet'e bildirir.

Bu direktif, Diyanet'le tefsiri yapacak olan *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır* arasında yapılan protokolde de yer alır. Atatürk, Diyanete gönderdiği yazıda özellikle iki maddenin üzerinde durur:

„Yeni tefsir ehl-i Sünnet itikadına (Sünnilik inancına) ve Hanefî mezhebînin görüşlerine göre hazırlanacaktır. Atatürk, başta Alevilik olmak üzere ehl-i Sünnet (Sünnilik) dışındaki görüşlere ve Hanefilik dışındaki diğer Sünnî mezheplerin görüşlerine tefsirde yer verilmesini istemiyordu. Atatürk, hüküm içeren âyetlerin de Türk-İslâm geleneği gözönünde bulundurulurken yorumlanmasını arzu ediyordu.“ (Hür. 19 Kasım 1997)

Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına ilişkin bir yasayla, Alevilik resmen yasaklanırken, bununla da yetinilmeyerek; İttihatçılar döneminde Dağıstanlı Çerkez kökenli *Baba Said*'e yaptırılan ve Aleviliği „Türk-Müslümanlığı“ olarak yansıtmaya çalışan Rapor da, 1927 yılında *Türk Yurdu* mecmuasında yazı dizisi olarak yayımlanır.

Bununla da yetinilmez. Aynı yıl, rejimin yarı-resmi yayın organı niteliğindeki Cumhuriyet gazetesinin haftalık dergisi *Haftada Bir Gün*' de,

Dersim Kızılbaşları üstüne bir yazı dizisi bu yeni politikaya eşlik eder. Bu yazı-dizisinde; Kızılbaşların kendi pirleri, müşidleri, ocakları ve giderek inançlarından nefret ederek, Hanefî-Müslümanlığına geçmeleri için ne gerekiyorsa o yapılır...(Zafer Sihmu takma imzalı bir yazar tarafından hazırlanan bu güdümlü yazı-dizisi için bak. M. Bayrak: *Ortaçağ'dan Modern Çağa Alevilik*, Özge yay. Ank. 2004).

Rejim, bu yazı-dizileriyle de yetinmez; sözgelimi 1930'lu yılların başlarında Valiliklere gönderdiği bir gizli genelgede, „Türklük topluluğunun genel özelliklerine aykırı olan herhangi bir yabancı hissini zararını ve fenalığını kendilerine her vesileyle anlatarak eski alışkanlıklarından soğutmayı; eski gelenek-görenek ve inançlarını fena ve zararlı görüp göstermeyi, kötüleyip-ayıplamayı ve böylece onları değiştirmeyi“ açıkça ifade ve talep etmektedir.

Atatürk'ün danışmanı *Prof. Hasan Reşit Tankut*, çeşitli dönemlerde yönetime verdiği gizlilik dereceli etno-politik inceleme raporlarında bu gerçekliği ifade ettiği gibi; AKP Maraş Milletvekili Avni Doğan'ın, Kültür Bakanlığı bütçesi dolayısıyla söylediği, „*Türkiye'de tek kültür vardır; o da Türk-İslâm kültürüdür*“ yolundaki sözleri de aynı yaklaşımın yeni bir versiyonudur...(Bkz. 8.12.2007 tarihli gazeteler).

Ehmedê Xanî konusunda H. Mem ile Söyleşi

Son yıllarda Ehmedê Xanî ve ölümsüz yapıtı Mem û Zîn üzerine araştırmalarıyla tanınan yazar H. Mem ile Bîrnebûn adına İstanbul'da kısa bir söyleşi yaptık. Kendisi Beyazıt yöresinden olan araştırmacı, hemşerisi Ehmedê Xanî konusunda kaleme aldığı bir dizi araştırmaları önce Türkçe olarak yayımlandı, daha sonraları Kürtçeye çevrildi. Yazarın İstanbul'daki Kürt Enstitüsü tarafından değişik yıllarda yayımlanan temel araştırmaları şunlardır:

- * H. Mem, *Üçüncü Öğretmen Xani*, 2002. (H. Mem, *Mamosteyê Sêyemîn Xanî*, wergêr: Zana Farqînî, 2004).
- * H. Mem, *Filozof Xani'nin Tasarımı*. 2003 (H. Mem, *Tesewira Xaniyê Filozof*, wergêr: Miraz Ronî, 2004).
- * H. Mem, *Mem û Zîn İdeal*, *Memê Alan Destan Masal*, 2005 (H. Mem, *Rastiyên Destana Memê Alan*, wergêr: Zana Farqînî, 2006).

Çalışmalarını H. Mem imzasıyla yayımlayan araştırmacı yaşamına ilişkin bazı biyografik bilgilerin bilinmesini şimdilik istemiyor.

H. Mem'in *Üçüncü Öğretmen Xani* adlı çalışmasının kapağı

Biraz kendinizi tanıtır mısınız?

Şu anda aksaçlı, yetmişe yetişen bir çocuğum. Ak saçım Rüstem'in babası Zal'ın doğuşundaki gibi değildir. Doğuştan siyah saçıma ilave olarak yürümeğe başladığımdan itibaren kakülüme mavi boncuk takıldı. Okula yazıldığım gün Kürt traşı mavi bon-

çuklu saçım kesildi. Okul sınıfında buna dil traşını da kattılar. Anamın öğrettiği lisanı yasakladılar. O gün bugündür içim ayrı dışım ayrıdır. Bunca zamandır içimdeki tutsak Kürt kimliği, görünen şekilci Türk kimliği birbirleriyle anlaşamadılar. Birbirlerini anlayamadılar. Neticede bedenimin en üst bölgesi yeter dedi. Aile kimliğimde dört kuşaktır ulusuna saygı ibadeti ve fiiliyatı vardır. Han Abdal ailesi kimliğiyle tanınır. Şeyh ve bey. Medrese bağımlısı, kökü Mir ve Şeyh Abdal soyundadır. Bahsettiğim iki ailemden biri sürgün, 1926 yılından beri Batıda, diğeri Serhada dönen dedemlerden kalan soyadlardır. İki aileyi tekrar evlilik yolu ile birleştiren benim. Bu soylardan Batıdaki ve Serhaddaki son kuşaklardan bazılarının ihanet melodisiyle mırıldanmaları beni ve geçmişimizi bilenleri üzmektedir.

*Ehmedê Xanî konusuna ilk kez
ne zaman ilgi duydunuz?*

Ben Xani Baba'nın hemşerisiyim. Sevgide, şefkatte, aşkta, ümitte ona koşmayan kim var ki? Neşede, üzüntüde ona koşmayan hangi Beyaztlı anne, baba, genç, çocuk var? Daha okul çağından evvel pıspor anam şöyle derdi:

*Memo Memeki dîn e
Bêbextê eşqê wî Zîn e*

*Memo! Ez hatim te berdîm
Na! Tu nehatî min berdî
Tu hatî min derdî....*

Memê Alan destanıyla Mem û Zîn adlı Kürt Tevratı'nı karıştıran nağmelerinde Bavo'yu biliyorum. Ayrıca onun medresesinin saygın halifelerinden Bedüizaman Mela Seidi Kürdi ve Halife Yusuf'un hocası Şeyh Mehemedê Celali'nin torunlarından değil miyim? Dört yaşında başlayıp Kuranı Kerimi hatimden sonra Serencam ve Nûbihara Piçûkan'la okuma ve yazmaya başladığımı bilmenizi isterim.

*Ev çend kelîme ye ji lûxadan
Vêk lêxistin Ahmedê Xanî
Navê Nûbara Biçûkan lêdanî
Ne ji bo sahîp rewacan
Belkî ji bo biçûkêd Kurmancan
Wekî ji Qûranê xelas bin
Lazim e li sewadê çavnas bin
Da bi wan çend reşbelean
Li wan tebîet melekan.*

İşte ben de o birkaç siyah beneklilerden biri olarak onu yakından tanıyıp, dokunup koklamak istedim. Başımı onun göğsüne dayadım. O bana ana oldu, öğretmen oldu. Aydınlanma ve insanlaşma hazinem oldu. Aklen bilimli, kalben aşk bülbülü oldum. Onunla

hürleştim. Küçük yaştan yani orta okul ikinci sınıftan beri felsefe güzergahına Descartes'ın Metod kitabıyla girdim. Felsefik düşünceli olmak, dinler ve dinler tarihini hazmetmek, Kürt kültürünü, tarihini ve coğrafyanın etkisini bilmek, aşk hamuruyla yoğrulmak, sevmek ateşle pişmek, matematik donanımlı edebiyat bağımlısı olmak Yüce Xani'yi tanımanımı sağladı. Bilgi, tecrübe ve yaşam rezervi birazcık olsun beni arındırarak Xani Dergahı'na öğrenci yazdırdı. Hala onun öğrencisiyim. Diplomamı öbür mekana gittiğimde bizzat onun elinden alacağımdan ümitliyim.

Ehmedê Xani'yî, Filozof Xani'yi tanımanın ön koşulu hürleşmektir. Hürleşmek aklın ve duyguların bağımsızlaşmasıdır. Aklın aklaşması ilimle, duygular ise; sevgi, şevket, özveri, hoşgörü hazinesi aşkla mümkündür. Hürleşme olmadan insan olma sonucuna varamazsın. Din ölçeğinde bile Allah'ı kutsal kılan onun hür ve bağımsız olmasıdır. İnsan onun DNAsını taşıyor, yani "cüz-i iradeyi" sini. Bu noktada adaleti kurmaya uğraşmak görevdir. Yere düşen halkı ve haklarının savunucusu olmak insanlık mirasıdır.

Çalışma süreçleri, karşılaştığımız zorluklar?

Bu süreçler bir insanın yaşam evreleri gibidir. Önce emekleme dönemin-

de çıkışımı doldurmakla meşguldum. Birazcık uzağı görmeğe başladım. Akıl ve gönül gözlerine biraz da beni aşan olgulara sahip oldum. Beş sene içinde O'nun sayısal ve simgesel sınırına ulaştım. Diğer yıllara sığan çalışmalar daha kolaylaştı diyebilirim. Metodun anası-babası bilimdir. Seçilen doğru hedefin yol güzergahında ümit ve çaba gibi olgular sadece araçlardır. Onlara tutunarak hedefe ulaşılır. Bunlar Yüce Baba'nın dedikleridir. O "Acaba Kürtler neden bu haldedir?" diye soruyordu. İşte Xani'yi çözenin sırrı bundadır. Çünkü acaba, neden ve niçin soruları felsefik düşüncenin ilk tekniklerini oluşturuyor. Felsefe bir bakıma aklı devreye sokmanın feryadıdır.

Çalışmalarınızın bazıları

Türkçe, bazıları Kürtçe?

Evet, ilk acıyı dilimin kesilmesiyle duyduğumu daha önceleri belirtmiştim. Bilgi rezervlerini anamın şevkat dolu sözcükleriyle akıl kutuma yerleştirdim. Bunu söylemeye gerek var mı? Zindan mahkumu Kürt iç kimliğime intikal eden bilgileri şeklen Türkçe lisanında yazıyorum. Daha sonraları bunlar Kürtçeye kazandırıldı. Zana, Roni ve Beyaz kardeşlerimin bu çevirilerde büyük emek harcadıklarını burada belirtmek zorundayım.

Bu konudaki kaynaklar?

Filozof Xani'den sonra Kürt düşünce tohumları Kürdistan tarlasında üçyüz yıllık toprak altı nadasına terk edilmiştir. 19. yüzyılda Mele Mehmûdê Beyazîdî'nin o dönemin Erzurum'da görev yapan Rus konsolosu A. Jaba'ya sunduğu belgeler ve bilgiler önemlidir. Kürt din adamlarından Mele Seîdê Kürdi Hazretlerinin dedem Şeyh Mehmedê Celalî'ye "*Hocam ilmin sandukada kilitlidir*" demiştir. Bu durum "On emir" yani Tevrat'ın taşındığı sandukayı bize hatırlatmaktadır. Xani'nin sandukasında da Mem û Zîn yatırırları vardır. Yani "Onlar destanı", Mem (Kürt halkı) ve Zîn (hürriyet) vardır. Bu hazine Kürdistan'da üçyüz yıldır bu topraklarda muhafaza edilmiştir. Filizlenip kökleşecektir. 1960larda sevgili ağabeyimiz Mehmed Emin Bozarslan'nın Kürtlerin bu Tevratı'nı hem Kürtçe yayımladı hem de Türkçeye çevirdi. Bu kaynak bütün kazanım ve çalışmalarımın anahtarı gibidir.

Beyazıt-Cizre buluşması tezi konusundaki görüşünüz?

Beyazıt-Cizre buluşmasının ilkini Ehmedê Xani yapmıştır. Geliştirdiği ulusal kurtuluş tezinin halk katmanlarında tutunması için kültürel giysinin giydirilmesini tasarlamıştır. Yazdığı Mem û

Zîn'e daha önceleri halk arasında sözlü olarak yaşayan Memê Alan destanının kılıfını giydirmek istedi. Beyazıt'ta tezinin teorisini yazdı. Pratiğini Kürdistan sahnesinde sahneledi. O sıralarda Kürdistan'nın kalbi sayılan Cizre'yi kendine merkez seçti. Üçyüz yıl sonra kadirşinas kardeşimiz bilge şahsiyetli Orhan Doğan'nın 2007 yılında Xani Festivali sırasında Beyazıt'ta vefat etmesi ve Cizre'de toprağa verilmesini de bir Beyazıt-Cizre buluşması olarak kabul edebiliriz.

Okuyuculardan aldığımız tepkiler?

Okuyucuların her kesiminden çok olumlu tepkiler aldım. Bu övgü dolu değerlendirmeler sayesinde diyebilirim ki moral yüklüyüm.

Yeni çalışmalarınız?

Son çalışmamız Kürt Saray Müziği üzerinedir. Bir grup çalışmasıdır, dört yıldan beri sürmektedir. 12 Kürt makamının besteli kitapçığı ve CDsinden oluşmaktadır. Bu çalışma 500 yıllık kayıplara karışan kültürümüzün önünde eğilip yalvarıp onu huzura davetin bir belgesi olarak kabul edilebilir. Şu anda ayrıca Xani Baba'nın bakış açısıyla folklorumuzun bir zaman kesitiyle meşgulüm.

Têbînî: Ev hevpeyvîna ku li ser navê *Birnebûnê* bi hêja H. MEM re hatiye kirin, beriya demekê gehîşte me. Lê mixabin ciwamêrê ku ev hevpeyvîn ji me re amade kir û şand, me nav û şopa wî wenda kir.

Di kurdî de formên neyînî

Ne

Ew mirov **ne** durust e. Ez **ne** dîn im.

Di dema fireh û emir de di şûna “ne” de, “me”ji te bi kar anîn.

Nimûne:

neçe, meçe.

nexwe, mexwe....

Bê

Bê pere mirov perîşan dibe. Ew mirovekî bê helwest e.

Tune/nîne

Li ser min pere tune. Li ser min pere nîne.

Ni

Ez **nikarim** bi saetan guhdariya te bikim. Tu **nizanî** ku ez çi dibêjim.

Na

Ez **naxwazim** tu herî malê.

Di lêkerên hevdudanî de

Di lêkerên hevdudanî de neyînî dikeve nav lêkera bingehî û ya alîkar.

Şîr **venexwe**. Hilnekişe ser darê, dê tu bikevî! Ew **ranakeve**. Alê **daneyîne**.

Gîhanek

Gîhanek bi serên xwe ne tu tişt in, lê ew gotin û hevokan bi hevdu

ve girê didin. Û, ku (ko, go,kû), ji ber ku, lê, lêbelê, him, loma

Bêjeyên pirsê

ma, gelo, (bi soranî aya), çima, çi, ji bo çi, ji ber çi, çend, çiças, kengê, kîjan, kî, kê...

Kîta dawî ya hevokê bi jidî tê bi lêv kirin. Îro te çi kiriye? Tu têyî em herin malê?

Xalşanî

Xal (.) Bîhnok (,) Bangnîşan (!) Pirsnîşan (?) Duxal (:) Pirxan (.....)

Peyvên hevwater

Axaftin, peyîvîn, dengkirin, qisekirin, xeberdan, şorkirin, şitexlîn...

Poz, bevil, lûtke, xirnik, kevir, berd

Peyvên hevdudanî: Bejn+zirav bejnzirav, çav+reş çavreş çavvsor....

Peyvên bervajî: tarî-ronî, reş-spî, bilind-nizm

Giranî dana peyvê

Dema mirov di nav hevokê de giranîyê bide peyvekê, wê demê mirov wê peyva han bi jidî û dengê balkêş dibêje. Wek:

Xortekî otomobîla min a nû birîye.

Xortekî **otomobîla** min a nû birîye.

Xortekî otomobîla **min** a nû birîye.

Xortekî otomobîla min a **nû** birîye.

Xortekî otomobîla min a nû **birîye**.

Ev prensîp ji bo hevokên pirsyarî jî herweha derbas dibe:

Evîndar îro radyoya min a Grundîg firotîye?

Evîndar îro radyoya min a Grundîg firotîye?

Evîndar îro **radyoya** min a Grundîg firotîye?

Evîndar îro radyoya **min** a Grundîg firotîye?

Evîndar îro radyoya min a Grundîg firotîye?

Evîndar îro radyoya min a Grundîg **firotîye**?

SÊ KITÊBÊN NÛ YÊN PÊŞDIBISTANÊ JI APECÊ

Rindo Kincanê Xo Şuweno / Ludde tvättar

Nivîs û wêne: Ulf Löfgren

Werger: J. Îhsan Espar

ISBN: 91-89675-81-9

Apec förlag, Stockholm, 2008

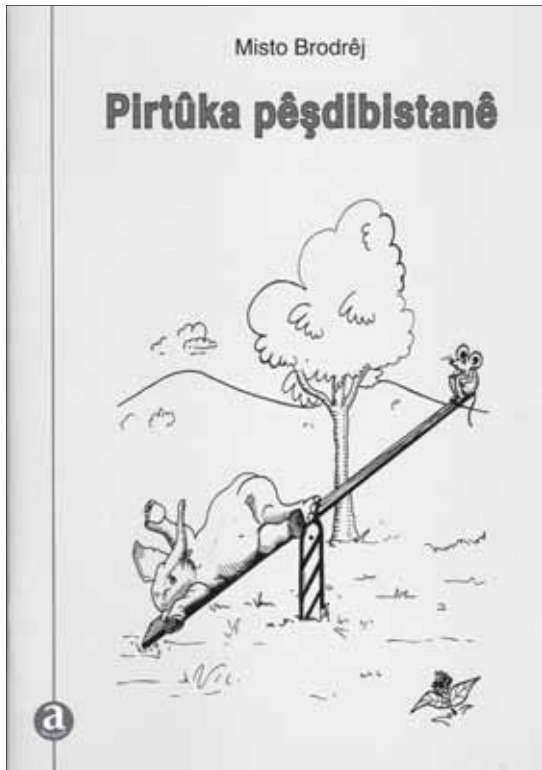
Rindo kincên xwe dişo / Ludde tvättar

Nivîs û wêne: Ulf Löfgren

werger: Mahmûd Lewendî

ISBN: 91-89675-59-2

Apec förlag, Stockholm, 2008

Pirtûka pêşdibistanê / Övningsbok för förskolan

Nivîs: Misto Brodrêj

Wêne: Wolf Dieter Köpfer

ISBN: 91-89675-79-7

Apec förlag, Stockholm, 2008

Gozela Şewo ji gundê Qirpoli, Polatli, 1950

Ji arşiva Dr. Mikaili